

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Anna Paulíny

Určování a popírání rodičovství s cizím prvkem

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: doc. JUDr. Ondřej Frinta, Ph.D.

Tematický okruh: Občanské právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 20. 5. 2020

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 243 727 znaků včetně mezer.

.....

Mgr. Anna Paulíny

V Praze dne 20. 5. 2020

Určování a popírání rodičovství s cizím prvkem

Determination and denial of parenthood with a foreign element

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala doc. JUDr. Ondřeji Frintovi, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování této práce věnoval.

Obsah

Úvod	1
1 Vývoj české právní úpravy	3
2 Prameny právní úpravy	10
2.1 Ústava ČR a Listina základních práv a svobod.....	10
2.2 Mezinárodní Úmluvy	12
2.2.1 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.....	13
2.2.2 Úmluva o právech dítěte	13
2.2.3 Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství....	13
2.3 Prameny práva EU	14
2.4 Zákony.....	15
3 Určování a popírání rodičovství.....	17
3.1 Určování a popírání mateřství.....	17
3.2 Určování otcovství	25
3.3 Popírání otcovství.....	31
3.4 DNA analýza jako jedna z metod určování a popírání otcovství.....	32
4 Cizí prvek při určování a popírání rodičovství	39
5 Paternitní spory ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva.....	47
5.1 Aktivní věcná legitimace v řízení o popření otcovství podle ESLP	47
5.1.1 Kroonová a ostatní versus Nizozemí.....	48
5.2 Určení rodičovství v případě surogátního mateřství podle ESLP	50
5.2.1 Menneson proti Francii	52
5.2.2 Paradiso a Campanelli proti Itálii.....	53
6 Judikatura Ústavního soudu ČR ve vztahu k paternitním sporům.....	55
6.1 Judikatura Ústavního soudu týkající se paternitních sporů a práva na styk.....	55
6.1.1 Nález Ústavního soudu II. ÚS 3122/16.....	56
6.2 Právo na zachování mlčenlivosti týkající se konkrétní metody umělého oplodnění .57	
6.2.1 Nález Ústavního soudu II. ÚS 2499/14.....	58
6.3 Právo na uznání existujícího rodičovského vztahu	59
6.3.1 Nález Ústavního soudu I. ÚS 3226/16.....	59

7	Vybraná rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 8 v paternitních sporech.....	63
8	Úvahy <i>de lege ferenda</i>	81
	Závěr	85
	Seznam použitých zkratek	88
	Seznam použitých zdrojů	89
	Seznam příloh.....	96
	Abstrakt	99
	Abstract.....	101

Úvod

Rodina je nezastupitelnou institucí, která ve společnosti plní významné funkce. Všechny její zásadní problémy se v rámci dlouhodobého vývoje promítají do celospolečenských souvislostí, což často vede k nutnosti zodpovědět různé problematice otázky. Jednou z nich je například ta, jak rodinu definovat. Ač totiž existuje několik definic rodiny, právo samo její legální definici neobsahuje (naposledy tak činil Všeobecný občanský zákoník z roku 1811, podle jehož § 40 se rodinou rozumějí rodičové se všemi svými potomky). Důvodem je jednak neexistence jednotného náhledu na to, jak je rodina vymezována, a pak také skutečnost, že rodina sama o sobě není v naší právní úpravě subjektem právních poměrů (subjekty jsou pouze její členové).

Podle tradičního vymezení předmětu rodinného práva existují tři základní druhy rodinně-právních poměrů. Jedná se o vztahy mezi manžely¹, vztahy mezi rodiči a dětmi (a jejich prostřednictvím i vztahy mezi dalšími příbuznými) a vztahy tzv. náhradní rodinné výchovy. O vztazích mezi rodiči a dětmi lze říct, že tvoří těžiště právní úpravy rodinného práva. Pokud jde o určení rodičovství k dítěti, v současné době jej lze shrnout tak, že mateřství vzniká porodem, přičemž otcovství se určuje na základě systému vyvratitelných domněnek.

Předkládaná rigorózní práce se zaměřuje na významný, aktuální a všeobecně známý institut rodinného práva – určování a popírání rodičovství, a to zejména ve spojitosti s cizím prvkem, který se v něm (v souvislosti s nárůstem pohybu osob mezi státy, a to ať z důvodů pracovních, studijních či rekreačních a turistických) objevuje stále častěji. Cizí prvek však není jediným úskalím, které se může při určování a popírání otcovství objevit. V souvislosti se společenským pokrokem, zejména pak s rozvojem lékařské vědy, právo musí reagovat i na otázky spojené například s umělým oplodněním nebo s náhradním mateřstvím.

Vztahy rodičů a dětí mají nejen psychologický rozměr, ale jsou s nimi spojovány i určité právní následky například v podobě povinnosti o dítě pečovat či jej vyživovat. To je důvodem, proč by právní vztahy mezi rodiči a dětmi měly být zafixovány co nejdříve po narození dítěte tak, aby byl chráněn zájem dítěte i práva rodičů, ať už biologických či právních.

¹ Pro úplnost je třeba zmínit také vztahy mezi registrovanými partnery (srov. zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů).

Cílem této rigorózní práce je jak popis a analýza platné právní úpravy ČR v oblasti určování a popírání rodičovství, tak zjištění, zda řízení o určení a popření rodičovství vykazují určitá specifika v případech, kdy se v nich objevuje cizí prvek. V práci jsou proto analyzována rozhodnutí ESLP i Ústavního soudu, jelikož ta významně ovlivňují postupy obecných soudů. To je následně demonstrováno na vybraných a v práci hodnocených rozhodnutích Obvodního soudu pro Prahu 8, která se zabývají paternitními řízeními s cizím prvkem. Pokud je na tomto místě (a i v dalších pasážích práce) hovořeno o paternitních řízeních či paternitních sporech, jsou tím myšleny spory o určení či popření otcovství, které jsou z důvodu stručnosti zastřešeny tímto *slangovým* výrazem.

Rigorózní práce je členěna do kapitol. Po úvodní části se práce pokračuje kapitolou týkající se vývoje české právní úpravy, která přibližuje historický vývoj určování a popírání rodičovství od římského práva až po současnou českou právní úpravu. Následuje kapitola, která podrobněji pojednává o pramenech právní úpravy na národní i mezinárodní úrovni a kapitoly rozebírající určování a popírání otcovství a mateřství, přičemž jedna z těchto kapitol se blíže věnuje DNA analýzám a další cizímu prvku při určování a popírání rodičovství. Ostatní kapitoly práce se zabývají pro její zvolené téma klíčovou judikaturou ESLP a Ústavního soudu, která je následně porovnávána s rozhodnutími vydanými Obvodním soudem pro Prahu 8. Zjištění učiněná v práci jsou promítnuta do závěrečných úvah *de lege ferenda*, a to jak v případě vnitrostátní právní úpravy promítnuté do občanského zákoníku, tak v případě nadnárodní úpravy, která by mohla vzniknout alespoň v rámci Evropské unie pro její členské státy.

Jako primární zdroje práce byly použity platné právní předpisy a judikatura. Mezi sekundární prameny, které byly v práci použity, patří jak česká a cizojazyčná tištěná literatura v podobě knih a článků, tak i tuzemské či zahraniční elektronické zdroje.

1 Vývoj české právní úpravy

Česká právní úprava byla stejně jako evropské kontinentální právo také v oblasti určování a popírání rodičovství ovlivněna jak recipovaným právem římským, tak právem kanonickým.

Římské právo rozlišovalo dva druhy příbuzenství, a to příbuzenství pokrevní neboli přirozené (kognátské) a příbuzenství právní neboli umělé (agnátské). Pokrevní, kognátské příbuzenství, se zakládalo buď tak, že jedna osoba pocházela od druhé (jde o příbuzenství v linii přímé) nebo na základě společného předka (příbuzenství v linii pobočné). V linii přímé jsou rozlišováni ascendenti (předky) a descendentí (potomky). Linie pobočná na předky a potomky dělena není.²

Pokrevní příbuzenství se považovala za přirozená, přírodou určená a z tohoto důvodu i neměnná. V případě sporu se však muselo prokazovat jako každá jiná pro právo významná skutečnost. Pokud šlo o matku, platila zásada *mater semper certa est*. Za otce dítěte provdané ženy byl považován její manžel v případě, že se dítě narodilo do 181 dnů od uzavření sňatku a do deseti měsíců od doby, kdy manželství (jakkoliv) skončilo. Šlo však o vyvratitelnou domněnku. U nemanželských dětí platila právní fikce, že otce vůbec nemají.³

Agnátské příbuzenství, často označováno jako příbuzenství umělé, se mohlo zakládat a rušit podle toho, jak se měnily faktory, které jej utvářely. Osoby žijící v agnátském příbuzenství byly podřízeny téže moci otcovské. Východiskem agnátského příbuzenství tedy byla patriarchální římská rodina.⁴

Podle římského práva byl v čele patriarchální rodiny *pater familias*, který měl neomezenou moc nad členy rodiny a nad jejím majetkem.⁵

Otcovská moc nad členy rodiny se označovala jako *patria potestas* a její součástí bylo i právo nad životem a smrtí synů a dcer.⁶ Vznikala třemi, resp. čtyřmi způsoby, a to buď zplazením z manželského lože, nebo legitimizací nemanželského dítěte (když se muž s bývalou konkubínou oženil a dítě, v případě, kdy bylo už dospělé, vyslovilo s legitimizací souhlas), anebo císařským reskriptem uděleným na žádost otce (v případě, kdy sňatek s konkubínou nebyl možný) a konečně osvojením. Vzhledem k tomu, že podle římského

² KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1, s. 71.

³ Tamtéž, s. 72–73.

⁴ Tamtéž, s. 73.

⁵ Tamtéž, s. 58.

⁶ *Potestatem vitae necisque*.

práva platí zásada, že adopcí se napodobuje příroda, mohli adoptovat pouze muži. Věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem musel činit minimálně 18 let a nesmělo dojít k adopci vlastních nemanželských dětí (k tomu sloužila legitimizace). Moc otcovská zanikala smrtí otce nebo dítěte. Dále ji šlo tzv. uměle rozvázat trojím prodejem syna nebo jediným prodejem dcery. Šlo o tzv. emancipaci, na jejímž základě *patri familiae* zanikla otcovská moc a agnátské příbuzenství (kognátské příbuzenství naopak stále trvalo). Zajímavostí je, že na potomky emancipovaného se toto propuštění nevztahovalo a ti se stali přímo podřízenými *patri familiae*. U nemanželských dětí podle práva platila fikce, na jejímž základě otce neměly. Zploditeli nad nimi tedy nevznikala ani otcovská moc, natož aby vůči nim měl nějaké povinnosti. Kognátské příbuzenství těchto dětí se uznávalo pouze ve vztahu k matce a jejím příbuzným, agnáty tyto děti nebyly v rodině otcově ani v rodině matčině. V době císařské se zlepšilo postavení dětí narozených konkubínám, jelikož tyto děti měly nárok na výživu otcem a otec je mohl legitimovat.⁷

Podle AGBG⁸ náležela domněnka otcovství tomu, o kom se prokázalo, že s matkou dítěte obcoval v době, od které neprošlo (až do jejího slehnutí) méně než 180 a více než 300 dní, nebo tomu, kdo se k tomuto i jen mimo soud doznal.⁹ Pro děti narozené po uplynutí 180. dne po uzavření manželství a před uplynutím 300. dne po smrti manžela matky nebo po úplném zrušení manželského svazku, platila domněnka tzv. manželského původu¹⁰.

Aktivně legitimován k popření manželského původu dítěte byl manžel matky dítěte. Popěrná lhůta v daném případě činila tři měsíce ode dne, kdy obdržel zprávu o narození tohoto dítěte.¹¹ Při splnění dalších podmínek (zemřel-li manžel před uplynutím popěrné lhůty, nebo nebyl-li od narození dítěte jeho pobyt trvale znám) mohlo se souhlasem matky popírat svůj manželský původ i samotné dítě, a to ve lhůtě do jednoho roku od chvíle, kdy nabylo zletilosti.¹²

Právní úpravu rodinného práva uvedenou v ABGB převzala do právního řádu ČSR i recepční norma č. 11/1918 Sb., z. a. n., o zřízení samostatného státu československého. Proto byla významným zásahem do rodinného práva až tzv. Ústava 9. května, tj. ústavní zákon č. 150/1948 Sb., ze dne 9. 5. 1948, podle kterého byla stanovena rovnoprávnost všech dětí a odstranění jakékoliv jejich diskriminace zakládající se na jejich původu. Na výše

⁷ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1, s. 147–149.

⁸ Vyhlášen patentem z 1. 6. 1811, č. 946/1811 Sb., zák. soud. ve znění účinného od 1. 1. 1917 do 31. 12. 1965.

⁹ K tomu viz ust. § 163 ABGB.

¹⁰ K tomu viz ust. § 138 ABGB.

¹¹ K tomu viz ust. § 158 ABGB.

¹² K tomu viz ust. § 159 a § 160 ABGB.

uvedený ústavní zákon navázal zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který rodinné právo vyjmul z práva občanského a učinil z něj samostatné právní odvětví.

Zákon dále nahradil moc otcovskou mocí rodičovskou, vymezil pojem rodičů a formuloval zákonné domněnky otcovství. Řízení v rodinně-právních věcech až do vydání občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. a občanského soudního řádu č. 142/1950 Sb. upravoval zákon o zatímních změnách v některých občanských věcech právních č. 266/1949 Sb.

Na zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném navazoval zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který v hlavě třetí upravoval určení rodičovství a stanovoval pevná pravidla pro určení otcovství. Zákon o rodině byl několikrát novelizován, mezi jeho nejvýznamnější novely týkající se určování a popírání otcovství podle mého názoru bezesporu patří zrušení ustanovení § 57 odst. 1 týkající se popěrné lhůty manžela k popření otcovství (do šesti měsíců ode dne, kdy mu vzniknou důvodné pochybnosti o tom, že je otcem dítěte, nejpozději však do tří let od narození dítěte). Výše uvedené ustanovení se ukázalo natolik problematické, že jej musel zrušit Ústavní soud, který tak vystoupil ve své roli negativního zákonodárce. Ještě před tím, než však došlo k samotnému zrušení § 57 odst. 1, bylo toto problematické ustanovení opakovaně předmětem pozornosti Ústavního soudu, a to zejména v následujících případech:

Ve věci III. ÚS 289/07¹³ se stěžovatel ústavní stížností domáhal toho, aby Ústavní soud rozhodl, že sdělení Nejvyššího státního zastupitelství ohledně neshledání podmínek pro podání žaloby k popření jeho otcovství k nezletilé dívce narozené za trvání jeho manželství s její matkou vedlo k porušení ústavně zaručených základních práv stěžovatele, a zároveň navrhl, aby byl zrušen § 57 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině.

V daném případě nezletilá žila v dětském domově a její matka stěžovateli několikrát písemně potvrdila, že jejím otcem je pan T. Ž., který se však otcem nezletilé být necítil. Stěžovatel se domníval, že popření jeho otcovství k dítěti a určení otcovství T. Ž. by bylo v jejím zájmu, jelikož domnělý biologický otec má vyšší životní úroveň než stěžovatel coby otec právní. Stěžovatel k výše uvedenému dále sdělil, že podle jeho názoru sama nezletilá chce zjistit, kdo je jejím biologickým otcem.

Ústavní soud konstatoval, že postup, který v daném případě Nejvyšší státní zastupitelství zvolilo (odložení podnětu), není rozhodnutí či opatření, nýbrž pouhé vyrozumění, a proto ÚS nemůže přezkoumávat postup Nejvyššího státního zastupitelství

¹³ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2007, sp. zn. III. ÚS 289/07 [online]. [cit. 20. 10. 2019]. Dostupný z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-289-07>.

(a tedy se ani nemůže zabývat návrhem na zrušení § 57 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině). Stěžovateli však doporučil, aby se s žalobou na popření otcovství obrátil přímo na obecné soudy a v okamžiku, kdy jeho návrhu nevyhoví, opětovně podal ústavní stížnost, a to spolu s návrhem na zrušení § 57 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. K tomu však již nedošlo.

Ve věci III. ÚS 1506/07¹⁴ si stěžovatel nechal po více než roce od narození svého nezletilého syna udělat anonymní test DNA, podle něhož bylo jeho biologické otcovství k tomuto nezletilému dítěti vyloučeno. Následně dal podnět Nejvyššímu státnímu zastupitelství k tomu, aby podalo žalobu na popření otcovství, avšak tento podnět byl odložen.

Svou ústavní stížností stěžovatel navrhoval zrušení § 57 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, a to v části týkající se popěrné lhůty šesti měsíců ode dne, kdy se dozví, že se jeho manželce narodilo dítě.

Ústavní soud však i tuto stížnost odmítl s odůvodněním, že si je sice vědom toho, že uplynutí lhůty a následné odmítnutí Nejvyššího státního zastupitelství podat žalobu může kolidovat jak s článkem 8 Úmluvy, tak i se základními lidskými právy a svobodami, ale ani tak nemůže být Ústavním soudem přezkoumáván postup Nejvyššího státního zastupitelství, jelikož napadené sdělení Nejvyššího státního zastupitelství nemá povahu rozhodnutí orgánu veřejné moci, které by mohlo porušit základní práva stěžovatele.

Ústavní soud tak uzavřel, že pokud nemůže věcně posoudit ústavní stížnost, nemůže ani vyhovět návrhu na zrušení § 57 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině.

V nálezu sp. zn. II. ÚS 405/09¹⁵ byl stěžovatel na základě první domněnky otcovství zapsán jako otec nezletilého L. S. Koncem roku 2004 stěžovatel zjistil, že se jeho manželka již minimálně dva roky intimně stýká s jiným mužem a pojal podezření ohledně svého otcovství. Na základě následně provedeného anonymního testu DNA bylo zjištěno, že mezi L. S. a stěžovatelem skutečně není příbuzenský vztah. Celá věc se dostala až před Ústavní soud, když stěžovatel tvrdil, že byla porušena jeho základní práva, jelikož obecné soudy zamítly jeho návrh na popření otcovství u nezletilého z důvodu uplynutí šestiměsíční lhůty pro jeho podání podle § 57 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Vzhledem k tomu stěžovatel spolu s ústavní stížností navrhl i zrušení výše uvedeného ustanovení v části omezení znějícího „do šesti měsíců“.

¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 1. 2008, sp. zn. III. ÚS 1506/07 [online]. [cit. 20. 10. 2019]. Dostupný z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-1506-07>.

¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 11. 2010, sp. zn. II. ÚS 405/09 [online]. [cit. 20. 10. 2019]. Dostupný z: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=2-405-09_5.

Ústavní soud se k věci vyjádřil tak, že pokud by stěžovateli plně vyhověl, dal by manželům matek jejich dětí možnost popřít svoje otcovství prakticky kdykoliv. Proto Ústavní soud nálezem ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09, rozhodl o zrušení celého napadeného ustanovení § 57 odst. 1 výše cit. zákona a to dnem 31. 10. 2011 z důvodu jeho nesouladu s čl. 10 odst. 2, čl. 36 odst. 1 Listiny a článku 8 Úmluvy.

Podle již zmiňovaného nálezu Ústavního soudu Pl. ÚS 15/09¹⁶ právo přiznává ochranu existence jak rodinným vztahům, tak rodinnému soužití. I když je celospolečenský zájem na shodě mezi právním a biologickým otcovstvím, nelze právní otcovství požadovat za absolutní kritérium pro určení biologického vztahu mezi otcem a dítětem. Plynutím času totiž může i mezi právním otcem a dítětem vzniknout vztah, který bude z hlediska práva na ochranu soukromého a rodinného života mít stejnou právní ochranu jako vztah mezi dítětem a otcem biologickým.

Chráněn však musí být také zájem biologického otce, který usiluje o to stát se otcem právním (a naopak), a stejně tak musí být zabezpečena ochrana soukromého a rodinného života matky dítěte. Podle Ústavního soudu právní domněnky sice zjednodušují určení právního otcovství, nejsou však zárukou shody biologického a právního otcovství.

Úkolem právního řádu je vytvořit prostředky, na jejichž základě bude právní otec moci prokázat, že není otcem biologickým.

Popěrná lhůta v § 57 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., však vůbec nerespektuje to, že okamžik, kdy se otec dozví skutečnost odůvodňující, že není otcem biologickým, nemusí nastat v rámci jejího běhu. Přitom teprve od okamžiku, kdy se právní otec dozví skutečnost zakládající pochybnosti ohledně jeho biologického otcovství, se pravděpodobně bude domáhat soudního rozhodnutí o tom, že není otcem.

Popěrná lhůta šesti měsíců je tak podle Ústavního soudu nepřiměřeně krátká a počátek jejího běhu není konformní se základními právy zaručenými ústavním pořádkem. Vzhledem k tomu, že kdyby Ústavní soud vyhověl návrhu stěžovatele a zrušil by citované ustanovení jenom v rozsahu popěrné lhůty šesti měsíců, dal by tak otcům možnost popírat své otcovství prakticky kdykoliv, což by vedlo k nežádoucímu stavu právní nejistoty, rozhodl o zrušení celého napadeného ustanovení, a to dnem 31. prosince 2011. Ústavní soud tak tímto rozhodnutím vyvážil zájmy domnělých biologických otců a zároveň i nezletilých dětí.

¹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09 [online]. [cit. 20. 10. 2019]. Dostupný z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-15-09>.

Dále podle Ústavního soudu posuzování návrhu na popření otcovství podaného po uplynutí popěrné lhůty podle § 57 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, nemůže spočívat pouze v posouzení skutkové otázky biologického otcovství, ale i té, zda je zájem právního otce na popření jeho otcovství silnější než zájmy dítěte a jeho matky.

Existence právních domněnek ke stanovení otcovství slouží k podstatnému zjednodušení jeho určování. Tyto domněnky však nejsou zárukou toho, že právní otec bude zároveň otcem biologickým. Právní otec by tak měl mít právem stanovenou možnost domoci se ochrany svých subjektivních práv prokázáním toho, že není biologickým otcem dítěte.

Výše popisovaná rozhodnutí jsou pouze jedněmi z mnoha, která poukazují na skutečnost, do jakých obtížných situací se účastníci řízení ve věci určování, resp. popírání otcovství mohli dostat. V případě, že se Nejvyšší státní zastupitelství rozhodlo nepodat žalobu na popření otcovství, neměli už účastníci možnost bránit se proti tomuto vyrozumění, které však fakticky rozhodlo o podstatné části jejich života. Ač v této práci již citovaném rozhodnutí sp. zn. III. ÚS 289/07 Ústavní soud dal domnělým otcům určitý návod, jak mají v případě odložení jejich podnětu nejvyšším státním zástupcem postupovat, nezabránilo to dalšímu nápadu prakticky identických ústavních stížností, se kterými se musel Ústavní soud opakovaně vypořádávat.

Podle Ústavního soudu právní úprava musí umět reagovat na skutečnost, že významný právní zájem na popření otcovství nemusí vzniknout hned, ale často i se značnou časovou prodlevou.

Pokud zákonodárce stanoví lhůtu pro popření otcovství, musí počítat i se situací, kdy se popírající osoba dozví skutečnost způsobující pochybnost o jejím otcovství až po uplynutí této lhůty, a to z jednoho prostého důvodu: teprve v takovou chvíli má totiž právní otec možnost obrátit se na příslušný soud s návrhem na popření svého otcovství.

S účinností zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, došlo ke zrušení zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, který do té doby platil více než padesát let.

V zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, jsou popěrné lhůty stanoveny mnohem šířeji a § 792 cit. zákona dokonce dává soudu možnost zmeškání lhůty prominout za předpokladu, že to vyžaduje zájem dítěte a veřejný pořádek.

Problematika určení a popírání rodičovství se však netýká pouze práva soukromého, ale dotýká se i práva veřejného, konkrétně se promítla např. do zákona č. 422/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, do zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících

zákonů, zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Uvedeným zákonům se budu blíže věnovat v následující kapitole rigorózní práce.

2 Prameny právní úpravy

Prameny práva vyjadřují vnější formu, kterou jsou sdělovány právní normy. Můžeme je dělit na materiální a formální, dále na psané a nepsané.¹⁷

Souhrnem pramenů práva platných v konkrétním státě či mezinárodním společenství je právní řád. Právní řád ČR se skládá ze zákonů a dalších právních předpisů, ratifikovaných a vyhlášených mezinárodních smluv, ke kterým dal Parlament ČR souhlas, a nálezů Ústavního soudu, kterými byl zrušen určitý zákon, jiný právní předpis či jejich jednotlivá ustanovení. Základem právního řádu ČR je polylegální Ústava, jejíž ústavní pořádek je vymezen v čl. 112 Ústavy tak, že ústavní pořádek České republiky tvoří tato Ústava, Listina základních práv a svobod, ústavní zákony přijaté podle této Ústavy a ústavní zákony Národního shromáždění Československé republiky, Federálního shromáždění Československé socialistické republiky a České národní rady upravující státní hranice České republiky a ústavní zákony České národní rady přijaté po 6. červnu 1992.¹⁸

2.1 Ústava ČR a Listina základních práv a svobod

Pramenem nejvyšší právní síly České republiky je bezpochyby ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Ústava“), a dále ústavní zákon č. 2/1991 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Listina“).

Česká republika je jakožto suverénní stát subjektem mezinárodního práva, má tedy povinnost dodržovat závazky, které pro ni z mezinárodního práva vyplývají. Odvolávat se na ustanovení vnitrostátního práva jako na důvod pro nedodržení těchto závazků je na základě zásady *pacta sunt servanda* mezinárodním právem vyloučeno. Zatímco ve svém původním znění se článek 10 Ústavy týkal pouze mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách, tzv. „euronovela“ Ústavy¹⁹ rozšířila generální inkorporační klauzuli na všechny mezinárodní smlouvy, ke kterým dal Parlament souhlas, odstranila zvláštní kategorii smluv o mezinárodních právech a výlučně zakotvila zásadu aplikační přednosti inkorporovaných mezinárodních smluv. Tato zásada aplikační přednosti umožňuje obecným

¹⁷ GERLOCH, A. *Teorie práva*. 5. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 312 s. ISBN 978-80-7380-233-2, s. 69.

¹⁸ Tamtéž, s. 76–77.

¹⁹ Ústavní zákon č. 395/2001 Sb., kterým se mění ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

soudům bezprostředně řešit konflikty vnitrostátního a mezinárodního práva, aniž by se musely obracet na Ústavní soud.²⁰

Článek 10a Ústavy se rovněž stal součástí Ústavy schválením „euronovely“ Ústavy, když vznikla potřeba poskytnout zmocnění k přenosu některých pravomocí orgánů ČR na mezinárodní subjekty, konkrétně na mezinárodní organizaci nebo instituci (ne na jiný stát či státy). Referendem konaným v roce 2003 byl dán souhlas s přenosem pravomocí na Evropskou unii a ode dne vzniku členství ČR v EU jsou tak omezeny právo tvorné i individuální rozhodovací pravomoci českých orgánů v těch oblastech, kde k přenosu pravomocí na EU došlo.²¹

Po vstupu České republiky do EU se začalo mluvit o tom, zda sjednocovací tendence mající formu zásad evropského rodinného práva, mohou hrát svou roli alespoň při volbě práva u závazků s cizím prvkem,²² rozhodně však ovlivnily rekodifikační práce tehdy připravovaného občanského zákoníku, když věcným záměrem Ministerstva spravedlnosti ČR bylo vytvořit evropské kontinentální civilistické pojetí rodinného práva.²³ Rodinné právo je v Evropě ovlivněno zejména francouzským občanským zákoníkem (*Code civil*), německým pojetím rodinného práva a dále je znatelná také sovětský vliv. Podle italského familiaristy Jemoly je však rodina skalnatý ostrov, který rodinné právo může svými vlnami pouze omývat.²⁴ Nicméně zákonodárci evropských zemí byli postaveni před nutnost hledat společné cesty soukromoprávních regulací, které by v sobě obsahovaly ochranu lidských práv, rovnost muže a ženy, zrovnoprávnění dětí narozených mimo manželství s dětmi tzv. legitimními, globalizaci, migraci atd. Jejich cílem bylo transformovat rodinné právo tak, aby mohlo dojít k harmonizaci a unifikaci práva členských států EU. Za tímto účelem byla také vytvořena Komise pro evropské rodinné právo (CEFL²⁵), jejímž cílem bylo provést komplexní srovnávací výzkum legislativy jednotlivých členských států.²⁶

Pokud jde o Listinu základních práv a svobod, článek 32 Listiny ukládá státu povinnost svým zákonodárstvím zabezpečit a poskytnout ochranu rodičovství, dětem, mladistvým a rodině. Odstavec 3 tohoto článku pak výslovně zakazuje diskriminaci osob

²⁰ KLÍMA, K. a kol. *Komentář k Ústavě a Listině: 1. díl*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3, s. 120–121.

²¹ Tamtéž, s. 142–148.

²² Podobně jako tomu je například u zásad obchodní smluv (UNIDROIT).

²³ KRÁLÍČKOVÁ, Z. České rodinné právo po vstupu České republiky do Evropské unie. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C.H. Beck, 2005, č. 21. ISSN 1210-6410, s. 769–771.

²⁴ Tamtéž, s. 772.

²⁵ The Commission on European Family Law.

²⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Z. České rodinné právo po vstupu České republiky do Evropské unie. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C.H. Beck, 2005, č. 21. ISSN 1210-6410, s. 772–773.

podle jejich původu a konkretizuje ji v zásadu zákazu diskriminace dětí narozených mimo manželství, tedy v zásadu rovného postavení dětí. Tyto obecné principy jsou zaručeny všem bez ohledu na to, zda jsou či nejsou českými občany.²⁷

Jak již bylo v této práci uvedeno a zdůvodněno, současná právní úprava neobsahuje definici pojmu rodina. Lze tak říci, že rodinu mohou tvořit jak manželé, tak druh a družka, osamělý rodič s dítětem či jiná osoba, které bylo nezaopatřené dítě svěřeno do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného (soudního) orgánu. Tyto osoby by však spolu měly žít jak v osobním, tak majetkovém společenství. Ochrana dítěte však spočívá i v možnosti být vyslyšeno, jelikož dítě by mělo mít možnost se svobodně vyjádřit ke všem rozhodnutím jeho rodičů, která se týkají podstatných záležitostí jeho osoby, a zároveň by mělo mít možnost být slyšeno v každém řízení, ve kterém se o takových záležitostech rozhoduje.²⁸

2.2 Mezinárodní Úmluvy

Článek 10 Ústavy České republiky stanoví, že řádně přijaté, ratifikované a publikované mezinárodní smlouvy mají aplikační přednost před zákonem. Ač je Česká republika vázána celou řadou takových mezinárodních smluv, v této práci budou zmíněny pouze některé, a to konkrétně ty, jež mají vztah k ochraně rodiny, rodinného a soukromého života a právům dítěte. Jedná se zejména o Evropskou úmluvu o lidských právech (dále též „Úmluva“)²⁹, Úmluvu o právech dítěte³⁰ označovanou jako „Magna Charta“ práv dětí, která nese toto označení z důvodu svého uceleného katalogu práv dětí od jejich narození až po dosažení zletilosti a Evropskou úmluvu o právním postavení dětí narozených mimo manželství³¹, která, jak už je patrné z jejího názvu, poskytuje ochranu právům dětí narozeným v manželství či mimo něj, jejich přirozené rodině a zakotvuje právo dětí znát své rodiče a žít s nimi.

²⁷ KLÍMA, K. a kol. *Komentář k Ústavě a Listině: 2. díl. 2. vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3, s. 1248–1255.

²⁸ Tamtéž, s. 1248–1258.

²⁹ Sdělení č. 209/1992 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

³⁰ Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

³¹ Sdělení č. 47/2001 Sb. m. s., o přistoupení České republiky k Evropské úmluvě o právním postavení dětí narozených mimo manželství.

2.2.1 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Tato Úmluva přijatá Radou Evropy je jednou z nejdůležitějších lidskoprávních úmluv, jelikož v článku 8 zakotvuje právo každého na respektování jeho soukromého a rodinného života, do jehož výkonu nemůže státní orgán zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a kdy je to nezbytné v zájmu ochrany zdraví či morálky nebo ochrany práv a svobod jiných v demokratické společnosti.

Evropský soud pro lidská práva (dále též „ESLP“ či „Soud“) zajišťuje plnění závazků vyplývajících z této úmluvy pro jednotlivé smluvní strany a zároveň je pověřen k výkladu Úmluvy. Ten je pak podstatný pro rozhodování jednotlivých členských vnitrostátních soudů.

2.2.2 Úmluva o právech dítěte

Dle této úmluvy, která se jako první zabývá výhradně právy dítěte a obsahuje soubor jeho základních práv od narození až po dobu dosažení jeho zletilosti, se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud není podle právního řádu, který se na ni vztahuje, zletilá dříve. Preambule této Úmluvy se odvolává na Deklaraci práv dítěte, podle které dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před svým narozením i po něm (stanovení toho, kdy život začíná, se však vyhýbá).

Podle článku 3 odst. 1 Úmluvy musí být zájem dítěte upřednostňován při jakékoliv činnosti týkající se dětí (lhostejno, zda je tato činnost uskutečňována soukromoprávními či veřejnoprávními orgány). Článek 7 stanovuje, že každé dítě má právo znát své (biologické) rodiče a má právo na jejich péči. K tomuto článku však ČR uplatňuje výhradu, když nezaručuje právo dítěte znát své biologické rodiče v případě nezrušitelného osvojení. Článek 8 garantuje dítěti právo na zachování jeho totožnosti, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných svazků. Článek 9 odst. 1 ukládá smluvním státům povinnost zajistit, aby dítě nemohlo být od svých rodičů odděleno proti jejich vůli (výjimkou je situace, kdy příslušné orgány na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem určí, že takové oddělení je zcela v zájmu dítěte – např. v situaci, kdy je dítě rodiči zanedbáváno).

2.2.3 Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství

V kontextu této práce je podstatný zejména článek 2 této úmluvy, který stanovuje, že určení matky dítěte, které se narodilo mimo manželství, se odvozuje od porodu. Otcovství dítěte se podle článku 3 této úmluvy odvozuje buď od jeho dobrovolného uznání (ve spojení s čl. 4 úmluvy nemůže být toto napadeno ani popřeno, ledaže takto uznaný otec dítěte není

jeho biologickým otcem) nebo od soudního rozhodnutí (ve spojení s čl. 5 této úmluvy mohou být v řízení týkajícím se otcovství připuštěny vědecké důkazy, které mohou napomoci určení či vyloučení otcovství).

2.3 Prameny práva EU

Právo Evropské unie je tvořeno právem primárním v podobě zakládacích smluv a smluv o přistoupení jednotlivých členských států a dále sekundárním právem v podobě nařízení, směrnic, rozhodnutí, doporučení a stanovisek. Dále do práva EU řadíme i tzv. terciární právo, kam patří mezinárodní smlouvy uzavřené mezi členskými státy EU.^{32 33}

Evropské mezinárodní právo soukromé obsahuje zejména normy upravující pravomoc, resp. mezinárodní příslušnost členských států EU v přeshraničních sporech, otázky spolupráce soudů těchto členských států v rámci mezinárodní právní pomoci například v podobě doručování písemností a dokazování, dále kolizní normy a normy upravující uznání a výkon soudních a dalších rozhodnutí vydaných orgány v jiných členských státech EU v soukromoprávních věcech, normy upravující speciální evropská řízení, jako je například evropský platební rozkaz a konečně přímé hmotněprávní normy obsažené v některých nařízeních či směrnicích z oblasti práva obchodních společností, ochrany práv autorských a průmyslových, pojišťovnictví, ochrany spotřebitelů a zaměstnanců nebo z oblasti mezinárodní přepravy.³⁴

Jedná-li se o vztah práva EU a mezinárodních smluv, obvykle se uplatní zásada, že ve vztazích mezi členskými státy má přednost právo EU, kdežto ve vztahu ke třetím státům není aplikace mezinárodní smlouvy nijak dotčena.³⁵

Právo Evropské unie žádným způsobem neupravuje problematiku určování a popírání otcovství. Nařízení (ES) č. 2201/2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000, výslovně stanovuje, že se nevztahuje na určení a zpochybnění otcovství, proto se v případech určení a popření otcovství, ve kterých vystupuje mezinárodní prvek, musí postupovat podle mezinárodních smluv či z. m. p. s., byť je tento cizí prvek „spojen“ s EU.

³² Na základě bývalého čl. 293 SES, který byl zrušen Lisabonskou smlouvou.

³³ PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 26. 9. 2019]. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Tamtéž.

2.4 Zákony

Stěžejním pramenem právní úpravy z hlediska určování a popírání rodičovství je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále také „občanský zákoník“ nebo „o. z.“) a zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále také z. ř. s.).

Pro řešení procesních otázek se subsidiárně použije též zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále také „o. s. ř.“).

Asistovaná reprodukce je regulována zákonem č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, a dále zákonem č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. Zákon č. 422/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zavádí institut utajovaného porodu.

Sociálně-právní ochranou dětí se zabývá zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Podle tohoto zákona se kolizním opatrovníkem nezletilého dítěte, který chrání jeho zájmy, ustanovuje nejčastěji obecní úřad obce s rozšířenou působností, a to podle místa bydliště dítěte. Kolizní opatrovník dítěte plní významnou roli v soudních řízeních týkajících se nezletilých dětí. V paternitních sporech se kolizní opatrovník například vyjadřuje k tomu, zda a proč souhlasí či nesouhlasí s návrhem na popření otcovství u nezletilého dítěte. Hlavním úkolem kolizního opatrovníka je jednat vždy v nejlepším zájmu nezletilého dítěte. Ve vztahu k cizině vystupuje jako opatrovník (popřípadě kolizní opatrovník) Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí (dále též ÚMPOD).

Podle ust. § 35 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zajišťuje ÚMPOD sociálně-právní ochranu ve vztahu k cizině, jde-li o děti, které mají na území České republiky podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 140/2001 Sb., povolen trvalý pobyt nebo jsou hlášeny k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů, podaly žádost o udělení mezinárodní ochrany na území ČR, jsou podle § 87 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, oprávněny trvale pobývat na území ČR, pobývají s rodičem, který podal žádost o udělení mezinárodní ochrany nebo oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území ČR, nebo které pobývají na území ČR na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany

na území České republiky podle zákona č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, pobývají s rodičem, který na území České republiky pobývá na základě potvrzení o strpění pobytu na území České republiky podle zákona č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu), ve znění pozdějších předpisů, nebo které jsou azylanty anebo osobami požívajícími doplňkové ochrany.

ÚMPOD dále podle výše uvedeného ustanovení zajišťuje sociálně-právní ochranu dětí ve vztahu k cizině, jde-li o děti, které jsou občany České republiky a nemají na jejím území trvalý pobyt, děti, které nejsou občany České republiky a nemají na jejím území povolen trvalý pobyt nebo nejsou hlášeny k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky ani se na jejím území nezdržují, jestliže jejich rodiče nebo jiné fyzické osoby mající vůči těmto dětem vyživovací povinnost se zdržují v České republice.

Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí při zajišťování jejich sociálně-právní ochrany ve vztahu k cizině plní mnoho úkolů.

Jednak vykonává funkci jak přijímacího a odesílajícího orgánu, tak rovněž funkci ústředního orgánu při provádění mezinárodních smluv a pro účely prohlášení o vzájemnosti podle zvláštního právního předpisu, ale plní i další povinnosti vyplývající pro ČR z jejich mezinárodních závazků spojených se sociálně-právní ochranou dětí. Pro tuto práci je však významná činnost ÚMPOD spočívající ve výkonu funkce opatrovníka dítěte, vyžadování zpráv o poměrech dětí, které jsou občany České republiky a nemají na jejím území trvalý pobyt, zprostředkování zaslání osobních dokladů a jiných listin z a do ciziny, pátrání po rodičích dítěte, pokud žijí (oba či jeden z nich) v cizině a pátrání po rodinných příslušnících a osobách povinných výživou. ÚMPOD může podle § 35 odst. 2 písm. f) zákona o sociálně-právní ochraně dětí podat návrh na určení otcovství.

Kromě výše uvedených zákonů se určení rodičovství dotýkají i právní předpisy zdravotnického práva, konkrétně např. zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů. Dále se problematikou určení a popření otcovství zabývá také zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. Pro posouzení případů, kdy se jedná o určení či popření rodičovství s cizím prvkem, je významný také zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

3 Určování a popírání rodičovství

Rodiči dítěte jsou jeho matka a otec, rodičovství je právní vztah, který biologicky vzniká zrozením dítěte. Kromě biologického způsobu vzniku rodičovství může toto vzniknout i při osvojení. Vždy však platí, že dítě má právo na určení, kdo jsou jeho rodiče.³⁶

Hovoříme-li o určování a popírání rodičovství, de facto mluvíme o určení a popření mateřství či otcovství.

Současná právní úprava České republiky nepřipouští, že by matkou dítěte mohla být jiná žena než ta, která jej porodila. V případě určení otcovství k dítěti je situace složitější, když právo nabízí hned několik právních domněnek, kterými lze otcovství k dítěti určit.

3.1 Určování a popírání mateřství

Ještě na počátku dvacátého století se tvrdilo, že otcovství je spíše věcí názoru než skutečností. Oproti tomu v otázkách mateřství nebylo až na naprosté minimum případů pochybností.^{37 38}

Výslovná pravidla týkající se mateřství obsažená v právních předpisech mají proto nejen v ČR relativně krátkou historii. Podle zásady *mater semper certa est* nebylo o matce pochyb a co bylo považováno za nesporné, nebylo potřeba podřadit pod právní úpravu.³⁹ Lékařská věda však v současné době zejména v reprodukční oblasti zažívá obrovský rozvoj. Dle mého názoru se lze oprávněně domnívat, že tomu tak je zejména díky silnému finančnímu toku, který do ní vlivem zájmu nejrůznějších investorů proudí.⁴⁰

Jejich zvýšený zájem o doposud neobvyklý způsob investic je přirozenou reakcí na stav, kdy párů, které mají v dnešní době problémy s početím, čím dál více přibývá (i když nemusí spadat přímo do definice neplodného páru). Tuto skutečnost lze prokázat jak

³⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KUBÍČKOVÁ, G., RADVANOVÁ, S. a kol. *Rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. 160 s. ISBN 80-210-0598-X, s. 63.

³⁷ Patrně nejznámější případ sporování mateřství patří z roku 1688 a týkal se manželky krále Jakuba II., Marie z Modeny. Bez ohledu na to, že jejímu porodu bylo přítomno 30 svědků, tvrdilo se, že dítě bylo do porodního lože podstrčeno. Tyto zvěsti rozšiřovali ti, kteří ve zrození dědice římskokatolického krále viděli vážné ohrožení obnovy protestantské monarchie.

³⁸ CRETNEY, S. *Family law in the twentieth century: A History*. Oxford: Oxford University Press, 2003. 911 s. ISBN 0-19-826899-8, s. 529.

³⁹ SKÁCEL, J. Est mater semper certa? *Bulletin advokacie*. 2011, roč. 4, č. 6, ISSN 1210-6348, s. 26.

⁴⁰ Viz např. článek z roku 2017 s názvem: Babiš rozšiřuje svůj byznys s umělým oplodněním a chystá se na pražskou burzu. In: *Irozhlás.cz* [online]. [cit. 23. 11. 2019]. Dostupný z: https://www.irozhlás.cz/zpravy-z-domova/babis-rozsiruje-svuj-byznys-s-umelym-oplodnenim-a-chysta-se-na-prazskou-burzu_9904180750_ph

statistikami⁴¹, ale v daném případě i empirickým poznáním snad každého člověka, který ve svém okruhu přátel a známých s největší pravděpodobností zná někoho, kdo trpí nějakým problémem v reprodukční oblasti. Zatímco dříve tyto potíže sužovaly zejména starší ženy či muže, v dnešní době se s nimi potýkají i mladé páry, které netrápí vysoký věk, ale různá reprodukční onemocnění (např. syndrom polycystických ovarií u žen, mnohá onemocnění varlat u mužů aj.). V zahraničí se však v současné době řeší i otázka, zda by měl neplodnost „řešit stát“ (tedy zda by léčba měla být pacientům hrazena) či zda si ji pacienti mají hradit sami (neboť na neplodnost se neumírá a nikdo při ní netrpí fyzickou bolestí).⁴²

Domnívám se, že prvořadým zájmem státu je, aby počet jeho obyvatel rostl. Rovněž se domnívám, že neplodnost způsobuje mimořádný druh psychické bolesti, která je velmi soukromá a obtížně vyjádřitelná, neboť je ryze osobní. Mezi její projevy lze řadit jak úzkost, tak pocity nedostatečnosti, ztráty sebevědomí, hněvu a sociální izolace.⁴³ Možná právě proto je touha mít dítě i přes nejrůznější reprodukční dysfunkce natolik silná, že neplodné páry vede k podstupování i neobvyklých cest, které lékařská věda umožňuje. Žena, která dítě odnosi tak například v dnešní době nemusí zároveň být ženou, jejíž vajíčko bylo oplodněno. Logicky se tak nabízí otázka, kdo je matkou takto zplozeného a narozeného dítěte? Český zákonodárce na tuto otázku odpověděl poměrně jasně, avšak přísně. Ve snaze předejít sporům o určení mateřství stanovil zákonnou definici mateřství.⁴⁴

Kogentní ustanovení § 775 o. z. tak stanoví, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Mateřství totiž představuje základní statusový poměr mezi dítětem a matkou.⁴⁵ Toto ustanovení platí i v případě utajeného porodu.⁴⁶ Utajený porod je třeba odlišovat od porodu

⁴¹ Podle statistik z roku 2016, zveřejněných Ústavem zdravotnických informací a statistiky, oproti roku 2017 vzrostl počet evidovaných pokusů o umělé oplodnění v ČR téměř trojnásobně. Z téměř poloviny narozených dětí, kterých bylo 4 504, přišlo na svět 11 % po prvním cyklu a 48 % po cyklu opakovaném (s předchozím zmrazením embryí). Zatímco v roce 2009 bylo žadatelek o umělé oplodnění 20 771, v roce 2016 jich bylo celkem 35 643.

⁴² BURNS, S. *The Law of Assisted Reproduction*. Bloomsbury: Bloomsbury Professional, 2012. 618 s. ISBN 978-1-84766-695-6, s. 3.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, 2007. 751 s. ISBN 978-80-7201-668-6, s. 190.

⁴⁵ Jedná se o promítnutí římskoprávní zásady *mater semper certa est*, neboli matka je vždy jistá.

⁴⁶ Tento institut byl do českého právního řádu zakotven novelou zákona o péči o zdraví lidu a umožňuje neprovdané matce dítěte, která má trvalý pobyt na území ČR, utajit svou osobu v souvislosti s porodem, takže zdravotnická dokumentace ohledně porodu je vedena odděleně, je zapečetěná a k jejímu otevření je potřeba souhlasu soudu či ženy, která v tomto režimu porodila. v současné době je právní úprava obsažena v § 37 a 56 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, a v zákoně č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení.

anonymního⁴⁷, přičemž v prvním případě je totožnost matky známa, ale je úředně utajena, v druhém případě známa není.⁴⁸

Za předpokladu, kdy občanský zákoník má platit pro delší časový úsek, je však potřeba položit si otázku, zda současná právní úprava, vytvářející z ženy matku okamžikem porodu, přiléhavě reflektuje současný stav společnosti a odráží i cestu, kterou se tato společnost s největší pravděpodobností bude ubírat. Osobně se domnívám, že nikoliv. Lze bohužel legitimně očekávat, že plodnost lidstva bude i nadále klesat a že počet žen, které sice nebudou úplně sterilní, ale budou trpět minimálně částečnou infertilitou, bude naopak růst stejně jako počet mužů, kteří se rovněž budou potýkat s nejrůznějšími obtížemi v reprodukční oblasti. Medicína již v současné době umí takto nemocným ženám a mužům pomoci různými cestami a zmírnit tak jejich psychické utrpení, avšak dá se tvrdit, že občanský zákoník mateřství některých žen neuznává, když je označuje za pouhé dárkyně genetické látky, aniž by bylo jasné *cui bono*.

Nedomnívám se, že by toto ustanovení bylo automaticky v zájmu dítěte či alespoň ženy, která jej porodila. Podle zásady *scientia est potentia* se naopak domnívám, že v některých případech může naopak být v zájmu dítěte, aby za matku dítěte byla považována žena, která je s ním v příbuzenském vztahu z genetického hlediska, jelikož právě ta mu může být nápomocna například v případě odkrývání genetických chorob a dárcovství orgánů. Je pravdou, že právě žena, která dítě porodila, s ním v průměru devět měsíců dlouhý úsek sdílela jedno tělo a velmi pravděpodobně si k němu vytvořila určitou citovou vazbu, avšak tato žena v případě, že vystupovala jako náhradní matka dítěte, které odnosiла jiné ženě, s velkou pravděpodobností nepočítá s tím, že by její mateřská role měla pokračovat i po porodu a že k narozenému dítěti bude mít například vyživovací povinnost.

Otázkou však je, nakolik je emocionálně dítě propojeno s matkou ještě před porodem a jaké má toto propojení vliv na psychický vývoj novorozence. Existence emoční vazby ve smyslu matka – dítě je dána evolucí z důvodu, aby matka dítě neodmítla. Existuje však i emoční vazba ve smyslu dítě – matka, když je například prokázáno, že novorozenci pozitivně reagují na hlas svých matek.⁴⁹

⁴⁷ Anonymní porod není českým právem upraven a je třeba jej odlišovat od skutečnosti, kdy matka před okolím své těhotenství skryje a po porodu dítě odloží.

⁴⁸ ZUKLÍNOVÁ, M., DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý. Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 196 s. ISBN 978-80-7478-937-3, s. 73–76.

⁴⁹ DIDUCK, A., KAGANAS, F. *Family Law, Gender and the State: Text, Cases and Materials*. 3. vydání. Oxford: Hart Publishing, 2012. 813 s. ISBN 978-1-84946-149-8, s. 127.

Mateřská role náhradní matky je plánovaně omezena pouze na roli matky gestační (tedy matky, která novému lidskému jedinci ve svém těle umožní jeho gestační vývoj).⁵⁰ Lze se domnívat, že v praxi většina žen náhradní matku požádá o odnošení dítěte právě z důvodu vlastní neschopnosti (resp. nemožnosti) dítě donosit z důvodu zdravotních potíží, ale samozřejmě budou i takové ženy, které tak učiní z důvodů obav z porodu, ztráty kariéry či estetických změn postavy. Domnívám se sice, že takových žen bude minimum, souhlasím však s názorem, že umožnit ženě využít „služeb“ surogátní matky pouze z důvodu estetického či kariérního je nežádoucím signálem pro chování a další rozvoj současné společnosti. Tento faktický problém by však mohl být řešen například různými zákonnými omezeními, když zákonodárce například může lékařům uložit povinnost náhradní mateřství indikovat pouze v případech zdravotních důvodů na straně sociální matky.

Dárkyně genetického materiálu může v současné době dítě porozené náhradní matkou osvojit, ale nutně se tak dostane do velmi stresující situace, která počíná tím, že musí vyhledat ženu, která dítě odnese a porodí, následně musí dítě osvojit v soudním řízení a smířit se s tím, že na ni její okolí může pohlížet jako na tu, která „si osvojila dítě“, i když fakticky, resp. podle pravidel genetiky, jde o jejího potomka. Nadto se bude muset ještě vnitřně sžít se skutečností, že tohle všechno musela (a s ní i její partner, který bude s cizí ženou okamžikem porodu navždy spjat, jelikož se stane otcem dítěte) prožít jenom kvůli sobě, resp. kvůli tomu, že je nemocná. Je pravda, že podle ust. § 804 o. z. platí výjimka ze zákazu osvojení dítěte mezi příbuznými. Kromě toho, že výše uvedené ustanovení musí nutně budít rozpaky, když § 775 o. z. hovoří kogentně o matce a najednou jiné ustanovení o. z. zavádí termín náhradní matka (které však blíže nerozvíjí)⁵¹, lze si jen těžko představit, že by matka své dceři (vzhledem k věku, ve kterém současné matky rodí první dítě) byla schopna porodit dítě. Samozřejmě by toto dítě mohla porodit například sestra infertilní ženy, ale rozhodně se nedá říct, že by ve všech rodinách byly tak nadstandardní vztahy, které by nejen toto umožňovaly, ale zároveň by umožňovaly i následné bezproblémové fungování rodiny.⁵²

Může však nastat i taková situace, kdy zdravotní problém ženy nemusí tkvět ve schopnosti donosit a porodit dítě, ale v možnosti vyprodukovat zdravé vajíčko. Dokonce může dojít i k tomu, že žena nemůže ani vyprodukovat vajíčko, donosit dítě, ale pořád chce

⁵⁰ ŠIMKOVÁ, H, ŠÍNOVÁ, R. Zjištění rozhodných skutečností v řízeních o určení a popření mateřství. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví. Praha: C.H. Beck, 2019, roč. 21. ISSN 1210-6410, s. 741–751. [cit. 2. 12. 2019]. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhfpxa4s7giyv6427g42dc&groupIndex=0&rowIndex=0>.

⁵¹ Patrně z důvodu, neexistence zákona o náhradním mateřství, jehož přijetí se v době přípravy občanského zákoníku předpokládalo.

⁵² SKÁČEL, J. Est mater semper certa? *Bulletin advokacie*. 2011, roč. 4, č. 6. ISSN 1210-6348, s. 27–32.

být matkou. Situací, které mohou nastat je zkrátka tolik, že řešení, které je v současné době nabízené občanským zákoníkem a podle něhož je tak stále postupováno, je nejen lakonické, ale zejména nedostačující a současná právní úprava uvedená v § 755 o. z. je dle mého názoru do budoucna neudržitelná.

Domnívám se, že občanský zákoník by mateřství ženy měl upravovat tak, že matkou dítěte je žena, která jej porodila, zároveň by však zavedl zákonnou výjimku z tohoto pravidla, podle níž by výše uvedené pravidlo neplatilo v případě, že by náhradní matka porodila dítě pocházející z genetického materiálu jiné ženy. V tomto případě, by byla matkou dítěte dárkyně genetického materiálu. Podle výše uvedeného by (v obecných případech) byla matkou dítěte žena, která jej porodila. V případě, kdy žena nemůže vyprodukovat oplodnitelné vajíčko a přijala by tak vajíčko od dárkyně, by byla opět matkou žena, která dítě porodila (to znamená, že by se uplatnilo obecné pravidlo).⁵³ V případě, že by naopak žena nemohla porodit a dítě by na svět přivedla náhradní matka, byla by matkou poskytovatelka genetického materiálu (to znamená, že by se uplatnila zákonná výjimka). Konečně v případě, kdy by žena nemohla ani poskytnout vajíčko a ani dítě odnosit, se domnívám, že je jediným možným východiskem právě institut osvojení, jelikož taková žena opravdu s dítětem nijak spjatá není, avšak to neubírá na jejich schopnostech zastat sociální roli matky.

Dané řešení, byť se mi jeví jako nejsprávnější, však otevírá nejen mnoho etických otázek, rovněž však umožňuje množství soudních sporů, v nichž bude mateřství té či oné ženy zpochybňováno. Etická komise Sekce asistované reprodukce (SAR) publikovala stanovisko, podle kterého je metoda dárcovství oocytů a spermií etická a je doporučeno ji provádět na pracovištích plně akreditovaných SAR pro mimotělní oplodnění. Rovněž metoda náhradního mateřství je v lékařsky indikovaných případech etická, avšak v ČR ji etická komise provádět nedoporučuje z důvodu nedostatečného právního řešení tohoto problému.⁵⁴

Je jasné, že daná otázka je velice složitou problematikou a nemůže být vyřešena v jedné rigorózní práci, přičemž je naopak zapotřebí široké diskuze odborníků nejen z oblasti medicíny a práva. Na druhou stranu je také jasné, že rigidní setrvávání na zásadě *mater semper certa est* je jak v současné době, tak do budoucna neudržitelné a povede pouze k obrovskému rozvoji černého trhu v reprodukční oblasti, kdy neplodné páry budou krátkodobě migrovat do legislativně příznivějšího prostředí nebo si budou nejrůznějšími

⁵³ Zde se ovšem domnívám, že by bylo v zájmu dítěte, aby poskytovatelka genetického materiálu zároveň podstoupila taková genetická vyšetření, která by umožnila dítěti poskytnout maximální možný obraz o jeho původu.

⁵⁴ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. 558 s. ISBN 978-80-7400-601-4, s. 239.

pokoutnými způsoby hledat buď náhradní matky, či dárce genetických materiálů. To však dříve či později povede k problémům, kterým by se měl zákonodárce přiléhavou právní úpravou snažit předejít, a to právě z důvodu právní ochrany takto narozených dětí. Zákonodárce se bude muset zaměřit rovněž i na situace, kdy se surogátní matka odmítne dítěte vzdát ve prospěch objednatelského páru. Nejsem si jista, zda je možné veškeré typové situace vyřešit striktní zákonnou úpravou a je tak možné, resp. pravděpodobné, že částečně bude problematika řešena i na základě rozhodovací praxe soudů, přestože je jisté, že část společnosti bude taková soudní řízení pejorativně označovat za obchodní spory. Je otázkou, kolik se jen v České republice najde žen, které se nechají oplodnit, a po v průměru devíti měsících trvajícím těhotenství a porodu dítěte jej za (případnou) finanční kompenzaci umožní osvojit, když tento proces budou ochotny podstoupit i opakovaně⁵⁵. Autorka této práce však již v současné době o existenci takových žen ví a domnívá se, že při tvorbě jakékoliv právní úpravy týkající se surogátních matek by měl zákonodárce komunikovat přímo s těmito ženami a zjistit, jak celou situaci vnímají.

Situace, ve kterých je mateřství sporné, označujeme jako maternitní spory. Určení svého mateřství se může domáhat zejména žena u dítěte, jehož osobní stav nebyl doposud určen (tzn. matrika neveduje údaj o jeho matce a ani o jeho otci). V těchto případech je úkolem matky, aby soudu podala důkazy, které by prokazovaly její mateřství k dítěti, jelikož by šlo o statusové rozhodnutí.⁵⁶

Právní řád ČR umožňuje matkám, aby po porodu dítěte utajily svou totožnost. Relevantní právní úprava je obsažena jak v zákoně č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, tak v § 37 a § 56 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, zejména však v zákoně č. 422/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákoně č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů (nesprávně označovaný jako zákon o utajovaných porodech⁵⁷). První ze zákonů jej zmiňuje ve vztahu k zápisu nalezeného dítěte do matriky, ke kterému je příslušný ten matriční úřad, v jehož správním obvodu bylo

⁵⁵ Kromě surogátních matek údajně v ČR vystupují i zahraniční společnosti, které ženám nabízejí zprostředkování souhlasu s umělým oplodněním mužů z ciziny, zejména z Ukrajiny. Je otázkou, zda si budoucí matky uvědomují důsledky s takto získaným souhlasem spojené, respektive rizika z toho vyplývající (např. v podobě toho, že se prakticky cizí člověk bude domáhat svých rodičovských práv).

⁵⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KUBÍČKOVÁ, G., RADVANOVÁ, S. a kol. *Rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. 160 s. ISBN 80-210-0598-X, s. 77–78.

⁵⁷ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, 2007. 751 s. ISBN 978-80-7201-668-6, s. 190.

dítě nalezeno s tím, že zápis provede podle výsledků šetření policejních orgánů a zprávy lékaře. Následně matriční úřad uvedomí příslušný soud prvního stupně, aby určil jméno a příjmení dítěte. Obdobný postup se použije i u dítěte odloženého do babyboxu.⁵⁸

Výše uvedený zákon č. 422/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zavádí institut utajeného porodu. Utajit svou osobu v souvislosti s porodem může žena s trvalým pobytem na území ČR, která porodila dítě a písemně požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem. To však neplatí v případě, kdy se jedná o ženu, jejímuž manželovi svědčí domněnka otcovství. Zdravotnické zařízení je povinno ve zdravotnické dokumentaci evidovat pouze údaje týkající se rozsahu péče, která souvisí s těhotenstvím a porodem a která je nezbytná ke zjištění anamnézy rodičky. Matčino jméno a příjmení jsou vedeny odděleně od této zdravotnické dokumentace, avšak po skončení hospitalizace se zdravotnická dokumentace matky o tyto údaje doplní a následně se zapečetí v obálce, která je uložena ve zdravotnickém zařízení. Otevření obálky je možné pouze na základě rozhodnutí soudu. Není však jasné, který soud by měl být věcně a místně příslušný (lze se domnívat, že půjde o okresní či obvodní soud, v jehož obvodu bude zdravotnické zařízení, ve kterém k takovému porodu došlo) ani to, z jakého důvodu by měla být dokumentace rozpečetěna či komu bude náležet aktivní věcná legitimace k podání žaloby. Zajímavý (a zákonodárcem patrně nepředpokládaný, nýbrž spíše opomenutý) fakt však je, že rodinně-právní vztah mezi matkou a dítětem nadále trvá, přičemž matce nezaniká rodičovská odpovědnost.⁵⁹ Matka je i zákonným zástupcem dítěte a právní vztah mezi ní a dítětem zanikne až v okamžiku, kdy bude dítě osvojeno.⁶⁰

V případě anonymního porodu, který není českým právem upraven, pak matka dítěte vůbec známa není. K tomu může dojít buď v případě, kdy matka známa není, protože dítě bylo odloženo, nebo v případě, kdy matka ve zdravotnickém zařízení předložila falešné doklady či o své totožnosti neuvedla ničeho.⁶¹ Policejní orgán následně provádí šetření za účelem zjištění totožnosti dítěte a v situaci, kdy je úspěšný, kontaktuje orgán

⁵⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, 2006. 400 s. ISBN 80-210-3974-4, s. 187–188.

⁵⁹ Tamtéž, s. 191–192.

⁶⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C.H. Beck, 2005, roč. 13, č. 2. ISSN 1210-6410, s. 53–57.

⁶¹ Tamtéž.

sociálně-právní ochrany dítěte, který následně nabídne rodičům (popř. dalším příbuzným) možnosti řešení nepříznivé rodinné situace. Pokud by byl policejní orgán při svém šetření neúspěšný, provede se zápis dítěte do knihy narození podle výsledků jeho šetření a zprávy lékaře. Pokud by se z těchto údajů nedalo zjistit narození dítěte, určí jej soud po oznámení matričního úřadu.

Soud však může řešit i případy, kdy je osobní stav dítěte již právně fixován a žena, která není v matrice uvedena jako matka dítěte, uvádí, že je biologickou matkou tohoto dítěte.⁶²

Vedle toho cizinky bez zdravotního pojištění, které rodí na území ČR, se nezdá uchýlí i k tomu, že rodí dítě pod jinou (tj. pod falešnou) totožností. Místo pravé matky je pak do matriky zapsána žena, jejíž osobní doklady byly před porodem v nemocnici předloženy. Pokud v takovém typovém případě nebude mezi ženami o mateřství sporu, není potřeba vést soudní řízení, ale postačí zápis v matrice opravit.⁶³

Z výše uvedeného je tedy prakticky jisté, že v případném řízení o popření či určení mateřství se soud do budoucna pravděpodobně nebude moci spokojit s konstatováním podle § 775 o. z., ani s prostým odborným závěrem vyplývajícím ze znaleckého posudku z odvětví genetiky, jenž by prokázal, která žena je genetickou původkyní dítěte. I v současné době však úloha soudu v případě určení či popření mateřství není jednoduchá, resp. je mnohem obtížnější než v případech určení či popření otcovství. Veškerá paternitní řízení jsou ovládána vyšetřovací zásadou a je tedy na soudu, aby zjistil skutkový stav. DNA jako důkazní prostředek však může být v řízení o popření, resp. určení mateřství prakticky irelevantním důkazním prostředkem, který sám o sobě rozhodně neobstojí. Pro právní mateřství totiž není podstatné, z čí pohlavní buňky bylo dítě počato, naopak důležité je zjištění, ze kterého těla byl plod vypuzen. Soud se tedy musí zabývat otázkou prokázání těhotenství a porodu. Čím delší doba od porodu uplyne, tím těžší (až prakticky nemožné) je pro lékaře možné určit, zda daná žena rodila, resp. zda je možné, aby byla matkou konkrétního dítěte. Prokazování těhotenství a porodu tak bude závislé, kromě lékařského posouzení možné rodičky, též na svědeckých výpovědích osob, které byly s ženou v rozhodné době v kontaktu (kamarádek, příbuzných, zdravotní sester, lékaře – porodníka) a na její lékařské dokumentaci. I tak ale může dojít

⁶² HRUŠÁKOVÁ, M., KUBÍČKOVÁ, G., RADVANOVÁ, S. a kol. *Rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. 160 s. ISBN 80-210-0598-X, s. 78.

⁶³ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, 2006. 400 s. ISBN 80-210-3974-4, s. 189.

k nežádoucí situaci, kdy mateřství jedné ženy bude popřeno, aniž by mateřství jiné ženy bylo určeno.⁶⁴

3.2 Určování otcovství

Otcovství jako statusový vztah mezi otcem a dítětem zprostředkovává matka. To znamená, že aby bylo určeno otcovství k dítěti, musí být nejprve najisto postavené mateřství k tomuto dítěti. Otcovství k dítěti se určuje na základě systému na sebe navazujících vyvratitelných domněnek.⁶⁵ Uplatňuje se tak tedy zásada *pater vero is est, quem nuptiae demonstrant*.⁶⁶ V případě, kdy svobodná žena otce dítěte neuvede a tento je neznámý, pak se domněnky otcovství neuplatní a v rodném listě dítěte není uveden žádný muž.

Při vytváření těchto domněnek se zákonodárce řídil jak zásadou ochrany zájmů nezletilých dětí, tak zásadou ochrany zájmů i těch otců, jejichž otcovství neodpovídá biologickému základu. Právě z tohoto důvodu jsou domněnky vyvratitelné.⁶⁷

Podle první domněnky otcovství uvedené v § 776 o. z., dítě, které se narodilo za trvání manželství⁶⁸ a do uplynutí 300. dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné, náleží manželovi matky. V případě, kdy byl manžel matky prohlášen za mrtvého, zaniká manželství dnem, který se pokládá za den jeho smrti. V případě soudního prohlášení manžela matky za nezvěstného, bude tento brán za otce dítěte pouze tehdy, pokud se narodilo nejpozději do uplynutí 300. dne ode dne, kdy nastaly účinky soudního rozhodnutí o prohlášení nezvěstnosti.⁶⁹

Důvodem pro výše uvedené je respektování logického faktu, že dlouhodobě nepřítomný muž nemůže se svou manželkou zplodit dítě.⁷⁰ V praxi častější však budou situace, kdy se žena krátce po zániku svého dřívějšího manželství znovu provdá a narodí

⁶⁴ ŠIMKOVÁ, H, ŠÍNOVÁ, R. Zjištění rozhodných skutečností v řízeních o určení a popření mateřství. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C.H. Beck, 2019, roč. 21. ISSN 1210-6410, s. 741–751. [cit. 2. 12. 2019]. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhfxa4s7giyv6427g42dc&groupIndex=0&rowIndex=0>.

⁶⁵ ZUKLÍNOVÁ, M., DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý. Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 196 s. ISBN 978-80-7478-937-3, s. 77–79.

⁶⁶ Otcem je ten, na koho ukazují domněnky.

⁶⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KUBÍČKOVÁ, G., RADVANOVÁ, S. a kol. *Rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. 160 s. ISBN 80-210-0598-X, s. 64.

⁶⁸ Tato domněnka se podle § 686 o. z. uplatní i u neplatného manželství, ne však u manželství zdánlivého, když podle § 679 o. z. neprodleně po určení, že zde manželství není, rozhodne o otcovství ke společnému dítěti a o právech a povinnostech rodičů k němu.

⁶⁹ ZUKLÍNOVÁ, M., DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý. Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 196 s. ISBN 978-80-7478-937-3, s. 77–79.

⁷⁰ FRINTA, O. Otázky a odpovědi: Jak se určuje otcovství podle nové právní úpravy? *Rekodifikace & praxe*. 2014, č. 7. ISSN 1805-6822, s. 21.

se ji dítě ještě v ochranné lhůtě 300 dnů po zániku dřívějšího manželství (nebo po jeho prohlášení za neplatné). Podle ust. § 776 odst. 2 o. z. náleží otcovství k takovému dítěti pozdějšímu manželovi matky, ten však může své otcovství k tomuto dítěti popřít, a v takovém případě podle ust. § 776 odst. 1 o. z. náleží domněnka otcovství předchozímu manželovi matky.⁷¹ I když teorie ust. § 776 o. z. ve svém souhrnu vnímá jako jednu domněnku otcovství, fakticky toto ustanovení lze vnímat jako domněnky dvě (rozdělené do dvou odstavců).

Ustanovení § 777 o. z. umožňuje, aby v případě, kdy se narodí dítě v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a 300. dnem po rozvodu manželství, manžel (příp. bývalý manžel) matky před soudem prohlásí, že není otcem dítěte a jiný muž rovněž před takovým soudem prohlásí, že je otcem dítěte, byl za otce dítěte prohlášen tento muž, připojí-li se matka k oběma prohlášením. Ustanovení § 777 o. z. bývá někdy označováno jako tzv. „kvazi“ domněnka otcovství. Pokud bychom upustili od klasického rozdělení domněnek otcovství, šlo by tuto domněnku vnímat jako třetí. Takové soudní řízení může být zahájeno na návrh matky, bývalého manžela nebo domnělého otce a návrh může být podán nejpozději do uplynutí jednoho roku od narození dítěte. Zároveň platí, že k určení otcovství tímto způsobem nemůže dojít před tím, než nabude právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství.⁷²

Povinností soudu v případě uzavření této tzv. „trojdhody“ je postupovat v souladu s § 424 z. ř. s., podle kterého, bylo-li otcovství k dítěti určeno v řízení podle § 415 nebo § 416 z. ř. s., soud řízení o určení otcovství zastaví.

Za účelem zápisu do knihy narození po právní moci usnesení o zastavení řízení soud oznámí matričnímu úřadu, že u soudu při ústním jednání bylo popřeno a současně určeno otcovství k nezletilému dítěti, a to souhlasným prohlášením matrikového otce, biologického otce a matky nezletilého dítěte podle § 777 odst. 1 o. z. ve spojení s § 416 odst. 1, 2 z. ř. s.⁷³ Spolu s tímto oznámením soud matričnímu úřadu zašle usnesení o zastavení řízení s doložkou právní moci, kopii rodného listu nezletilého dítěte, protokol o jednání soudu, v jehož rámci došlo k souhlasnému prohlášení, a přílohu k tomuto protokolu o jednání, kde jsou uvedeny podpisy účastníků, jejichž prostřednictvím souhlasné prohlášení stvrzují. Zároveň soud matričnímu úřadu zašle přípis, kterým jej požádá o zaslání nového rodného listu nezletilého dítěte ex offio a který je následně založen do spisu. Je tomu tak z důvodu, že rodný list je

⁷¹ ZUKLÍNOVÁ, M., DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý. Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 196 s. ISBN 978-80-7478-937-3, s. 77–78.

⁷² Tamtéž, s. 79.

⁷³ Forma tohoto oznámení není jednotná, z tohoto důvodu Obvodní soud pro Prahu 8 vypracoval pro svou potřebu typově jednotný formulář, který pro tento postup používá a který je přiložen mezi přílohy této rigorózní práce.

veřejnou listinou, kterou lze změnit buď z úřední povinnosti, nebo na žádost, avšak vždy na podkladě jiné veřejné listiny (v tomto případě rozhodnutí soudu⁷⁴).⁷⁵ Matriční úřad zašle nový rodný list dítěte, do kterého však vyznačí poznámku o tom, že tento rodný list byl vydán pouze pro potřeby konkrétního soudu (např. rodný list vydaný pro potřebu Obvodního soudu pro Prahu 8). Tento postup se od předchozí právní úpravy obsažené v § 58 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, liší v tom, že podle předchozí úpravy bylo právním následkem prohlášení pouze popření otcovství, když nyní nastupuje (druhá) domněnka otcovství, podle které se zároveň určí, že otcem dítěte je muž, který o sobě v prohlášení tvrdí, že je otcem dítěte.⁷⁶

S rozvojem lékařské vědy dochází i k možnosti početí dítěte metodou umělého oplodnění, na kterou právo v případě určení otcovství reaguje tak, že v první řadě rozlišuje, zda se takto počaté dítě narodilo ženě provdané (v takovém případě je otcem dítěte manžel matky bez ohledu, zda bylo k početí dítěte použito jeho genetického materiálu) či ne (v takovém případě je otcem dítěte muž, který dal k umělému oplodnění souhlas a opět je lhotejno, zda byl použit jeho genetický materiál či materiál tzv. dárce). Uvedené je promítnuto do ust. § 778 o. z. a jde vlastně o další (čtvrtou) domněnku otcovství, byť teorie prakticky vždy mluví o domněnkách třech, mezi něž § 778 o. z. nezahrnuje. V zahraničí však praxe bývá odlišná. Například ve Spojeném království platí nevyvratitelná domněnka, že otcem dítěte je manžel matky, pokud však žena vdaná není a použije pro umělé oplodnění dárcovské sperma, otcovství k dítěti není určeno (v odborné literatuře se doslova uvádí, že dítě nemá otce).⁷⁷ Uvedené jistě není ideální, ale vyřeší tak otázku potencionálního cizího prvku, která by mohla vyvstat v situaci, kdy dárce bude z ciziny.

Podle druhé (páté) domněnky vyjádřené v ust. § 779 o. z. může dojít k určení otcovství na základě souhlasného prohlášení matky a muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Matka i domnělý otec tedy učiní právní jednání statusového charakteru, proto neplatnosti tohoto právního jednání se lze dovolat pouze ve lhůtě, kterou zákon stanoví pro popření otcovství. Souhlasné prohlášení se činí osobně a ústně do protokolu před soudem nebo před matričním úřadem. Povinnost učinit toto prohlášení před soudem mají osoby, které nejsou

⁷⁴ Nemůže však jít o rozsudek vyneseny v trestní věci.

⁷⁵ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, 2007. 751 s. ISBN 978-80-7201-668-6, s. 193.

⁷⁶ FRINTA, O. Otázky a odpovědi: Jak se určuje otcovství podle nové právní úpravy? *Rekodifikace & praxe*. 2014, č. 7. ISSN 1805-6822, s. 21.

⁷⁷ BURTON, F. *Family law*. Londýn: Cavendish Publishing Limited, 2003. 520 s. ISBN 1-85941-471-0, s. 491.

plně svéprávné (a to buď samy, nebo prostřednictvím opatrovníka)⁷⁸ a osoby nezletilé, které doposud nenabýly plnou svéprávnost (platí, že nezletilý může prohlášení učinit i bez přivolení svých rodičů, pokud je přiměřené jeho věku, rozumové a mravní vyspělosti a je zřejmé, že je plně schopen posoudit jeho význam⁷⁹). Důvodem, proč musí nezletilý, který doposud nenabýl plnou svéprávnost učinit souhlasné prohlášení pouze před soudem, je zajištění stability rodinných vztahů. Je tomu tak zejména kvůli legitimnímu předpokladu, že soudní řízení je vedeno tak, aby se předešlo neuváženým či nevážně myšleným úkonům s vědomím těch právních důsledků, které zákon s určením otcovství pojí.⁸⁰ ⁸¹ K určení otcovství tímto způsobem není stanovena žádná lhůta.⁸² Zároveň není nutné, aby prohlášení učinil pouze biologický otec dítěte.⁸³ Pokud by soud zjistil, že prohlášení otcovství je v rozporu s biologickou skutečností, vyžaduje-li to zřejmý zájem dítěte a mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva, může soud i bez návrhu zahájit řízení o popření otcovství a zpravidla současně pozastaví i výkon rodičovské odpovědnosti.⁸⁴

V drtivém množství případů dojde k určení otcovství právě na základě první domněnky, což odpovídá jak společenské zkušenosti, tak morálce a představám o účelu manželství, jakož i o právech a povinnostech manželů. Manželství má pro určení otcovství k dítěti natolik zásadní význam, že fakt, zda se dítě narodilo matce provdané nebo neprovdané, zákonodárce považuje za *quaestio iuris*. Právě z tohoto důvodu působí první domněnka otcovství přímo ze zákona a má tedy automatický účinek. Druhá (resp. pátá) domněnka otcovství nastoupí až v takovém případě, kdy první domněnka otcovství nemá prostor. Tato domněnka reaguje na běžnou zkušenost, kdy v případě, že rodiče nejsou manžely, je nejspolehlivěji otcovství určeno jejich souhlasným prohlášením, jelikož jsou v otázce otcovství k dítěti jeho rodiče zajedno.⁸⁵

⁷⁸ Pokud by však matka nemohla pro duševní poruchu posoudit význam svého jednání, nebo bylo-li by opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou, nelze podle ust. § 781 o. z. otcovství souhlasným prohlášením určit.

⁷⁹ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, 2007. 751 s. ISBN 978-80-7201-668-6, s. 195.

⁸⁰ Úkolem soudu však není zkoumat pravdivost tvrzení nezletilého. Soud dbá čistě o to, aby byl nezletilý řádně poučen a aby nedošlo v důsledku jeho neznalosti, obav nebo nátlaku k poškození jeho zájmů.

⁸¹ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, 2007. 751 s. ISBN 978-80-7201-668-6, s. 195.

⁸² ZUKLÍNOVÁ, M., DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý. Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 196 s. ISBN 978-80-7478-937-3, s. 80–81.

⁸³ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, 2007. 751 s. ISBN 978-80-7201-668-6, s. 195.

⁸⁴ Ust. § 793 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁸⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KUBÍČKOVÁ, G., RADVANOVA, S. a kol. *Rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. 160 s. ISBN 80-210-0598-X, s. 65–66.

Poslední, třetí (resp. 6) domněnkou, kterou lze určit otcovství k dítěti, je soudní rozhodnutí vydané na základě soulože matky dítěte s domnělým otcem, od které neprošlo od narození dítěte méně než 160 a více než 300 dní (§ 783 odst. 2 o. z.).⁸⁶ Vzhledem ke skutečnosti, že tato (šestá) domněnka otcovství se uplatní pouze v soudním řízení, je z ní zřejmé, že půjde o případ tzv. sporného otcovství.⁸⁷ Aktivní věcnou legitimaci k podání návrhu má matka, dítě i muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte a podání návrhu není omezeno žádnou lhůtou.⁸⁸ V tomto soudním řízení musí být najisto postaven osobní stav dítěte. Soud tedy musí zjišťovat, zda otcovství k dítěti nebylo určeno jinou zákonnou domněnkou. Podkladem pro takové zjištění je zejména rodný list a dále spis týkající se péče o nezletilé dítě.⁸⁹

Skutkovým základem této domněnky je soulož domnělého otce s matkou dítěte v rozhodné době, avšak soud v těchto řízeních často přistupuje i k důkazu, a to znaleckému posudku vypracovanému znalcem z oboru genetiky, který na základě molekulární analýzy DNA bezpečně zjistí existenci příbuzenského vztahu mezi konkrétními účastníky řízení. Je tomu tak z důvodu, že pouhý projev muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte v řízení o určení otcovství o tom, že je ochoten uznat otcovství, nezbavuje soud povinnosti, aby zjišťoval, zda mu svědčí domněnka otcovství, zda závažné okolnosti jeho otcovství nevylučují.

Soud musí rozhodnout na základě bezpečně zjištěného stavu věci. Úkolem soudů je, aby náležitým způsobem zjišťovaly nejen všechny okolnosti, které tvoří skutkový základ domněnky otcovství svědčící muži, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, ale aby se stejnou pečlivostí zjišťovaly i případné závažné okolnosti, které jeho otcovství vylučují (musí zejména zjistit, zda se s matkou dítěte v kritické době pohlavně stýkal, protože kdyby tomu tak nebylo, bylo by v rozporu s principem procesní ekonomie provádět mnohdy nákladné důkazy týkající se toho, zda závažné okolnosti jeho otcovství vylučují). Základním důkazním prostředkem je především podrobný výslech domnělého otce a matky dítěte. Soud se při tomto úkonu musí zabývat zejména otázkami seznámení a vzájemných vztahů domnělého otce a matky dítěte, zda měla v kritické době matka více sexuálních partnerů, dále zjišťuje

⁸⁶ ZUKLÍNOVÁ, M., DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý. Rodinné právo.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 196 s. ISBN 978-80-7478-937-3, s. 82.

⁸⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KUBÍČKOVÁ, G., RADVANOVÁ, S. a kol. *Rodinné právo.* Brno: Masarykova univerzita, 1992. 160 s. ISBN 80-210-0598-X, s. 69.

⁸⁸ ZUKLÍNOVÁ, M., DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý. Rodinné právo.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 196 s. ISBN 978-80-7478-937-3, s. 82.

⁸⁹ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související.* 8. vydání. Praha: Linde Praha, 2007. 751 s. ISBN 978-80-7201-668-6, s. 199.

průběh těhotenství matky a to, jakým způsobem své těhotenství oznámila domnělému otci. Soud se dále musí důkladně zabývat objasněním případných námitek k vyvrácení domněnky otcovství (neplodnost muže, doba narození dítěte apod.) a zjištěním podkladů pro rozhodnutí o výchově a výživě dítěte. Při výsledku matky je třeba si ujasnit, zda je slyšena jako účastnice řízení, jako vedlejší účastnice nebo dokonce jako svědkyně v řízení o určení otcovství, čemuž musí odpovídat i dané poučení (§ 126 a 131 o. s. ř.). Po výsledku označeného otce a matky dítěte soud případně provede další důkazy (rodným listem, výpisem z centrální evidence obyvatel atd.).⁹⁰

V rámci řízení o určení otcovství může dojít i k situaci, kdy domnělý otec tvrdí, že není otcem dítěte a že otcem je jiný muž, kterého označí. Pokud pro toto tvrzení uvede závažné důvody, pak soud musí výsledkem označených mužů zjistit, zda měli s matkou dítěte v kritické době intimní styky. V případě, kdy by soulože těchto mužů s matkou ve výše uvedené době byly prokázány, pak bude zákonná domněnka otcovství svědčit nejen muži, který je označen za otce, ale i všem těmto dalším mužům. Soud by pak měl v zájmu zjištění skutečného stavu věci provést důkaz znaleckým posudkem z oblasti genetiky (DNA) jak u domnělého otce, tak i u ostatních mužů, kterým rovněž svědčí domněnka otcovství. Důkaz provedený znaleckým posudkem je soud povinen hodnotit stejně jako jiný důkaz podle ust. § 132 o. s. ř., a to podle své úvahy každý důkaz jednotlivě a v jejich vzájemné souvislosti. Soud se musí zabývat zejména tím, zda posudek vychází ze zjištěných skutečností, zda tvrzení v něm uvedená nejsou rozporná a zda je z hlediska pravidel logického myšlení znalecký posudek přesvědčivý.⁹¹

Vzhledem k tomu, že s řízením o určení otcovství je podle § 422 z. ř. s. ze zákona spojeno řízení o péči o nezletilé dítě a o jeho výživu, je soud povinen současně s určením otcovství rozhodnout, komu dítě bude svěřeno do péče a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. V průběhu řízení o určení otcovství soud zjišťuje, zda rodiče nezletilého dítěte žijí ve společné domácnosti a společně zajišťují jeho výchovu a výživu. V takovém případě pak není úprava poměrů nezletilého dítěte potřebná a soud ve smyslu § 16 z. ř. s. řízení o péči o nezletilé dítě zastaví, neboť odpadne důvod pro vedení řízení. V opačném případě však soud

⁹⁰ Nejvyšší soud České socialistické republiky, Cpj 41/79, [R 20/1980 civ.]. *K některým otázkám občanského soudního řízení o žalobách o určení otcovství a o popření otcovství* [online]. [cit. 22. 9. 2019]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptcojygbpxexzsgbpwg2lw>

⁹¹ Tamtéž.

musí bezpečně posoudit, který z rodičů má lepší předpoklady, aby vychovával nezletilé dítě a dále zjistit možnosti rodičů pro bezpečné rozhodnutí o výživě dítěte.⁹²

Méně obvyklou situací, která však může nastat, je uplatnění možnosti soudu (na návrh či bez) předběžným opatřením uložit domnělému otci platit výživné v nezbytné míře podle ust. § 102 o. s. ř. O uložení takového předběžného opatření může soud rozhodnout i bez návrhu, avšak vždy a pouze v případě, kdy má osvědčeno, že muž, proti němuž je řízení o určení otcovství vedeno a po kterém je žádáno placení výživného, souložil s matkou dítěte v rozhodné době pro početí dítěte. Předběžným opatřením však nelze domnělému otci uložit, aby platil výživné i za dobu minulou. Soud proto stanoví počátek platební povinnosti zpravidla dnem rozhodnutí o předběžném opatření.⁹³

3.3 Popírání otcovství

Vzhledem k tomu, že zákonné domněnky otcovství potencionálně ohrožují princip materiální pravdy, musí existovat právní možnost tyto domněnky vyvrátit v případě, kdy by stav právní neodpovídal stavu skutečnému (materiálnímu).⁹⁴ Popřením otcovství zanikne statusový vztah mezi dítětem a mužem, jehož otcovství bylo popřeno. Vzhledem k této skutečnosti může být otcovství daného muže popřeno pouze v rámci soudního řízení. Aktivní věcnou legitimaci k podání návrhu má matka a otec dítěte (na rozdíl od návrhu k určení otcovství, kde ji má i dítě), v případě určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů může být řízení o popření otcovství zahájeno i bez návrhu za předpokladu, že určený otec být biologickým otcem nemůže, což vyžaduje veřejný pořádek a mají tak být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva.

Zatímco matka může podle § 789 o. z. podat návrh na popření otcovství svého manžela pouze do šesti měsíců od porodu, manžel má objektivní šestiletou lhůtu, která počíná běžet narozením dítěte a subjektivní šestiměsíční lhůtu, která běží ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost, že je otcem dítěte, které se narodilo jeho

⁹² Nejvyšší soud České socialistické republiky, Cpj 41/79, [R 20/1980 civ.]. *K některým otázkám občanského soudního řízení o žalobách o určení otcovství a o popření otcovství* [online]. [cit. 22. 9. 2019]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptcojygbpxexzsgbpwg2lw>

⁹³ Viz rozhodnutí uveřejněné pod č. 53/1964 Sbírky rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR: *K žalobám o určení otcovství a popření otcovství, Cpj 41/79* [online]. [cit. 15. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/4/2241/1/2/stanovisko-rc-c-cpj-41-79-k-zalobam-o-urceni-otcovstvi-a-popreni-otcovstvi>

⁹⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KUBÍČKOVÁ, G., RADVANOVÁ, S. a kol. *Rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. 160 s. ISBN 80-210-0598-X, s. 73.

manželce.⁹⁵ Jak již bylo řečeno, zmeškání lhůty může být soudem prominuto, avšak pouze v případě, že to vyžaduje zájem dítěte a veřejný pořádek.

V rámci první domněnky otcovství lze toto popřít pouze v případě, kdy je vyloučeno, aby otcem dítěte byl manžel matky (jak již bylo v této práci uvedeno při použití ust. § 777 o. z., však stačí toto vyloučit souhlasným prohlášením manžela, matky a domnělého otce). Naopak podle druhé domněnky otcovství nemusí být podán důkaz o vyloučení otcovství jako v předchozím případě, ale postačí pouhé prohlášení. V případě, že otcovství k dítěti popře pozdější manžel matky znovu provdané, dopadne ze zákona domněnka otcovství na jejího dřívějšího manžela, jestliže se takové dítě narodilo před uplynutím 300 dnů od zániku jejich manželství. I tento (dřívější) manžel může své otcovství k dítěti popřít, a to v šestiměsíční lhůtě ode dne, kdy se dozvěděl o právní moci rozhodnutí o popření otcovství pozdějšího manžela⁹⁶.

Zákon umožňuje také popření otcovství u dítěte počatého metodou umělého oplodnění, avšak pouze v případě, kdy matka otěhotní jiným způsobem (např. přirozenou cestou s jiným mužem). V případě popření otcovství založeného souhlasným prohlášením musí být vyloučeno, že by dotyčný muž byl otcem dítěte. Lhůta pro popření otcem i matkou je v tomto případě stanovena na šest měsíců ode dne, kdy bylo otcovství souhlasným prohlášením určeno (v případě, že bylo otcovství určeno ještě před narozením dítěte, neskončí tato lhůta dříve než šest měsíců po jeho narození).⁹⁷

3.4 DNA analýza jako jedna z metod určování a popírání otcovství

Jak již bylo v této práci uvedeno, metody analýzy deoxyribonukleové kyseliny (DNA) jsou významným podkladem pro soudní rozhodnutí týkající se paternitních sporů. Je tomu tak z důvodu, že DNA lze vnímat jako jedinečný „čárový kód“, který dítě získá z jedné poloviny od otce a z druhé poloviny od matky.⁹⁸ Pokud má být znalcem vypracován znalecký posudek, je nutné nejprve identifikovat účastníky řízení (tzn. matku, dítě a označené muže), následně je identifikovat geneticky (pomocí alel, které má každý člověk dvě – jednu maternální od matky

⁹⁵ ZUKLÍNOVÁ, M., DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý. Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 196 s. ISBN 978-80-7478-937-3, s. 84–85.

⁹⁶ Tamtéž, s. 85–86.

⁹⁷ Tamtéž, s. 86–87.

⁹⁸ MASSON, J., BAILEY-HARRIS, R., PROBERT, R. *Principles of family law*. 8. vydání. Londýn: Sweet and Maxwell, 2008. 917 s. ISBN 978-0421960107, s. 533.

a druhou paternální od otce) a konečně určit, zda je možné muže z otcovství vyloučit či matematicky určit pravděpodobnost otcovství k tomuto dítěti.⁹⁹

Genetické vyšetření má oproti dříve používaným testům v podobě krevní zkoušky při řešení otázky sporného otcovství výhodu jak technickou, tak genetickou. Z genetického hlediska je nesporný přínos v podobě schopnosti detekce podstatně většího množství genetických systémů, celkový DNA profil jedince je proto mnohem více stabilní. DNA jedince je navíc prakticky nezničitelná a dá se izolovat i z letitých vzorků jako např. skvrn krve, spermatu či sliny, která ulpěla na olíznuté poštovní známce, zbytků zubů, vlasů anebo jiných vzorků, které byly uchovány v nemocnicích atd.¹⁰⁰

Pravděpodobnost určení či popření otcovství na základě zkoušky DNA je kolem 99,99999 %, což znamená, že z populace 10 000 000 osob bude mít shodnou kombinaci DNA znaků jako označený otec (a může tedy být otcem) pouze jeden jedinec.¹⁰¹

Pro ta řízení týkající se určování či popírání otcovství, ve kterých navíc vystupuje cizí prvek, není bez významu, že DNA lze získat i z materiálu, který je do genetické laboratoře zaslán i z velmi vzdálených míst, často po několikadenním transportu. Prostřednictvím dožádaného soudu tak lze získat příslušné vzorky a z nich izolovat kvalitní DNA.¹⁰²

Provedení genetického vyšetření v cizině v řízení o určení a popření otcovství se blíže věnuje § 34 Instrukce č. 7/2018 Ministerstva spravedlnosti ČR ze dne 19. 4. 2018, kterou se upravuje postup justičních orgánů ve styku s cizinou ve věcech občanskoprávních a obchodněprávních, podle kterého *„zdržuje-li se vyšetřovaná osoba v cizině, ustanoví soud znalce v ČR a vyzve jej, aby soudu předložil požadavky na odběr vzorku genetického materiálu. Následně soud dožádá příslušný justiční orgán cizího státu o zajištění odběru vzorku genetického materiálu a jeho odeslání ustanovenému znalci v ČR za účelem vypracování znaleckého posudku. V dožádání soud uvede požadavky na odběr vzorku genetického materiálu a přiloží usnesení o ustanovení znalce v ČR a poučení pro vyšetřovanou osobu o právních následcích odmítnutí podrobit se tomuto vyšetření. Není-li možný postup podle odst. 1 zejména z důvodu, že právo dožádaného státu neumožňuje zajistit odběr vzorku genetického materiálu na základě dožádání, doručí soud vyšetřované osobě odběrovou sadu s požadavky na odběr vzorku genetického materiálu. Odběr vzorku*

⁹⁹ LOUDOVÁ, M., SIEGLOVÁ, Z., BRDIČKA, M. Naše zkušenosti s DNA analýzou při řešení otázek sporného otcovství. *Bulletin Advokacie*. Praha: Česká advokátní komora, 1996, č. 5. ISSN 1805-8280, s. 35–36.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, 2007. 751 s. ISBN 978-80-7201-668-6, s. 195.

¹⁰² Tamtéž, s. 39–40.

*genetického materiálu provede na žádost vyšetřované osoby zdravotnické zařízení. Odebraný vzorek bude zaslán určenému znalci v ČR k vypracování znaleckého posudku. Postup podle odst. 1 lze použít pouze v případě, že se vyšetřovaná osoba odběru dobrovolně podrobí.*¹⁰³

Vzhledem k tomu, že DNA jako vědecká metoda, pomocí níž lze spolehlivě určit či popřít otcovství k dítěti, která byla objevena poměrně nedávno, vyvstal nový typ sporů, kdy se pravomocným rozsudkem určení otcové domáhali v podstatě přezkumu původního soudního rozhodnutí. Tvrdili, že metoda zkoumání DNA je mnohem přesnější metodou než krevní zkouška a někteří (za využití soukromých laboratoří) disponovali dokonce výsledkem DNA, který byl v rozporu s výsledky krevní zkoušky, a tedy i pravomocnými rozhodnutími soudu.

Jako příklad lze uvést rozhodnutí ESLP ve věci Paulík proti Slovensku ze dne 10. 10. 2006, stížnost č. 10699/05.¹⁰⁴

Josef Paulík, občan Slovenské republiky, měl v roce 1966 sexuální poměr se ženou, které se následně narodila dcera I. Ač stěžovatel popíral své otcovství k tomuto dítěti, žalobu na určení otcovství k soudu podala matka nezletilé.

Krajský soud v Bratislavě zjistil, že stěžovatel měl v rozhodné době pro početí dítěte pohlavní styk s matkou nezletilé I. a jelikož domněnka otcovství nebyla vyvrácena, určil jeho otcovství k nezletilé (neprováděl tedy ani krevní zkoušku) a stanovil výši výživného, kterou měl Josef Paulík pravidelně na její výživu hradit. Tento povinnosti stanovené rozsudkem dobrovolně plnil i přesto, že se se svou dcerou (kvůli obstrukcím ze strany matky nezletilé) neviděl a ta se o jeho existenci dozvěděla až v době, kdy obdržela občanský průkaz. Postupem času se se svým otcem začala vídat častěji, vyvinulo se mezi nimi citové pouto a stěžovatel ji finančně podporoval i posléze, kdy sama založila svou vlastní rodinu.¹⁰⁵

V roce 2004 však mezi stěžovatelem a I. došlo k hádce, která vedla až k podstoupení testu DNA. Z jeho výsledku bylo prokazatelně zjištěno, že I. není dcerou stěžovatele, v důsledku tohoto výsledku pak I. i členové její rodiny se stěžovatelem okamžitě přerušili veškeré styky.

Pan Paulík se následně obrátil na státní zastupitelství s žádostí, aby to podalo žalobu na popření otcovství (proti čemuž I. nevznesla žádné námitky), avšak ten byl odmítnut

¹⁰³ Viz ust. § 34 Instrukce č. 7/2018 Ministerstva spravedlnosti ČR ze dne 19. 4. 2018.

¹⁰⁴ Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Paulík proti Slovensku ze dne 10. 10. 2006, stížnost č. 10699/05. [cit. 20. 10. 2019]. Rozhodnutí je dostupné z: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode":\["ENG"\],"appno":\["10699/05"\],"documentcollectionid2":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-77327"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

¹⁰⁵ Viz ust. § 34 Instrukce č. 7/2018 Ministerstva spravedlnosti ČR ze dne 19. 4. 2018.

z důvodu, že se jedná o *res iudicata*. Ústavní stížnost stěžovatele byla prohlášena za nepřijatelnou.

V daném případě ESLP shledal, že nebyla dodržena rovnováha mezi zájmy jednotlivce a společnosti, tedy že bylo porušeno právo stěžovatele na jeho soukromý život. Podle mínění ESLP nebylo pochyb o tom, že závěry státních orgánů byly v souladu se zákonem a že neexistence právních prostředků sloužících k ochraně stěžovatele sledovala legitimní cíl (zajištění právní jistoty v oblasti rodinných vztahů a potřeba chránit zájmy dětí), ale v tomto konkrétním případě nesledovala neexistence prostředků pro vytvoření souladu mezi právním stavem a biologickou realitou zájem žádné z dotčených osob (když I. navíc sama se soudním popřením otcovství souhlasila). Článek 8 Úmluvy tedy podle soudu v daném případě byl porušen.

Dalším příkladem může být případ *Novotný proti České republice*, který je v době psaní této práce nejnovějším rozhodnutím ESLP týkajícím se popírání otcovství a zároveň mající přímý vztah k našemu státu.¹⁰⁶

Stěžovatel měl v roce 1965 sexuální styk se ženou, která následně v roce 1966 porodila dceru Z. Své otcovství k nezletilé stěžovatel od samého počátku popíral, avšak vzhledem k tomu, že v dané době věda ještě neznala testy DNA, soudy rozhodovaly pouze podle výslechů svědků, písemných důkazů a krevních testů.

Na základě výsledku takového dokazování soud prvního stupně rozhodl tak, že stěžovatel je otcem nezletilé Z. a uložil mu povinnost platit výživné. Stěžovatelovo odvolání proti výše uvedenému rozsudku krajský soud zamítl.

O čtyřicet let později, v roce 2011, se stěžovatel domáhal toho, aby nejvyšší státní zástupce podal návrh na popření otcovství. Ten však stěžovateli sdělil, že by podání takového návrhu nebylo v zájmu dítěte a že stěžovatel ani nepodal přesvědčivý důkaz o vyloučení svého otcovství. Z tohoto důvodu byl stěžovatelův podnět odmítnut.

To však stěžovatele neodradilo a se Z. podstoupili test DNA, na jehož základě bylo jeho otcovství skutečně vyloučeno. Ani tentokrát ale stěžovatel u nejvyššího státního zástupce neuspěl, neboť byl jeho podnět odložen s odůvodněním, že v případě třetí domněnky otcovství není ani nejvyšší státní zástupce oprávněn popírat otcovství domnělého otce, jelikož se jedná o *res iudicata*.

¹⁰⁶ Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci *Novotný proti České republice* ze dne 7. 6. 2018, stížnost č. 16314/13. [cit. 21. 11. 2019]. Rozhodnutí je dostupné z: http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/WebSearch/ABF0DBC885E46EE4C12582BB003B98F9?openDocument&Highlight=0.

Ústavní soud následnou stížnost stěžovatele odmítl pro jeho neoprávněnost přezkumu rozhodnutí nejvyššího státního zástupce.

Stěžovatel se následně u ESLP domáhal určení, že v jeho případě byly porušeny články 8, 6, 14 a 41 Úmluvy. ESLP se zaměřil na to, zda orgány ČR nastolily spravedlivou rovnováhu mezi veřejným zájmem v podobě ochrany právní jistoty rodinných vztahů na straně jedné a zájmu stěžovatele na přezkoumání jeho otcovství ve světle výsledků testů DNA na straně druhé, načež došel k negativnímu závěru.

Podle názoru Soudu měl mít stěžovatel právo na popření otcovství u dítěte, které podle biologického důkazu nebylo jeho, když sama Z. na stěžovateli není závislá, nepovažuje ho za svého otce, s provedením testů DNA sama souhlasila a veřejný zájem na ochraně práv padesátiletého dítěte ztratil z větší části význam oproti době, kdy byla Z. nezletilou.

V tomto případě bylo tedy podle ESLP stanoveno, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy, když nemožnost uvedení právního stavu do souladu s biologickou realitou v tomto případě nebyla nikomu ku prospěchu a podrobil lehké kritice i Ústavní soud ČR, kterému vytkl, že v daném případě sám nepoužil nejen vlastní judikaturu, ale ani judikaturu Soudu. S posledním uvedeným nesouhlasila soudkyně Koskelo a soudce Eicke, kteří ve svém odděleném stanovisku uvedli, že ESLP překročil svou roli, když rozhodoval o tom, zda vnitrostátní soudy správně vyložily a aplikovaly své vnitrostátní právo.¹⁰⁷

Daná rozhodnutí ESLP nejsou nikterak překvapivá. Evropský soud pro lidská práva zkoumal, zda jednání státu sleduje legitimní cíl spolu s užitím přiměřených prostředků k jeho dosažení. Zároveň zjišťoval i rovnováhu mezi prve uvedeným a stabilitou v oblasti rodinných vztahů, stejně tak jako s ochranou zájmů dotčených osob.

K uvedeným rozhodnutím nezbyvá než dodat, že i česká právní úprava donedávna obsahovala prekluzivní lhůtu, po jejímž uplynutí byl právní stav v podstatě neměnný. Přesto občanský zákoník stanovil dvě podmínky, kdy soud může rozhodnout tak, že výše uvedenou lhůtu navrhovatelům promine. První podmínkou je zájem dítěte a druhou podmínkou je veřejný pořádek, přičemž obě musí být splněny kumulativně. Zájem dítěte by v daných případech měl být opravdu určující, neboť by soud vždy měl zvážit, zda svým rozhodnutím o prominutí výše uvedené lhůty dítěti neuškodí (jiná pravděpodobně bude situace u matky samoživitelky, jejíž dítě je zdravotně či tělesně postižené a kromě matky a domnělého otce

¹⁰⁷ Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Novotný proti České republice ze dne 7. 6. 2018, stížnost č. 16314/13. [cit. 21. 11. 2019]. Rozhodnutí je dostupné z: http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/WebSearch/ABF0DBC885E46EE4C12582BB003B98F9?openDocument&Highlight=0.

nikoho nemá, jiná naopak u sedmdesátiletého muže, který zjistil, že jeho padesátiletá dcera není jeho potomkem).

Veřejný pořádek v takových případech vystupuje jako druhý korektiv při úvahách soudu týkajících se prominutí lhůty k podání návrhu. Zjednodušeně lze tvrdit, že jde o pravidla, z kterých vycházejí právní základy naší společnosti.¹⁰⁸

Reflektování judikatury ESLP do právního řádu ČR lze však shledat i v dalších případech. Například s účinností od září roku 2017 bylo do zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, vtěleno ustanovení § 425a. Toto ustanovení umožňuje obnovu řízení v případech, kdy otcovství bylo určeno soudem přede dnem 31. prosince 1995 a existují nové důkazy, které souvisí s moderními vědeckými metodami, jichž v původním řízení nebylo možné použít. Toto ustanovení tedy umožňuje v určitých případech podat žalobu na obnovu řízení o určení nebo popření otcovství i po třech letech od právní moci napadeného rozhodnutí. Novým rozhodnutím o určení nebo popření otcovství však v zájmu ochrany právní jistoty není dotčena platnost právních jednání učiněných v souvislosti s výkonem práv a povinností rodiče před nabytím právní moci rozhodnutí.¹⁰⁹

S rozvojem moderních technologií je v rámci řízení o popření či naopak o určení otcovství využíváno znalce z oboru genetiky prakticky vždy. Ač závěry plynoucí z jeho znaleckého posudku nejsou jediným důkazem, který soud při svém rozhodování musí vzít do úvahy, jedná se prakticky o stěžejní důkaz v dané věci.

Toho si jsou účastníci paternitních sporů samozřejmě vědomi, a tak se čas od času snaží povinnosti, která jim je usnesením o ustanovení znalce uložena, vyhnout.

Ústavní soud se například musel zabývat otázkou, zda lze v řízení o určení otcovství uložit žalovanému muži, aby se dostavil ke znalci a strpěl odběr vzorků DNA¹¹⁰. Podle stěžovatele totiž jeho psychický stav a obavy znemožňují, aby odběr vzorků podstoupil, když jakýkoliv zásah do tělesné integrity (zde v podobě odběru vzorků) je spojen se zdravotním rizikem a narušením fyzické i psychické rovnováhy.

Ústavní soud došel k závěru, že ústavní stížnost není důvodná. Sdělil, že řízení o určení otcovství je sice sporným řízením, ale odpovědnost na zjištění skutkového stavu

¹⁰⁸ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. Hlava IV., Prameny občanského práva. 429 s. ISBN 978-80-7478-326-5, s. 125.

¹⁰⁹ Zpravodaj kanceláře vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva, vydává Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva. Ministerstvo spravedlnosti, roč. 7, č. 2 (červenec), s. 64.

¹¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07 [online]. [cit. 20. 10. 2019]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=58151&pos=1&cnt=1&typ=result>.

v tomto případě leží na soudu. Z tohoto důvodu je výjimečné uplatňování vyšetřovací zásady v těchto případech zcela důvodné, a to jak kvůli veřejnému zájmu, tak kvůli zájmu dítěte. Právě proto musí soudy náležitě vyšetřit skutkový stav a provést i vyšetření DNA u muže, u něhož není s jistotou dáno, zdali je otcem konkrétního dítěte. Povinnost soudu zjistit skutkový stav věci mu tedy dává i oprávnění uložit dotyčnému muži povinnost dostavit se ke znalci a strpět odběr vzorků pro DNA analýzu.

Ač je možné se ústavní stížností domáhat ochrany základních práv a svobod pouze proti rozhodnutím o posledním procesním prostředku, který zákon k ochraně práva poskytuje, je podle něj možno bránit se zde i proti rozhodnutím, která tvoří samostatnou část řízení a jsou schopna zasáhnout bezprostředně a citelně do práv stěžovatelů.

Takovým rozhodnutím podle mého názoru je i usnesení o ustanovení znalce, poněvadž výsledkem části řízení, která probíhá u znalce, je informace, která má podstatný vliv na rozhodování soudu v případě otázek týkajících se otcovství. Podmínkou výše uvedeného zásahu, domnívám se, musí být fakt, že k němu dojde pouze na základě zákona a v jeho mezích, a zároveň musí obstát jak z hlediska proporcionality (musí tedy projít testem vhodnosti a testem potřeby), tak z hlediska biologického.

Z citovaných nálezů Ústavního soudu se ukazuje, že tento soud považuje v paternitních řízeních znalecký posudek z oblasti genetiky za jeho standardní součást, avšak vyžaduje, aby rozhodnutí ukládající povinnost dostavit se ke znalci a strpět odběr DNA bylo řádně odůvodněno. V opačném případě by totiž skutečně docházelo k zásahu do základních práv účastníků paternitních řízení, jimž byla tato povinnost uložena. Na druhou stranu obstrukce, které stěžovatelé v řízení o určení otcovství činí, by se daly v některých případech vnímat i jako nepřímý důkaz prokazující otcovství.

4 Cizí prvek při určování a popírání rodičovství

V podmínkách moderní společnosti se žádný ze států nemůže obejít bez mezinárodní justiční spolupráce. Úměrně s rozšiřováním mezinárodních styků v oblasti obchodu, kultury, sportu a cestování roste i počet dětí narozených rodičům, jež jsou občany různých států.¹¹¹

Cizí (někdy též mezinárodní) prvek je v soukromoprávním poměru přítomen v případě, kdy tento poměr obsahuje v některém svém prvku skutečnosti, které jsou právně významné pro vznik a existenci právního poměru, předmět právního poměru nebo které mají vztah k zahraničí. V občanskoprávních věcech se cizí prvek nejčastěji projevuje v tom, že jeden z účastníků řízení je cizinec.¹¹²

Je přitom třeba vycházet z toho, že pro zvláštní právní úpravu je mezinárodní prvek dán, jestliže vztah k zahraničí je možno hodnotit jako nikoliv bezvýznamný. Nejedná se tedy o jakýkoliv vztah k zahraničí v určitém prvku soukromoprávního poměru, který z něj činí poměr s mezinárodním prvkem. Např. bylo by jistě absurdní pokládat za poměry s mezinárodním prvkem pro účely právní úpravy běžné každodenní případy koupě zboží zákazníky v obchodě, jestliže jde o zboží vyrobené a dovezené z ciziny, kdy tak přísně vzato u předmětu poměru z kupní smlouvy, tj. u jednoho z prvků právního poměru, je vztah k zahraničí dán. Abstraktní předem stanovené vymezení mezinárodního prvku v zákoně je tak nežádoucí a je nutné přenechat právní praxi a úvaze soudů, kdy mezinárodní prvek není z hlediska používání práva natolik bezvýznamný a zanedbatelný, že je možné rozumně z něho vycházet při úpravě poměru a rozhodování o něm.

U rodinně-právních vztahů s cizím prvkem musí soud tedy nejprve posuzovat, zda má pravomoc ve věci rozhodnout¹¹³ a případně jakým právním řádem se bude vztah účastníků řídit. Nedostatek této pravomoci je neodstranitelnou podmínkou řízení a takové řízení musí být podle občanského soudního řádu zastaveno podle § 104 odst. 1 o. s. ř.¹¹⁴

¹¹¹ ČERNOHUBÝ, M., MÁŠILKO, M. *Mezinárodní právo soukromé a procesní v praxi československých soudů a státních notářství*. Příručky právního ústavu ministerstva spravedlnosti. Svazek 23. Praha: SEVT, 1968, s. 6 a s. 61.

¹¹² PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 26. 9. 2019]. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

¹¹³ Otázku pravomoci je podle všeobecně uznávané zásady mezinárodního práva procesního provede soud zásadně podle vlastních předpisů. Dospěje-li k závěru, že je dána jeho pravomoc, nevydává o tom žádné zvláštní rozhodnutí.

¹¹⁴ ČERNOHUBÝ, M., MÁŠILKO, M. *Mezinárodní právo soukromé a procesní v praxi československých soudů a státních notářství*. Příručky právního ústavu ministerstva spravedlnosti. Svazek 23. Praha: SEVT, 1968, s. 18.

Určení a popření otcovství se věnují ust. § 53, § 54 a § 55 ZMPS, když první z uvedených ustanovení se věnuje pravomoci¹¹⁵ českých soudů ve věcech určení a popření rodičovství tak, že žalobu na určení a popření rodičovství lze podat u obecného soudu žalovaného v České republice; nemá-li jej zde, pak ji může podat u obecného soudu žalobce. Pravomoc českých soudů je dána i v případě, kdy v ČR nemá obecný soud ani žalobce, ale alespoň jeden z rodičů dítěte (popřípadě dítě samo) má občanství ČR.

Kvůli použití pojmu „obecný soud“ se (vzhledem ke vztahu speciality ZMPS k o. s. ř.) pro stanovení příslušného soudu nepoužijí jiná ustanovení o. s. ř. upravující tzv. jiné příslušné soudy. To ovšem nevylučuje možnost následné změny místně příslušného soudu na základě tzv. delegace nutné či vhodné (podle § 12 odst. 2 o. s. ř., resp. podle § 5 z. ř. s.).

Uvedený pojem se však vždy vymezuje podle úpravy českého procesního práva (nikoli podle právního řádu státu rozhodného pro určení nebo popření rodičovství), a to podle § 85 odst. 1 o. s. ř. tak, že nestanoví-li zákon jinak, je obecným soudem fyzické osoby okresní (obvodní) soud, v jehož obvodu má bydliště, a nemá-li bydliště, okresní (obvodní) soud, v jehož obvodu se zdržuje. V případě, že fyzická osoba má bydliště na více místech, jsou jejím obecným soudem všechny okresní soudy, v jejichž obvodu bydlí s úmyslem zdržovat se tam trvale. Výše uvedená úprava byla doplněna § 4 z. ř. s., podle něhož je pro řízení příslušný obecný soud osoby, v jejímž zájmu se řízení koná, nestanoví-li z. ř. s. jinak; obecným soudem nezletilého účastníka, který není plně svéprávný je soud, v jehož obvodu tento má na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popř. jiných rozhodujících skutečností, své bydliště.¹¹⁶

Vzhledem k tomu, že věta druhá § 53 ZMPS sice stanoví, kdy je pravomoc českých soudů dána, ale nestanoví již, který soud bude příslušný, lze se pravděpodobně obrátit na kterýkoliv prvostupňový soud v ČR a ten by pak měl věc předložit Nejvyššímu soudu ČR k rozhodnutí, které by se týkalo právě příslušnosti.

Domnívám se, že soud, který dojde k názoru, že pravomoc českých soudů není dána (protože dítě nebo ani jeden z rodičů nejsou občany ČR), může sám řízení zastavit pro nedostatek pravomoci usnesením podle § 104 o. s. ř., a věc tak již nemusí být předložena Nejvyššímu soudu, a to z toho důvodu, že k určení pravomoci dochází již z naplnění hypotézy

¹¹⁵ A ve své první větě jako *lex specialis* i věcnou a místní příslušností soudu, proto se neuplatní úprava § 417 odst. 1, 2 z. ř. s., která pro národní řízení stanoví místní příslušnost soudu podle obecného soudu dítěte, a není-li možné takový soud určit, tak podle obecného soudu matky.

¹¹⁶ GRYGAR, J. § 53 Pravomoc ve věcech určení a popření rodičovství. In: PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 7. 11. 2019]. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

věty druhé § 53 ZMPS a že podle § 417 odst. 1, 2 z. ř. s. se řeší jen příslušnost soudu. Pokud by žádný z účastníků neměl obecný soud v ČR, použije se pro určení příslušnosti českého soudu § 11 odst. 3 o. s. ř.¹¹⁷

Výše popsaná právní norma je vystavěna jako třístupňová, když její první dva stupně stojí na kritériu místní příslušnosti, třetí stupeň tvoří doplňkové kritérium státního občanství při absenci kritéria místní příslušnosti. Obecné soudy ČR tak mají pravomoc rozhodnout ve věci určení a popření rodičovství v případě, kdy má žalovaný obecný soud v ČR s tím, že není-li tato podmínka splněna, je příslušnost českých soudů dána, má-li žalobce obecný soud v ČR, a není-li ani tato podmínka splněna, pak je příslušnost českého soudu dána v případě, kdy je dítě nebo jeden z jeho rodičů občanem ČR.¹¹⁸

Druhé z uvedených ustanovení se věnuje rozhodnému právu, když určení a popření rodičovství se řídí právním řádem státu, jehož příslušnost nabylo dítě narozením. V případě, kdy by se dítě narozením stalo bipolitou, rozhoduje se podle českého právního řádu. Výjimkou může být pouze zájem dítěte, podle kterého se použije právního řádu státu, v němž měla matka dítěte obvyklý pobyt v době jeho početí.

V případě, kdy má dítě v ČR obvyklý pobyt, a je-li to v jeho zájmu, použije se pro určení a popření rodičovství právní řád ČR, ale k platnosti určení rodičovství stačí, dojde-li k němu podle právního řádu státu, ve kterém došlo k prohlášení o uznání rodičovství. K platnosti popření rodičovství jedné osoby a určení rodičovství osoby jiné učiněné v cizím státě (ať už v soudním řízení, nebo mimosoudně) stačí, aby bylo v souladu s tamním právním řádem.

ZMPS tedy stanovuje, že určení otcovství se řídí právním řádem státu, jehož příslušnost nabylo dítě narozením (hraniční určovatel), a to s ohledem na zájem a ochranu dítěte. Uvedená právní úprava je prakticky totožná s předchozí právní úpravou, a to až na formulační změnu, v jejímž rámci byla slova „žije-li dítě v ČR“ nahrazena pojmem „obvyklého pobytu“.¹¹⁹

¹¹⁷ GRYGAR, J. § 53 Pravomoc ve věcech určení a popření rodičovství. In: PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 7. 11. 2019]. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ GRYGAR, J. § 54 Pravomoc ve věcech určení a popření rodičovství. In: PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 7. 11. 2019]. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

Pojem obvyklého pobytu v současné době jako nový hraniční určovatel nahrazuje dřívější *lex patriae*.^{120 121}

Podle ESD je obvyklý pobyt místem, které dotyčná osoba určila v úmyslu udělit mu stálý charakter, protože je stálým centrem jejích zájmů kvůli rodinné situaci zaměstnané osoby, důvodům, které ji vedly k přestěhování, délce a kontinuitě jejího pobytu a stabilnímu zaměstnání v tomto místě. Pojem obvyklý pobyt podle ZMPS nesmí být zaměňován s pojmem obvyklého pobytu podle zákona č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě. Žádná jiná legální definice tohoto pojmu není. Z tohoto důvodu se vychází z jeho faktické povahy, a proto se při určování obvyklého pobytu fyzické osoby vždy musí posoudit skutkové okolnosti konkrétního případu.¹²²

Podle SDEU je obvyklým pobyt dítěte místo, kde je dítě integrováno v rámci sociálního a rodinného prostředí s tím, že při zjišťování obvyklého pobytu dítěte by se mělo vycházet z devíti pojmových znaků, kterými jsou délka trvání pobytu, jeho pravidelnost, podmínky pobytu, důvody pobytu dítěte na území členského státu, státní příslušnost dítěte, místo školní docházky, jazykové znalosti, rodinné a sociální vazby, přičemž jednotlivé parametry mají stejnou relevanci. Není možné vyloučit, že nebude v některých případech možné určit stát obvyklého pobytu ani možnost, že obvyklý pobyt bude založen na území dvou států (v souladu s převažujícím názorem zahraniční literatury lze vyloučit existenci více než dvou míst obvyklého pobytu).¹²³

V českém právním prostředí existuje z důvodu nejednotného překladu cizojazyčných textů pojmová dvojkolejnost obvyklého pobytu a obvyklého bydliště, oba pojmy jsou však obsahově totožné. Obvyklý pobyt osoby však nesmí být zaměňován s jejím bydlištěm ani s pojmem trvalý pobyt.¹²⁴

Pojem zájem dítěte rovněž není legislativně definován a z tohoto důvodu záleží na volné úvaze soudu, aby rozhodoval vždy vzhledem ke všem relevantním okolnostem případu.

Podle třetího odstavce platí, že pro určení rodičovství se primárně použije rozhodné právo podle odst. 1 a 2. Ustanovení odst. 3 se aplikuje pouze za účelem nezmaření uznání

¹²⁰ Právní řád státu, jehož státním příslušníkem fyzická osoba je.

¹²¹ PFEIFFER, M. § 29 Fyzické osoby. In: PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 7. 11. 2019]. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Tamtéž.

a jeho účinků učiněných v jiném státě. Uvedená pravidla v odst. 1 a 2 se přitom vztahují jak na určení, tak i popření rodičovství, zatímco ustanovení odst. 3 se vztahuje jen na platnost určení rodičovství. Nová úprava obsažená ve větě druhé odst. 3 reaguje na situaci, kdy dojde k uznání rodičovství (ať v řízení před soudem nebo např. před správním orgánem) podle práva cizího státu, v souvislosti s jeho popřením rodičovství jinou osobou mimo soudní řízení, když v takovém případě se rodičovství v ČR uzná bez dalšího.¹²⁵

Ustanovení § 55 ZMPS se věnuje uznání pravomocných cizích rozhodnutí ve věcech určení a popření rodičovství, ve kterých byl minimálně jeden z účastníků řízení státním občanem České republiky, když stanovuje, že v těchto případech se použije obdobně ustanovení § 51 ZMPS, podle kterého pravomocná cizí rozhodnutí ve věcech rozvodu manželství, zákonného odloučení, prohlášení manželství za neplatné a určení, zda tu manželství je, či není, byl-li alespoň jedním z účastníků řízení státní občan České republiky, se v České republice uznávají, nebrání-li tomu ustanovení § 15 odst. 1 písm. a) až e)¹²⁶, jen na základě zvláštního rozsudku (který lze vyhlásit, aniž by ve věci bylo nařízeno jednání) Nejvyššího soudu s tím, že návrh může podat vedle účastníků řízení každý, kdo prokáže právní zájem. Uvedené rozhodnutí však lze uznat jen v případě, kdy byl skutkový základ zjištěn způsobem vyhovujícím v podstatě příslušným ustanovením českého právního řádu.

V ust. § 55 ZMPS se tedy objevuje speciální úprava oproti obecným pravidlům pro uznávání cizích rozhodnutí uvedených v § 14 až 16 ZMPS, a to v řízeních, kde byli všichni účastníci v rozhodné době občany státu, o jehož pravomocné rozhodnutí jde, nebo uznává-li se takové rozhodnutí orgánů jiných států v domovských zemích všech účastníků řízení, kteří jsou cizinci. Z důvodu přehlednější systematiky a hospodárnosti je tedy v § 55 učiněn odkaz na obdobné použití § 51 a § 52 týkajících se věcí rozvodu manželství, zákonného odloučení, prohlášení manželství za neplatné a určení, zda tu manželství je, či není.

¹²⁵ PFEIFFER, M. § 29 Fyzické osoby. In: PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

¹²⁶ Podle nich nelze pravomocná cizí rozhodnutí uznat, jestliže věc náleží do výlučné pravomoci českých soudů, nebo jestliže by řízení nemohlo být provedeno u žádného orgánu cizího státu, kdyby se ustanovení o příslušnosti českých soudů použilo na posouzení pravomoci cizího orgánu, ledaže se účastník řízení, proti němuž cizí rozhodnutí směřuje, pravomoci cizího orgánu dobrovolně podrobil. Dále jestliže o témže právním poměru se vede řízení u českého soudu a toto řízení bylo zahájeno dříve, než bylo zahájeno řízení v cizině, v němž bylo vydáno pravomocné rozhodnutí, jehož uznání se navrhuje nebo jestliže o témže právním poměru bylo českým soudem vydáno pravomocné rozhodnutí nebo bylo-li v České republice již uznáno pravomocné rozhodnutí orgánu třetího státu. Dále v případě, kdy účastníku řízení, vůči němuž má být rozhodnutí uznáno, byla odňata postupem cizího orgánu možnost řádně se účastnit řízení, zejména nebylo-li mu doručeno předvolání nebo návrh na zahájení řízení, a konečně v případě, kdy by se uznání zjevně přičilo veřejnému pořádku.

Kvalifikačním kritériem uvedeným v § 55 je česká státní příslušnost alespoň jednoho z účastníků cizího řízení. Aby mohl soud uznat cizí rozhodnutí ve věci určení nebo popření rodičovství, musí nejprve ověřit, zda cizí rozhodnutí je pravomocné, poté ověřit, zda jde o rozhodnutí ve věci určení nebo popření rodičovství a následně ověřit (podle úpravy obsažené v § 28 ZMPS), zda některý z účastníků cizího řízení byl státním příslušníkem ČR, a to od okamžiku zahájení cizího řízení až do nabytí právní moci rozhodnutí. Důvodem je skutečnost, že uznávací české rozhodnutí má účinky *ex tunc* (od právní moci uznávaného cizího rozhodnutí).¹²⁷

U rodinně-právních vztahů s mezinárodním prvkem soudy tedy nejprve musí posoudit, zda mají pravomoc ve věci rozhodnout, případně jakým právním řádem se takovýto vztah účastníků řídí. I když na právní poměry s mezinárodním prvkem dopadá režim zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, použije se jej pouze v mezích ustanovení vyhlášených mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána, či přímo použitelných ustanovení práva Evropské unie (§ 1 a 2 ZMS). Vzhledem k tomu, že unijní právo na problematiku určení a popření rodičovství nedopadá,¹²⁸ je třeba postupovat podle jednotlivých dvoustranných smluv o právní pomoci, jimiž je ČR vázána, jelikož mnohostranná mezinárodní smlouva, která by upravovala pravomoc ve věcech určování a popírání rodičovství a kterou by byla ČR vázána, neexistuje.¹²⁹

Právní úprava v těchto smlouvách se může od zákonné úpravy v ZMPS lišit.¹³⁰ Z tohoto důvodu je třeba v takových případech vyjít z obecného pravidla, podle kterého platí aplikační přednost mezinárodní smlouvy před národní kolizní úpravou. I tak ale vždy platí, že zájem dítěte je zásadně nadřazen zájmům ostatním, proto je hlavním cílem všech řízení

¹²⁷ GRYGAR, J. § 55 Pravomoc ve věcech určení a popření rodičovství. In: PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 7. 11. 2019]. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

¹²⁸ Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. Listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 známější jako Brusel II. bis v čl. 1 odst. 3 písm. a) výslovně stanoví, že toto nařízení se nevztahuje na určení a popření otcovství.

¹²⁹ GRYGAR, J. § 53 Pravomoc ve věcech určení a popření rodičovství. In: PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 7. 11. 2019]. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

¹³⁰ Například jiným hraničním určovatelem (např. dle místa narození dítěte, a nikoli státní příslušnosti), způsobem úpravy určení otcovství a mateřství atd.

týkajících se dětí poskytnutí co nejširší ochrany nezletilých za účelem ochrany jejich oprávněných zájmů.¹³¹

Problematická situace může nastat v případě, kdy má soud podle § 422 z. ř. s. s řízením o určení otcovství obsahujícím cizí prvek spojit řízení o péči a výživu nezletilého dítěte. Spojit řízení podle § 422 z. ř. s. lze totiž pouze v případě, kdy je pro obě řízení dána pravomoc českých soudů. V opačném případě by soud mohl projednat a rozhodnout pouze tu věc, pro kterou pravomoc má, avšak to až poté, co přeruší řízení do doby, než bude pravomocně rozhodnuto cizím soudem o věci, která nespadá do pravomoci českých soudů.

V otázce výchovy a výživy je pak problematický výkon soudního rozhodnutí, který v některých případech není možný. Typickým příkladem může být situace, kdy děti (byť čeští občané) žijí v USA a jeden z rodičů jim má umožňovat styk s druhým rodičem v ČR.

Výkon takového rozsudku, jde-li o povinnosti uložené (v tomto příkladu) matce k realizaci styku otce s dětmi (za absence úpravy dané mezinárodní smlouvou), nemůže provést český soud, a to vzhledem k bydlišti matky v USA. Výkon soudního rozhodnutí je totiž jednou z forem realizace soudní moci jakožto jedné ze složek státní moci a nelze ho provést na území jiného státu, neboť by tím bylo nepřipustně zasaženo do suverenity tohoto státu. V případě, kdy české soudy nejsou vybaveny mezinárodní pravomocí (příslušností) k nařízení výkonu rozhodnutí, chybí i jedna z procesních podmínek podle § 103 o. s. ř., pro kterou je na místě řízení podle § 104 odst. 1 věty první o. s. ř. ve spojení s § 1 odst. 2 z. ř. s. zastavit.

V případě kladného zhodnocení pravomoci tuzemského soudu musí tento soud řešit další otázku, kterou je problematika použití konkrétního právního řádu. Na právní poměry s mezinárodním prvkem dopadá režim zákona o mezinárodním právu soukromém, kterého se však použije v mezích ustanovení vyhlášených mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána, či přímo použitelných ustanovení práva Evropské unie (§ 1 a 2 z. m. p. s.).

Jedním z hlavních účelů z. m. p. s. je určení rozhodného práva, k čemuž slouží kolizní normy. V případě, že kolizní norma určí jako rozhodný právní řád zahraniční právo, je soudce či jiný rozhodující orgán povinen zahraniční právo použít.¹³²

¹³¹ GRYGAR, J. § 53 Pravomoc ve věcech určení a popření rodičovství. In: PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 7. 11. 2019]. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

¹³² PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. [cit. 26. 9. 2019]. Wolters Kluwer. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

Povinností soudu tedy je zkoumat obsah kolizní normy, která právní vztah s cizím prvkem upravuje. Pokud má být v konkrétním případě použito cizí hmotné právo, je soud dále povinen zjišťovat, zda kolizní norma cizího státu, na kterou je našim právním řádem odkazováno, neodkazuje zpětně na právní řád ČR (tzv. zpětný odkaz), případně na právo třetího státu (tzv. další odkaz).

V situaci, kdy by skutečně byla dána českému soudu povinnost použít cizího právního řádu, je takový soud oprávněn požádat Ministerstvo spravedlnosti ČR, aby prostřednictvím svého mezinárodního oddělení poskytlo přeložený text zákona a pokud tento není k dispozici, pak alespoň obsah příslušného právního předpisu. Výše uvedené oddělení pak musí dožadujícímu se soudu vyhovět bez zbytečných průtahů.

Mohou však nastat i situace, ve kterých se určené rozhodné právo nepoužije a místo něj se použijí tzv. nutně použitelné, imperativní předpisy (jak tuzemské, tak zahraniční)¹³³ nebo *lex fori*.^{134 135}

V souvislosti s cizím prvkem v paternitních sporech je vhodné zmínit se i o státní příslušnosti dítěte. Její určení je totiž sice otázkou práva veřejného, ale státní příslušnost dítěte je vázána na existenci rodinně-právního vztahu. Podle zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), nabývá dítě státní občanství ČR narozením za podmínky, že minimálně jeden rodič je občanem ČR nebo jsou jeho rodiče bezdomovci, ale aspoň jeden z nich má trvalý pobyt na území ČR a dítě se na jejím území narodí. Dítě nabývá státní občanství ČR též osvojením v případě, kdy alespoň jeden z osvojitelů je státním občanem ČR. Další možností, jak dítě může získat občanství ČR, je případ, kdy otcovství k němu bylo určeno na základě druhé nebo třetí domněnky otcovství, matka dítěte je cizinkou a určený otec je státním občanem ČR. Konečně může dítě získat občanství ČR též v případě, kdy bylo nalezeno na území ČR a je mladší 15 let. V tomto posledním zmiňovaném případě se však nesmí prokázat, že by dítě již nabylo narozením občanství jiného státu.¹³⁶ Jedná se tak bezpochyby o snahu předejít nežádoucímu bipoelitismu.

¹³³ Jedná o právní předpisy, které se musí v mezích jejich předmětu úpravy vždy použít. Jedná se například o ustanovení na ochranu spotřebitele. Ač tyto právní normy samy do mezinárodního práva soukromého nepatří, jejich použití může mít důsledky pro právní poměry účastníků soukromoprávního poměru s mezinárodním prvkem (jejich porušení má za následek neplatnost právního jednání).

¹³⁴ *Lex fori* je náhradní řešení pro případy, kdy se např. nepodaří zjistit obsah zahraničního práva.

¹³⁵ PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. [cit. 26. 9. 2019]. Wolters Kluwer. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

¹³⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, 2006. 400 s. ISBN 80-210-3974-4, s. 213–214.

5 Paternitní spory ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva je v této práci analyzována zejména kvůli skutečnosti, že jak z mezinárodněprávních závazků České republiky, tak z článku 1 odst. 2 a 10 Ústavy vyplývá povinnost ji zohledňovat při vnitrostátní aplikaci Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Je to právě judikatura ESLP, která z Úmluvy činí účinný a zejména živý nástroj k upevnování demokracie a právního státu v Evropě, když předmětem činnosti ESLP je řešit individuální i mezistátní stížnosti proti porušení občanských a politických práv Úmluvou zaručených. Nikoliv bezvýznamnou skutečností je fakt, že od roku 1959, kdy byl ESLP založen, vydal více než 10 000 rozsudků.¹³⁷ Ve vztahu k ČR rozhodl ESLP v cca 81 % případů tak, že byl porušen minimálně jeden článek Úmluvy.¹³⁸

Pro řešení paternitních sporů je judikatura ESLP vnitrostátním soudům nápomocna tak, že dává vodítko pro řešení komplikovaných případů obdobné povahy a má tedy i určitou sjednocující funkci, nesmí jimi však být přebírána slepě.

Analyzovaná rozhodnutí jsou z důvodu přehlednosti tříděna do slučujících kapitol, v jejichž rámci jsou dále řazena tak, aby byl přehledně zachycen názorový vývoj ESLP na výše uvedenou problematiku spolu s identifikováním jeho zásadních posunů.

5.1 Aktivní věcná legitimace v řízení o popření otcovství podle ESLP

Věcná legitimace znázorňuje hmotněprávní vztah účastníka k předmětu řízení, tedy ke konkrétní věci, která je před soudem projednávána. Věcnou legitimaci tak má ten účastník řízení, který je účasten právního vztahu (nebo práva), o které v řízení jde nebo se tento právní vztah či právo dotýká jeho právní sféry.

Věcná legitimace se rozlišuje podle toho, zda je aktivní či pasivní. Aktivní věcná legitimace náleží žalobci, svědčí-li mu právo, jehož ochrany se domáhá. Pasivní věcná legitimace oproti tomu náleží žalovanému, pokud mu patří povinnost, kterou po něm chce žalobce splnit.

¹³⁷ Soud ve zkratce. In: *Echr.coe.int* [online]. [cit. 08. 05. 2019]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_CES.pdf

¹³⁸ The ECHR and the Czech Republic: Facts and Figures. In: *Echr.coe.int* [online]. [cit. 08. 05. 2019]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_Czech_ENG.pdf

Jelikož to, komu či proti komu svědčí podle hmotného práva žalobní nárok, je otázkou právního posouzení, je věcná legitimace předmětem dokazování a její nedostatek nevede k ničemu jinému než k zamítnutí žaloby.¹³⁹

Paternitní spory v otázce věcné legitimace vykazují jisté specifikum, jelikož soud v určitých situacích může aktivní věcnou legitimaci k podání návrhu na popření otcovství zcela výjimečně účastníkům řízení přiznat. Jedná se o případy, kdy je v zájmu dítěte, aby otcovství bylo popřeno a kdy právo na respektování soukromého a rodinného života domnělého otce převáží nad právy matrikových rodičů (to se stane v případě, že již došlo k vytvoření emoční vazby mezi domnělým, putativním, otcem vykonávajícím svou sociální roli a dítětem). Vše uvedené pak samozřejmě musí respektovat i princip právní jistoty rodinných vztahů.

Aktivní věcnou legitimací se musel ESLP zabývat například ve věci Kroonová a ostatní versus Nizozemí¹⁴⁰, která dodnes (ve věcech týkajících se určování a popírání rodičovství) právem patří k jeho nejcitovanějším rozhodnutím.

5.1.1 Kroonová a ostatní versus Nizozemí¹⁴¹

První stěžovatelka, Catharina Kroonová (narozena v roce 1954) je nizozemskou občankou, která se v roce 1979 vdala za pana Omara M'Hallem-Drisse, marockého občana. V roce 1980 však došlo k faktickému rozpadu jejich manželství, následně v roce 1986 pan M'Hallem-Driss opustil Nizozemí a jeho faktický pobyt do dne vydání rozhodnutí ESLP nebyl znám.

Po rozpadu svého manželství se paní Kroonová začala stýkat s jiným marockým občanem, kterým je druhý stěžovatel – Ali Zerrouk (narozený v roce 1961). Ten byl v době událostí, kterých se tato stížnost týkala, pouze marockým občanem, později však nabyt i nizozemské občanství. Paní Kroonové a panu Zerroukovi se v roce 1987 narodil třetí stěžovatel – Samir. Ač byl fakticky synem pana Zerrouka, do matriky byla jako jeho matka zapsána paní Kroonová a jako otec pan M'Hallem-Driss.

Paní Kroonová podala měsíc po narození svého syna k soudu návrh na rozvod jejího manželství. Tomuto návrhu bylo vyhověno. Žadatelka byla neúspěšná až v okamžiku, kdy

¹³⁹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11. 6. 2009, sp. zn. 25 Cdo 1651/2009 [online]. [cit. 5. 8. 2019]. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/25Cdo1651/2009>.

¹⁴⁰ Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Kroonová a ostatní versus Nizozemí ze dne 27. 10. 1994, stížnost č. 18535/91 [online]. [cit. 5. 8. 2019]. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageiso code%22:%5B%22ENG%22%5D,%22appno%22:%5B%2218535/91%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57904%22%5D%7D>.

¹⁴¹ Tamtéž.

žádala (nejprve matriku a poté i soudy) o to, aby za otce jejího syna byl oficiálně uznán pan Zerrouk, jelikož jí nenáležela aktivní věcná legitimace. Podle příslušné nizozemské právní úpravy se totiž do rodného listu v případě, kdy se dítě narodí matce vdané v okamžiku porodu či v období 306 dnů bezprostředně po něm, zapisuje manžel matky. V ostatních případech se do rodného listu uvádí jméno otce pouze v případě, kdy tento uzná své otcovství k dítěti nejpozději k okamžiku provedení tohoto zápisu. Státní zástupce či vybrané osoby mohou sice podat návrh k příslušnému krajskému soudu (tím je soud, v jehož obvodu se daná matrika nachází) na doplnění nebo opravu zápisu matriky, matka však tuto možnost nemá.

V daném případě se třetí žadatel narodil za trvání manželství paní Kroonové s panem M'Hallem-Drisssem a návrh na zahájení řízení o popření otcovství tak mohl podat pouze pan Driss. Na výše uvedeném nic neměnil ani fakt, že paní Kroonové se po narození Samira s panem Zerroukem narodily ještě další tři děti.

Evropský soud pro lidská práva došel k závěru, že byl porušen článek 8 Úmluvy a uložil příslušným nizozemským státním orgánům, aby co nejrychleji umožnily založení úplných rodinných vztahů mezi stěžovatelem č. 2 a č. 3. ESLP se dále vyjádřil tak, že respektování rodinného života (viz čl. 8 Úmluvy) vyžaduje, aby biologická a sociální realita převážily právní domněnku, která v tomto konkrétním případě neobstojí proti faktickému stavu ani proti přání dotčených osob.

Podle mého názoru se v daném případě úřední uznání biologického vztahu dostalo do střetu s právní jistotou a potřebou chránit práva a svobody matrikového otce. Soud z tohoto důvodu musel vážit dotčené zájmy biologického otce a dítěte na straně jedné a zájmy chráněné právními předpisy na straně druhé tak, aby byla nalezena rovnováha mezi zájmy jednotlivce a společnosti jako celku.

Domnívám se, že systém určování otcovství na základě domněnek existuje z toho důvodu, aby bylo co nejméně dětí, k nimž není otcovství určeno. V daném případě však nebylo křečovitě setrvávání na první domněnce účelné. Samir měl svého biologického otce, udržoval s ním kontakt a znal se s ním. Ani jedno z toho nemůže být tvrzeno o jeho otcí právním, který s největší pravděpodobností ani nevěděl, že se de iure stal otcem dítěte, jelikož odcestoval ze země a evidentně o žádný další kontakt se svou manželkou nestál, protože jí neposkytl žádné informace o tom, kam jede, popř. kdy se vrátí. Z výše uvedeného tak logicky vyplývá, že ani nemohl podat návrh k příslušnému soudu na popření svého otcovství k nezletilému, byl však v daném případě jediný, kdo měl aktivní věcnou legitimaci k podání žaloby na popření otcovství k nezletilému. Považuji za zajímavost, že zatímco u nás může

otcovství popírat i matka dítěte, nizozemská právní úprava toto neumožňovala. Zákodárce k tomu matce však dává pouze krátkou popěrnou lhůtu šesti měsíců ode dne, kdy se dítě narodilo. I v případě, kdy matka tuto lhůtu zmešká a návrh na popření otcovství podá až po jejím uplynutí, může jí soud toto zmeškání prominout za předpokladu, že to vyžaduje zájem dítěte a veřejný pořádek.¹⁴² Česká právní úprava je tak s daným rozhodnutím ESLP podle mého názoru zcela v souladu, když podle ní skutečnost, že se nezletilé dítě narodí z mimomanželského poměru *ipso jure* není překážkou pro založení rodinného svazku mezi ním a jeho domnělým otcem.

5.2 Určení rodičovství v případě surogátního mateřství podle ESLP

Potřeba mít děti a rodičovství jsou pro lidskou společnost a její přežití natolik důležité, že se začíná hovořit o obecném právu mít děti (*right to procreate*), které však má natolik rozsáhlou morální dimenzi, že je problém v jeho definování, v určení jeho podoby a konečně v tom, co vše by od něj mělo být odvozováno.¹⁴³

To však nebrání párům a v některém případě ani tzv. „singles“, tedy osobám nežijícím v partnerském svazku v tom, aby svou přirozenou touhu po vytvoření rodiny naplňovaly za použití všech existujících metod. Mezi jednu z nich patří i možnost využít k odnošení a porodu dítěte tzv. náhradní (surogátní) matky. Náhradní (surogátní) mateřství potom rozlišujeme podle jeho formy, a to buď na úplné (tradiční) či gestační (částečné). V prvním případě je náhradní matka také genetickou matkou dítěte, v druhém je genetický materiál poskytnut od objednatelského páru či od třetí osoby.

Se surogátním mateřstvím však nejsou spojeny pouze morální otázky, ale i právní úskalí. Vzhledem k tomu, že podle českého práva je matkou dítěte žena, která jej porodila, je nezbytné, aby poskytla souhlas s osvojením narozeného dítěte, a to v daném případě konkrétní osobě – objednateli.¹⁴⁴ Skutečnost, že tento souhlas může být dán až po uplynutí šestinedělí (jinak by šlo o nulitní právní jednání), zakládá reálnou možnost existence rizika, že si matka jeho udělení rozmyslí. I tak ale může žena, která dítě porodila, svůj souhlas s osvojením odvolat, a to až do tří měsíců od doby, kdy jej udělila. Po uplynutí této doby jej může odvolat za předpokladu, že osvojované dítě nebylo ještě předáno do péče osvojitele

¹⁴² Ust. § 789 a 792 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

HORNÍČKOVÁ, E. Právní postavení domnělého otce (3. část) – Právo na styk domnělého otce s dítětem. *Právo a rodina*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, č. 10. ISSN 1212-866X, s. 9.

¹⁴³ GROCHOVÁ, M. Přístup k rodičovství v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. *Jurisprudence*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, č. 3. ISSN 1802-3843, s. 26.

¹⁴⁴ Ust. § 813 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

před osvojením, nebo v případě, kdy má být osvojované dítě podle rozhodnutí soudu vydaného na návrh rodičů vydáno tou osobou, které bylo svěřeno do péče, protože je v souladu se zájmy dítěte, aby bylo se svými rodiči.¹⁴⁵ Odvolat souhlas navíc může i otec dítěte. Se souhlasem budoucího osvojitele je možné předat mu osvojované dítě do péče ihned poté, co dali oba rodiče k osvojení souhlas, popřípadě i dříve (souhlasí-li s tím rodiče dítěte), konkrétně v okamžiku, kdy to zdravotní stav dítěte dovolí. O předání dítěte do péče osvojitele musí rodiče informovat příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD).¹⁴⁶

Osvojením zaniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a původní rodinou, jakož i práva a povinnosti z tohoto poměru vyplývající, avšak na návrh osvojence nebo osvojitele lze do tří let od pravomocného rozhodnutí o osvojení toto osvojení zrušit, jsou-li pro to důležité důvody. V takovém případě se obnovují předchozí příbuzenské poměry.¹⁴⁷

V případě, kdy náhradní matka odmítne udělit souhlas s osvojením, není možné dosáhnout změny osobního stavu dítěte. Domnívám se, že jistou možností však je souhlasné prohlášení o určení otcovství učiněné mužem z objednatelského páru a náhradní matkou, a to ještě před porodem. To by částečně řešilo jak situaci, kdy dítě chtějí „dvě matky“, tak i situaci opačnou, která může rovněž nastat (například v případě těžkého postižení dítěte).

Dalším reálným nebezpečím je ingerence trestního práva, a to zejména kvůli trestnému činu obchodování s lidmi (když zpravidla náhradní matka nebude podstupovat celý proces z důvodu svého přílišného altruismu) a svěřeni dítěte do moci jiného za účelem osvojení. Trestní stíhání však hrozí nejen objednatelskému páru (za návod k trestnému činu), ale i zdravotnickému týmu, který celý zákrok realizuje (za pomoc) a zdravotnickému zařízení (pro trestný čin svěřeni dítěte do moci jiného).¹⁴⁸

Přes to všechno je však touha po dítěti pro mnoho lidí silnější než výše zmiňovaná úskalí a cestu za potomkem prostřednictvím surrogátního mateřství podstoupí. Následky si dovolím popsat na dvou rozhodnutích ESLP, a to Menneson proti Francii a Paradiso a Campaneli proti Itálii.

¹⁴⁵ Ust. § 817 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁴⁶ Tamtéž, § 823.

¹⁴⁷ Tamtéž, § 833 a § 844 až § 841.

¹⁴⁸ MITLÖHNER, M. Některá trestněprávní rizika surrogátního mateřství. *Rodinné listy*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, č. 4. ISSN 1805-0824, s. 11.

5.2.1 Menneson proti Francii¹⁴⁹

Stěžovatelé (manželský pár francouzské národnosti) v Kalifornii podle tamního práva uzavřeli dohodu o náhradním mateřství s tím, že v říjnu roku 2000 se surogátní matce narodila dvojčata ženského pohlaví (třetí a čtvrtá stěžovatelka). Biologický materiál byl použit od otce a od ženy, která je odlišná od stěžovatelky i od náhradní matky.

Nejvyšší soud Kalifornie ještě před narozením dvojčat upravil právní poměry mezi náhradní matkou a stěžovateli, francouzský konzulát v Los Angeles však zamítl zápis narození dětí do matriky s odůvodněním, že nebyl prokázán porod druhé stěžovatelky a celou věc předal státnímu zastupitelství v Nantes, jelikož náhradní mateřství je ve Francii trestným činem a veškeré dohody, které se jej týkají, jsou stíženy absolutní neplatností pro rozpor s veřejným pořádkem.

V dané věci ESLP konstatoval, že stěžovatelé musí v každé situaci, která se týká deklarování jejich příbuzenského vztahu, čelit mnoha překážkám (a to i *pro futuro*, například v souvislosti s dědickým právem obou dcer, jelikož by v případě smrti prvního stěžovatele s nimi bylo nakládáno jako s cizími osobami). Dochází tak k nežádoucímu stavu právní nejistoty, a to i z důvodu, že třetí a čtvrtá stěžovatelka nemají francouzské občanství, které jejich biologický otec má. Francouzský stát totiž sice nepopírá příbuzenský vztah mezi stěžovateli, ale odmítá mu na svém území přiznat právní účinky. Taková situace není v souladu se zájmem dítěte, a tedy logicky i podle ESLP došlo k porušení článku 8 Úmluvy.

S tímto rozhodnutím ESLP se ztotožňují, jelikož jím byla fakticky napravena nerovnost, která vznikla v důsledku neschopnosti příslušných úřadů pružně zareagovat na nastalou situaci.

Francouzský kasační soud následně žádostí č. P16-2018-001 požádal ESLP o sdělení stanoviska týkajícího se uznání vnitrostátního právního vztahu mezi dítětem narozeným v zahraničí prostřednictvím náhradní (resp. gestační) matky a zamýšlenou matkou.

Evropský soud pro lidská práva proto dne 10. 4. 2018 zaujal stanovisko, ve kterém sdělil, že v situaci, kdy se dítě (zplozené za užití gamet zamýšleného otce a třetího dárce), narodilo v zahraničí gestační matce, a kdy byl vnitrostátním právem uznán zákonný vztah dítěte s jeho plánovaným otcem, je třeba respektovat dvě věci. Zaprvé, že právo dítěte na respektování soukromého života ve smyslu článku 8 Úmluvy vyžaduje, aby vnitrostátní

¹⁴⁹ Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Menneson proti Francii ze dne 26. 6. 2014, stížnost č. 65192/11 [online]. [cit. 7. 6. 2019]. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22%3A%22CZE%22%22%22appno%22%3A%2265192/11%22%22documentcollectionid%22%3A%22CHAMBER%22%22itemid%22%3A%22001-161181%22%7D>.

Z výsledků těchto testů bylo zjištěno nejen to, že matka dítěte není jeho matkou (tou byla neznámá dárkyně vajíček), ale nadto i fakt, že ani stěžovatel není jeho biologickým otcem. Z důvodu, že domnělí rodiče dítěte k němu nemají žádnou biologickou vazbu, italské úřady dítě z rodiny odebraly a v roce 2013 došlo k jeho osvojení novými rodiči.

Evropský soud pro lidská práva konstatoval, že oba stěžovatelé si s dítětem vytvořili úzké emoční vazby, došel však k závěru, že nebyl porušen článek 8 Úmluvy, jelikož nebyla naplněna podmínka „rodinného života“. Podle ESLP byl postup vnitrostátních italských orgánů předvídatelný, zásah státu byl legitimní a odebráním dítěte z jeho původní rodiny mu nebyla způsobena vážná či nevratná újma.

Absolutně se neztotožňuji se závěry ESLP týkajícími se tohoto případu. K osvojení dítěte došlo dva roky po jeho narození. V raných fázích svého dětství do sebe dítě v maximální míře pohlcuje vše, co se kolem něj děje. Je přinejmenším zarážející, že v době, kdy se na jednu stranu nejen v odborných kruzích¹⁵² poměrně silně argumentuje například tím, že tzv. bonding dítěte by měl přijít ihned po jeho porodu tak, aby se začaly utvářet správné vazby mezi dítětem a jeho rodiči, může vůbec někdo předpokládat, že odebrání dítěte z milujícího prostředí rodiny a umožnění jeho osvojení cizími lidmi nezanechá na jeho psychice hlubší stopy. Domnívám se, že v tomto případě ESLP „posvětil“ způsobení vážné a nevratné újmy nezletilému dítěti.

Plně se tak ztotožňuji s odlišným stanoviskem soudců Trajkovskeho, Bianku, Laffranque, Lemmeense a Grozeva, kteří se domnívají, že v daném případě došlo k porušení článku 8 Úmluvy a kteří nesouhlasili s tím, že doba osmi měsíců společného soužití dítěte a stěžovatelů byla nedostatečná pro vytvoření pevných a významných vazeb. Tito soudci dále uvedli, že v daném případě bylo osvojení nezletilého dítěte v rozporu s jeho nejlepším zájmem. Pokud se už jakýkoliv stát rozhodne, že surogátní mateřství zakáže, měl by se podle mého názoru v případě porušení tohoto zákazu uplatnit mechanismus sankcí, které se nedotknou (nebo minimálně dotknou) dítěte, jelikož to v žádném případě nemůže pykat za jednání dospělých. Z tohoto důvodu se pro dané případy přikláním spíše k uplatnění finančních sankcí, byť tím dojde prakticky pouze ke zvýšení sociální nerovnosti mezi bohatší skupinou obyvatelstva, která je schopna si takové finanční prostředky opatřit, a ostatními, kteří si je naopak dovolit nemohou.

¹⁵² Např. ROSSEN, L., HUTCHINSON, D., WILSON, J. a kol. Predictors of postnatal mother-infant bonding: The role of antenatal bonding, maternal substance use and mental health. [online]. *Archives of Women's Mental Health*, 2016, roč. 19, č. 4 [cit. 18. 09. 2019]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/290004161_Predictors_of_postnatal_mother-infant_bonding_The_role_of_antenatal_bonding_maternal_substance_use_and_mental_health

6 Judikatura Ústavního soudu ČR ve vztahu k paternitním sporům

Historie Ústavního soudu sahá do roku 1921, kdy došlo k jeho zřízení a ustavení. Od té doby až na drobnou proluku v letech 1931–1938 a delší přestávku v období komunistického režimu chrání ústavnost a základní práva a svobody vyplývající z Ústavy, Listiny základních práv a svobod a dalších ústavních zákonů České republiky. Ústavní soud, který stojí mimo soustavu obecných soudů, je zároveň garantem ústavního charakteru výkonu státní moci, ale má i jiné kompetence (např. posuzování souladu mezinárodních smluv s Ústavou před jejich ratifikací).

Rozhodnutí Ústavního soudu jsou dvojí povahy, neboť ve věci samé rozhoduje Ústavní soud nálezem, v ostatních věcech usnesením.

Judikatura Ústavního soudu v oblasti paternitních řízení je pro obecné soudy důležitá zejména ze sjednocovacího hlediska, jelikož (i když v ČR nejsou precedenty pramenem práva) podle čl. 89 odst. 2 Ústavy jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány a osoby, a tak se považují za jeden z pramenů práva.

Analyzovaná rozhodnutí jsou z důvodu přehlednosti tříděna do slučujících kapitol, v jejichž rámci jsou dále řazena podle let.

6.1 Judikatura Ústavního soudu týkající se paternitních sporů a práva na styk

Ukazuje se, že při rozhodování paternitních sporů je občas nutné řešit také otázku styku dotčených osob, což je zajímavé například proto, že podle současné právní úpravy není možné, aby biologický otec popřel otcovství otce matrikového, je však možné, aby získal právo styku. Taková může být situace, kdy biologická matka spolu s matrikovým otcem vytvoří právní realitu odlišnou od biologické reality za účelem „zbavení se“ biologického otce dítěte. Soud však může řešit otázku styku i u dítěte a muže, jehož otcovství k dítěti bylo popřeno, ale který si po dobu několika let společného soužití s dítětem k němu vytvořil citový vztah (ten je většinou samozřejmě vzájemný).

6.1.1 Nález Ústavního soudu II. ÚS 3122/16¹⁵³

Stěžovatel původem z Nigérie se domáhal určení toho, že je otcem nezletilé, která se narodila v průběhu manželství vedlejších účastníků.

Matce nezletilé zemřel její syn, což vedlo ke krizi v jejím manželství. Vlivem toho se přes internet seznámila se stěžovatelem a následkem jednoho ze dvou jejich společných sexuálních styků se jim narodila dcera. V průběhu těhotenství stěžovatele o svém stavu informovala, zaslala mu CD se záznamem ultrazvukového vyšetření, které bylo označeno „Naše holčička“ a podle stěžovatele od něj přijala i finanční obnos určený na hrazení výživného.

Matka jakožto vedlejší účastnice však s tvrzeními stěžovatele nesouhlasila a uvedla, že poskytnutá finanční částka byla pouze splacením půjčky. Dále uvedla, že se stěžovatel domáhá určení otcovství k nezletilé pouze proto, aby mohl zůstat v České republice. Nezletilá se narodila do existujícího manželství, proto byl do jejího rodného listu jako matrikový otec zapsán manžel matky, který je však po těžké autonehodě odkázán na invalidní vozík, má poruchu řeči a komunikuje pouze přes tablet a počítač.

Podle rozhodnutí příslušného okresního soudu nezáleží na tom, že nezletilá, která má snědší barvu pleti, pravděpodobně je dcerou stěžovatele. Pokud se totiž narodí za trvání manželství, určuje se podle první domněnky otcovství s tím, že popřít je mohou pouze matrikoví rodiče, nikoliv stěžovatel, jakožto pravděpodobný matrikový otec. Krajský soud rozsudek okresního soudu potvrdil.

Ústavní soud se celou stížností zabýval velmi podrobně, posoudil ji jak z hlediska české zákonné právní úpravy, tak v porovnání s právní úpravou zahraniční a s judikaturou ESLP. Učinil tak vzhledem k tomu, že nález má dopad i na ostatní muže, kteří o sobě tvrdí, že sice nejsou otci matrikovými, ale jsou otci biologickými.

Z judikatury ESLP podle Ústavního soudu vyplývá, že státy nemají povinnost umožnit domnělému otci zpochybnit otcovství otce matrikového, jehož otcovství bylo založeno na základě první domněnky. Na druhou stranu ESLP sám nepovažuje situaci za zcela jasnou a ve svých rozhodnutích poměrně přísně zkoumá, zda jsou (v nejlepším zájmu dítěte) udržovány vztahy mezi nezletilým dítětem a jeho biologickým otcem.

Ač tedy v daném nálezu Ústavní soud došel ke správnému závěru, že podle současné právní úpravy není možné, aby biologický otec popřel otcovství otce matrikového, je možné,

¹⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16 [online]. [cit. 5. 8. 2019]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=97503&pos=1&cnt=1&typ=result>.

aby získal právo styku, a to buď prostřednictvím návrhu na určení příbuzenství (podle § 771 o. z.), na který by následně navazoval návrh na určení styku (podle § 927 o. z.), nebo rovnou přímým podáním návrhu podle § 927 o. z.

Ústavní soud domnělému biologickému otci v daném případě ochranu nepřiznal, a to dle mého názoru jak z toho důvodu, že otcovství k nezletilé rozřešila první domněnka, tak z důvodu, že s nezletilou neměl utvořenou citovou vazbu.

V době účinnosti zákona o rodině bylo nutné pro posouzení toho, zda přiznat domnělému otci právo na styk s dítětem analogicky dle ust. § 27 odst. 4 ZR rozhodující zjištění, zda mezi účastníky není otcovství sporné a zda je styk v zájmu dítěte. Samotná otázka existence citové vazby mezi domnělým otcem a dítětem nebyla do reflektování judikatury ESLP Ústavním soudem pro rozhodnutí o styku přímo rozhodující.¹⁵⁴

Považuji za správné, že Ústavní soud zdůraznil názor ESLP, podle kterého je nutné, aby biologičtí otcové měli možnost se s dítětem alespoň stýkat. I přes to ale navíc ještě vyzval zákonodárce, aby rozšířil okruh aktivně legitimovaných osob k podání žaloby na popření otcovství, a to minimálně o dítě samotné a v ideálním případě i o domnělého biologického otce dítěte.¹⁵⁵

6.2 Právo na zachování mlčenlivosti týkající se konkrétní metody umělého oplodnění

Tato podkapitola se věnuje nálezu Ústavního soudu, který se zabývá otázkou, zda lze v případě práva na ochranu citlivé informace týkající se početí dítěte z dárcovských vajíček a spermií, na kterou se navíc vztahuje povinnost mlčenlivosti, dát soudní souhlas s jejím poskytnutím kvůli řízení o prodloužení povolení k dlouhodobému pobytu. Uvedené je zajímavé zejména z hlediska vážení základního práva na ochranu soukromí a potřeby sdělení těchto skutečností jiným osobám.

¹⁵⁴ HORNÍČKOVÁ, E. Právní postavení domnělého otce (3. část) – Právo na styk domnělého otce s dítětem. *Právo a rodina*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, č. 10. ISSN 1212-866X, s. 9.

¹⁵⁵ HORNÍČKOVÁ, E. Právní postavení domnělého otce (2. část) – Aktivní věcná (ne)legitimace domnělého otce k podání návrhu na popření otcovství. *Právo a rodina*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, č. 9. ISSN 1212-866X, s. 4.

6.2.1 Nález Ústavního soudu II. ÚS 2499/14¹⁵⁶

Tento náleží je zajímavý především z hlediska ochrany lékařského tajemství. Stěžovatelka, která je občanskou Ruské federace a matkou dvojčat, jejichž otcem je státní občan České republiky, brojila proti rozhodnutí Okresního soudu v Kroměříži, kterým byl udělen souhlas s poskytnutím informací, na něž se vztahuje povinnost mlčenlivosti.

Stěžovatelka uvedla, že ve snaze počít dítě podstoupila několik zákroků v centru asistované reprodukce, přičemž pokus provedený v listopadu roku 2011 byl úspěšný a na jeho základě se narodila v červenci 2012 výše uvedená dvojčata. Z důvodu dlouhodobě neúspěšné léčby neplodnosti však byly děti počaty jak z dárcovských vajíček, tak spermií. Vzhledem k citlivosti informace se partneři rozhodli pro její utajení a dne 15. 6. 2012 učinili souhlasné prohlášení o určení otcovství na Honorárním konzulátu ČR v Basileji.

Problémy nastaly v okamžiku, kdy v rámci řízení o prodloužení povolení k dlouhodobému pobytu stěžovatelky, začal správní orgán prošetřovat její rodinné poměry a zajímal se i o skutečnost, jakým způsobem došlo k jejímu oplodnění. Stěžovatelka poskytla potřebnou součinnost a doložila správnímu orgánu písemný souhlas s asistovanou reprodukcí, ve kterém však začernila údaje týkající se darování embryí a spermií.

Správní orgán po zjištění, že k početí došlo za použití darovaných spermií, podal trestní oznámení pro podezření ze spáchání přečinu napomáhání k neoprávněnému pobytu a ohrožování výchovy dítěte. Policie navíc začala prověřovat i podezření z padělání veřejné listiny.

Okresní státní zastupitelství v Kroměříži následně z tohoto důvodu požádalo o udělení souhlasu s poskytnutím informací, na které se vztahuje povinnost mlčenlivosti, čemuž soud prvního stupně vyhověl.

Podle Ústavního soudu však tento souhlas soudem dán být neměl, jelikož zdravotní dokumentace stěžovatelky, která se týká umělého oplodnění, je zcela nevypovídající ohledně vedeného trestního řízení.

Citované rozhodnutí podle mého názoru ukazuje takový postup správního orgánu, který je ukázkovým příkladem přepjatého formalismu. Ten se následně promítl i do postupu policejního orgánu a Okresního soudu v Kroměříži.

Popisovaná lékařská technika umělého oplodnění embryem vzniklým z dárcovského vajíčka a spermie je v dnešní době již standardním medicínským postupem a na našem území

¹⁵⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 3. 2015, sp. zn. II. ÚS 2499/14 [online]. [cit. 15. 8. 2019]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=87745&pos=1&cnt=1&typ=result>.

nikdy nebyl rozporován fakt, že by matkou takto počatého dítěte byla žena, která jej porodila a otcem muž, který dal k umělému oplodnění souhlas (to konec konců stanoví i sám zákon). Postup dotčených orgánů tak byl nejen za hranicí zákona, ale také za hranicí etiky.

Ústavní soud tak v daném případě jasně a zcela správně vymezil hranice pro poskytování utajených lékařských informací týkajících se umělého oplodnění v obdobných případech.

6.3 Právo na uznání existujícího rodičovského vztahu

Nález popisovaný v této kapitole je znám především díky jeho velké medializaci, za kterou se přičinili i politici napříč politickým spektrem. Díky různým interpretacím (a nutno dodat, že často docházelo přímo až k dezinterpretacím tohoto nálezu) se mezi veřejností začala v určitém okamžiku šířit téměř až panika pramenících ze strachu z budoucnosti. Nález se přitom vysloveně pečlivě zabýval odůvodněním svého rozhodnutí tak, aby unáhleným závěrům veřejnosti předešel.

6.3.1 Nález Ústavního soudu I. ÚS 3226/16¹⁵⁷

První a druhý stěžovatel spolu žili ve společné domácnosti a podle právního řádu Kalifornie byli manželé. Zatímco první stěžovatel je občanem ČR, druhý je státním občanem Dánska. Ač oba manželé žijí v Kalifornii, Českou republiku pravidelně navštěvují, jelikož zde má první stěžovatel příbuzné. V roce 2012 oba manželé uzavřeli s náhradní matkou dohodu o surogátním mateřství, která byla v souladu s právním řádem Kalifornie.

Náhradní matka odnosila embryo vzniklé umělým oplodněním z vajíčka anonymní dárkyně a ze spermatu jednoho ze stěžovatelů (sami stěžovatelé nevěděli a nepřáli si vědět informaci, či sperma konkrétně bylo použito), v červenci 2013 se pak narodil třetí stěžovatel. Podle rozsudku Vrchního soudu Kalifornie ze dne 10. 5. 2013, sp. zn. BF 047383, náhradní matka tehdy ještě nenarozeného třetího stěžovatele není jeho právním rodičem a jeho rodiči jsou první a druhý stěžovatel, kteří budou po narození třetího stěžovatele zapsáni do jeho rodného listu.

Stěžovatelé následně v České republice požádali o osvědčení o státním občanství třetího stěžovatele, avšak řízení bylo přerušeno a správní orgán vyzval stěžovatele, aby zahájili před Nejvyšším soudem řízení o uznání výše uvedeného rozsudku kalifornského

¹⁵⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16 [online]. [cit. 15. 8. 2019]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=98210&pos=1&cnt=2&typ=result>.

soudu. Nejvyšší soud následně tento rozsudek na území ČR uznal pouze, pokud šlo o vyslovení otcovství u jednoho z rodičů. Správní orgán následně vydal osvědčení o státním občanství třetího stěžovatele a vystavil mu český rodný list, ve kterém byl však uveden jako otec pouze první stěžovatel a kolonka matky zůstala nevyplněná.

Stěžovatelé následně podali k Nejvyššímu soudu další návrh, tentokrát s žádostí o uznání rozsudku i ve vztahu ke druhému stěžovateli. Nejvyšší soud však návrh zamítl pro zjevný rozpor s veřejným pořádkem a uvedl, že v opačném případě by byla fakticky nastolena situace obdobná společnému osvojení dítěte dvěma osobami stejného pohlaví, což český právní řád neakceptuje.

S výše uvedeným však kategoricky nesouhlasil Ústavní soud, podle něhož je rozsudek Nejvyššího soudu vadný již tím, že nezohledňuje nejlepší zájem dítěte. Podle Ústavního soudu je v dané věci zásadní zejména skutečnost, že napadený rozsudek odmítá uznat již existující rodičovský vztah mezi druhým a třetím stěžovatelem, když v Kalifornii, kde všichni stěžovatelé trvale žijí, tvoří formálně uznanou rodinu.

Podle Ústavního soudu tedy nejde o vytvoření nového rodinného vztahu, který předjímal Nejvyšší soud. V daném případě se podle Ústavního soudu jedná pouze o uznání právního pouta, které bylo již konstituováno právním řádem státu, kde stěžovatelé trvale žijí. Ústavní soud dále zdůraznil, že v daném případě stěžovatelé nejednali nelegálně, pouze hodlají čas od času cestovat do České republiky, kde žije část jejich širší rodiny.

Jak již bylo uvedeno, citovaný náleží Ústavního soudu byl podroben velké kritice, kdy lze uvést například názor Telce, který si klade otázku, zda by při občasných cestách dítěte do ČR byla jeho právní identita dotčena až z hlediska ústavního rozměru, když sice mezi dotčenými účastníky nebyl poměr rodinný, ale byl mezi nimi poměr obdobný poměru rodinnému dle § 22 odst. 1 o. z. a všechna právní jednání by mohla mít formu veřejné listiny, resp. by o nich rozhodoval soud.¹⁵⁸ S tímto názorem se však neztotožňuji, naopak souhlasím s postupem Ústavního soudu. Nedovedu si zcela jasně představit, jak by se například v situaci, kdy by se v případě zdravotní újmy dítěte a potřeby rozhodnutí rodiče, čekalo na (byť seberychejší) verdikt soudu nebo kdy by se jeden z rodičů snažil vysvětlit v nemocnici zdravotní sestře, že má ve vztahu k dítěti schválené právní jednání na veřejné listině. Domnívám se, že existuje možnost, že z důvodu preventivního předcházení možným

¹⁵⁸ TELEČEK, I. Kritický pohled na náleží Ústavního soudu: uznání kalifornského rodičovského statusu stejnopohlavního manžela. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C.H. Beck, 2017, č. 19, s. 670 a násl. ISSN 1210-6410, s. 670 a násl.

obtížím, které by v takovém důsledku mohly nastat, by to mohlo být jedním z důvodů, které by vedly k tomu, že by dítě ČR navštěvovat přestalo, čímž by přišlo i o své kulturní kořeny.

Podle mého názoru se nedá tvrdit, že by se soudci Ústavního soudu „pasovali“ do role zákonodárců, když v samotném nálezu několikrát zdůrazňují, že jejich rozhodnutí nelze chápat tak, že by jím bylo umožněno osobám stejného pohlaví žijícím v páru vytváření nových rodinných vztahů s dětmi, avšak rovněž se domnívám, že důvod, proč byl nález v takové míře podroben kritice, byl ten, že mimo jiné upozornil na střet dvou ideových pojetí – klasického a velmi liberálního. Osobně se řadím spíše mezi liberálnější smýšlející skupinu lidí. Nedomnívám se, že by stát mělo zajímat, s kým konkrétně chtějí jeho občané žít a zároveň si nemyslím, že by dítě automaticky muselo utrpět újmu v případě, kdy by jej vychovávali rodiče stejného pohlaví. Nemusí jít nutně o homosexuály. V některých případech může nastat i situace, kdy matka s dítětem zůstane sama (např. ovdoví) a rozhodně se žít v rodině se svou matkou, aniž by si našla nového partnera. Život (a obzvláště ten rodinný) je dle mého názoru příliš proměnlivý na to, abychom dogmaticky trvali na určitých modelech a tvrdili o nich, že právě ty jsou jediné správné, protože jsou historií prověřené. Právě takový přístup totiž pak podle mého názoru vede k druhému extrému, tedy často až k absurdnímu propagování gay a lesbické komunity, který mnohdy ani samotným homosexuálům není příjemný. Souhlasím s tvrzením, že nikdo nemá právo mít děti jen proto, že zrovna chce. Pokud jde o osvojení dítěte, je tedy vždy třeba myslet na jeho osud a výchovu a umístit jej do takové rodiny, která jej bude milovat, bude se o něj starat a bude dbát o jeho všestranný rozvoj. Pohlaví rodičů by podle mého názoru nemělo mít, až na výjimky (např. z důvodu doporučení psychologa či psychiatra), žádný (pozitivní ani negativní) vliv. Zaráží mne skutečnost, že pro některé politiky je nepřijatelné, aby dítě vychovával stejnopohlavní pár, protože to podle nich není v zájmu dítěte, ale na druhou stranu je podle nich v zájmu dítěte, pokud by spolu lesba a gay měli potomka, byť by dál žili se svými partnery a partnerkami a dítě měli ve střídavé péči. V takovém případě se, domnívám se, nebavíme o zájmu dítěte, ale o sverpém setrvávání na dogmatu, které za zájem dítěte pouze vydáváme.

K výše uvedenému rozhodnutí Ústavního soudu by autorka práce ráda podotkla, že od jeho vyhlášení uběhlo již několik let, proto není obtížné najít rozhodnutí Nejvyššího soudu, ve kterém by citovaný nález Ústavního soudu aplikoval. Namátkou jde například

o rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2020,¹⁵⁹ kterým byl uznán rozsudek Obvodního soudu státu Oregon pro okres Multnomah (Spojené státy americké).

¹⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 1. 2020, sp. zn. 28 Ncu 177/2019 [online]. [cit. 14. 5. 2020]. Dostupné z: http://nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/352C8C854E6B19E0C1258528004A5477?openDocument&Highlight=0.

7 Vybraná rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 8 v paternitních sporech

Do obvodu Obvodního soudu pro Prahu 8 patří území městských částí Praha 8, Praha-Březiněves, Praha-Dolní Chabry a Praha-Ďáblice. Z rešeršních činností případů řešených u Obvodního soudu pro Prahu 8 jsem zjistila, že k tomuto soudu připadlo a bylo pravomocně skončeno od roku 2014 až do 18. 11. 2019, 184 paternitních sporů, z toho 14 v sobě obsahovalo cizí prvek.

Konkrétněji se 43 věcí týkalo popření otcovství a sedm jeho určení (viz graf paternitních sporů). Uvedená data však jsou značně zkreslena tím, že v některých případech nemusí být zapisovány jednotlivé věci správně, resp. nedá se z nich zjistit, které věci byly zastaveny z důvodu např. nezaplacení soudního poplatku za popření otcovství a které z důvodu, že rodiče učinili souhlasné prohlášení o popření a určení otcovství dle § 777 o. z., z tohoto důvodu jsou všechna zastavená řízení shrnuta pod položku „jiné“, kam je zařazeno rovněž vyslovení místní nepříslušnosti pro rozhodnutí věci.

K Obvodnímu soudu pro Prahu 8 přišel jeden návrh na určení mateřství, konkrétně se jednalo o žádost Úřadu městské části Praha 8, odbor živnostenský a správních činností, oddělení matriky, učiněnou v roce 2016, na jejímž základě mělo být zahájeno řízení o určení mateřství k nezletilé, která byla v roce 2016 nalezena v areálu Nemocnice Na Bulovce a která je zde vedena pod sp. zn. 6 P a Nc 25/2016.

Ze k žádosti přiložené zprávy Policie ČR, odboru obecné kriminality a z odborného vyjádření Kriminalistického ústavu Praha, oboru kriminalistika odvětví genetiky se podává, že v polovině roku 2016 byla policií zadržena žena, která přivezla dítě do Nemocnice na Bulovce a zde jej zanechala. Z následného gynekologického vyšetření této ženy se nedalo zjistit, zda tato žena rodila či nikoliv, když sama žena se k porodu nepřiznala a za matku dítěte označila svou spolubydlící z Rumunska. Domnělé matce proto byly odebrány bukální stěry, které byly následně porovnány s bukálními stěry nezletilé. Na základě tohoto posouzení byla zjištěna shoda rodového druhu s tím, že na potvrzení maternity se čekalo a v době, kdy tato byla potvrzena, žena již nepobývala na území ČR, jelikož jako státní příslušnice Ukrajiny byla v zemi nelegálně a tuto opustila, aniž by o nezletilou projevila zájem. O otci nezletilé policie nevěděla ničeho.

Soud se ve věci vyjádřil pouze přípisem Úřadu městské části Praha 8, odbor živnostenský a správních činností, oddělení matriky, kterým oznámil, že řízení o určení

mateřství na podnět došlý soudu nebylo zahájeno, neboť soud dospěl k závěru, že zahájení řízení by nebylo v zájmu nezletilé. Návrh na popření mateřství ke zdejšímu soudu za uvedené (ani jiné) období nepřišel.

Domnívám se, že byť postup Obvodního soudu v dané věci patrně nebyl ideální (po domnělé matce dítěte nebylo soudem pátráno), byl asi nejlepším možným postupem, který se ze všech způsobů řešení nastalé situace nabízel. Oproti tomu nerozumím postupu Policie ČR, která musela již krátce po zadržení matky vědět, že ta se zde nachází nelegálně a bude tedy pravděpodobně chtít zemi opustit, přesto však neučinila nic, čím by jí jakožto možné matce dítěte v jejím odjezdu zabránila. Vzhledem k tomu, že policejní orgán může člověka zadržet jen na 24 hodin, měl zajistit rychlejší provedení genetických testů, které je možné provést v řádu hodin, a následně, v případě, kdy by tyto testy vyšly jako pozitivní (byla by prokázána genetická shoda mezi matkou a dítětem), sdělit matce obvinění z trestného činu opuštění dítěte podle § 195 odst. 2 písm. a) zák. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku. Následně by obviněná podle § 67 odst. 1 písm. a) zák. č. 141/1961 Sb., trestního řádu, směla být vzata do vazby, jelikož z jejího jednání a dalších konkrétních skutečností (jejího nelegálního pobytu na území ČR) vyplývala důvodná obava, že uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnula. V rámci této rigorózní práce bude z důvodu hospodárnosti pojednáváno pouze o nejzajímavějších paternitních řízeních vedených u Obvodního soudu pro Prahu 8, která obsahují cizí prvek a na kterých tak lze prakticky ukázat jak popis platné právní úpravy ČR v oblasti určování a popírání rodičovství, tak zjištění, zda řízení o určení a popření rodičovství vykazují určitá specifika v případech, kdy se v nich objevuje cizí prvek.

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 31. 1. 2019, č. j. 0 Nc 8209/2014-56

Výše uvedeným rozsudkem byl zamítnut návrh matky mající státní příslušnost Ruské federace, aby bylo určeno, že státní příslušník Běloruské republiky je otcem její nezletilé dcery, která je rovněž státní příslušnicí Ruské federace.

Matka tvrdila, že s domnělým otcem několik let udržuje vztah obdobný vztahu rodinnému a že z tohoto vztahu vzešla nezletilá, když matka se v rozhodné době intimně stýkala pouze s ním a do rodného listu jej neuvedla pouze z důvodu jeho nelegálního pobytu na území ČR.

Vzhledem ke skutečnosti, že matka i nezletilá jsou státními příslušnicemi Ruské federace a domnělý otec je státním příslušníkem Běloruské republiky, rodinně-právní vztah

mezi účastníky je vztahem s mezinárodním prvkem a soud proto nejprve posuzoval, zda má pravomoc ve věci rozhodnout a příp. jakým právním řádem se vztah mezi účastníky řídí. Pravomoc a příslušnost Obvodního soudu pro Prahu 8 byla dána na základě čl. 29 smlouvy mezi ČSSR a SSSR¹⁶⁰, podle kterého ve věcech týkajících se určení nebo popření otcovství je dána pravomoc soudů té smluvní strany, na jejímž území má dítě bydliště. Určení a popření otcovství se řídí právním řádem té smluvní strany, na jejímž území se dítě narodilo. Pokud jde o formu uznání otcovství, postačí, vyhovuje-li právnímu řádu smluvní strany, na jejímž území k uznání dochází.

Jelikož pobyt domnělého nebyl znám, soud mu ustanovil opatrovníka z řad advokátů a nezletilé ustanovil kolizního opatrovníka, a to Městskou část Prahu 8 – Úřad městské části.

V dané věci to byl právě opatrovník domnělého otce, který uvedl, že návrh je neurčitý a navrhl, aby matka byla soudem vyzvána k jeho doplnění a opravení, když podle opatrovníka nebylo zřejmé, co má znamenat matkou uvedený vztah s domnělým otcem, který je obdobný vztahu rodinnému a dále, že není zřejmé, proč by otcem nezletilé nemohl být jiný muž, když matka ohledně jeho otcovství žádný důkaz nepředložila. Opatrovník se vyjádřil i k tvrzenému nelegálnímu pobytu domnělého otce na území ČR, když dle zprávy Ministerstva vnitra ČR byl pobyt žalovaného v České republice legální a v předmětném období zde dle uvedené zprávy vůbec nepobýval. Ve věci se konalo pouze jedno ústní jednání, na které se matka nezletilé nedostavila a zůstala tak naprosto nečinná, když nereagovala ani na žádnou z výzev soudu.

Obvodní soud pro Prahu 8 tedy v rámci tohoto jednání návrh matky zamítl, a to s odkazem na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 11. 2005, sp. zn. 29 Odo 1014/2003 podle kterého *„aby účastník mohl splnit svou zákonnou povinnost označit potřebné důkazy, musí především splnit svou povinnost tvrzení. Předpokladem důkazní povinnosti je tedy tvrzení skutečností účastníkem (§ 101 odst. 1 písm. a/ o. s. ř.). Teorie procesního práva v této souvislosti hovoří o břemeni tvrzení. Mezi povinnostmi tvrzení a povinnostmi důkazní je úzká vzájemná vazba. Jestliže účastník nesplní svou povinnost tvrdit skutečnosti rozhodné z hlediska hypotézy právní normy, pak zpravidla ani nemůže splnit důkazní povinnost. Jinými slovy, nesplnění povinnosti tvrzení, tedy neunesení břemene tvrzení, má za následek,*

¹⁶⁰ Vyhláška 95/1983 Sb., ministra zahraničních věcí o Smlouvě mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o právní pomoci a právních vztazích ve věcech občanských, rodinných a trestních.

že skutečnost, kterou účastník vůbec netvrdil a která nevyšla jinak v řízení najevo (například dotazováním ze strany soudu), zpravidla nebude předmětem dokazování.“¹⁶¹

Domnívám se, že pokud byl v daném případě návrh skutečně neurčitý, tak soud měl v první řadě postupovat podle § 43 odst. 1 a 2 o. s. ř. a vyzvat matku k opravení nebo doplnění podání, které neobsahuje všechny stanovené náležitosti nebo které je nesrozumitelné či neurčité.

Vzhledem k tomu, že matka byla od podání návrhu zcela nečinná a že se ze samotného rozsudku podává, že opatrovník nezletilé provedl pokus o neohlášené šetření na adrese bydliště matky i nezletilé, který byl z důvodu, že zde ani jedna nebydlely, neúspěšný, pravděpodobně by na výzvu nereagovala a soud by její podání odmítl. Navrhovaný procesní postup by měl za následek, že by věc mohla být projednána v rámci nového podání a nestala by se rei iudicata. Rovněž se domnívám, že v případě, kdy se soud rozhodl nepostupovat podle § 43 odst. 1 a 2 o. s. ř. (a následně návrh matky neodmítnout), měl v okamžiku, kdy zjistil, že se dítě nezdržuje na adrese, která byla uvedena v návrhu (ale že je podle zprávy Ministerstva vnitra ČR evidováno na adrese Ministerstva vnitra ČR – odboru migrační a azylové politiky se sídlem Cigánkova 1861/2, Praha 4 – Chodov), vyslovit svou místní nepřislušnost a po právní moci usnesení o místní nepřislušnosti věc postoupit soudu místně příslušnému, kterým by v daném případě byl Obvodní soud pro Prahu 4.

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 21. 2. 2018, č. j. 0 Nc 26005/2016-129

Uvedeným rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 8 bylo určeno, že manžel matky není otcem nezletilého dítěte. Popření otcovství se domáhala matka, která je státní příslušnicí Ruské federace a která uvedla, že je stále provdaná za otce jejího nezletilého dítěte, který je však pouze otcem právním. Matka k tomu uvedla, že jejich manželství bylo uzavřeno dne 11. 6. 2011, avšak už o půl roku později došlo k jeho faktickému rozpadu z důvodu intimních styků manžela s jinou ženou. Dále uvedla, že se ze společné domácnosti odstěhovala a následně i ona navázala vztah s jiným mužem, se kterým otěhotněla, načež se jí dne 9. 9. 2013 narodil syn.

Pravomoc a příslušnost Obvodního soudu pro Prahu 8 byla opět dána na základě čl. 29 smlouvy mezi ČSSR a SSSR, a to vzhledem k tomu, že nezletilé dítě se narodilo na území ČR a jeho trvalé bydliště je v obvodu výše uvedeného soudu.

¹⁶¹ Rozhodnutí je dostupné z: <http://kraken.slv.cz/29Odo1014/2003>.

O popření otcovství soud rozhodl na základě tvrzení matky, matrikového otce a muže, kterého matka označila za biologického otce dítěte a který v daném řízení vystupoval v pozici svědka, když opatrovník dítěte souhlasil s tím, aby soud určil, že matrikový otec není otcem dítěte.

Vzhledem k tomu, že nezletilé dítě se narodilo v září roku 2013 a návrh matky byl podán v lednu roku 2016, tedy tři roky po narození dítěte, měl dle mého názoru soud nejdříve rozhodnout o tom, zda matce promine zmeškání lhůty k podání návrhu. To se v daném případě však nestalo, když soud se (alespoň dle odůvodnění rozsudku) popěrnou lhůtou vůbec nezabýval.

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 13. 12. 2017, sp. zn. 0 Nc 10019/2016

Výše uvedeným rozsudkem bylo popřeno otcovství k nezletilému narozenému v roce 2016. Cizí prvek se v tomto řízení projevil tím, že všichni účastníci řízení (matka, otec i dítě) jsou státními příslušníky Ukrajiny s trvalým bydlištěm v Praze.

Návrh podala matka s odůvodněním, že matrikový otec je její bývalý manžel. K tomu matka uvedla, že manželství bylo uzavřeno v roce 2009 na Ukrajině a že k jeho rozvodu došlo sice až v polovině roku 2016, ale že fakticky spolu manželé nežijí již od konce roku 2014 a od této doby se rovněž intimně nestýkají.

Vzhledem k tomu, že mezi ČR a Ukrajinou je uzavřena mezinárodní smlouva o právní pomoci v občanských věcech¹⁶², postupoval soud podle této smlouvy, konkrétně podle jejího článku 32 odst. 1, podle kterého „*ve věcech týkajících se určení nebo popření otcovství se postupuje podle právního řádu té smluvní strany, jejíž občanství nabylo dítě narozením.*“ Vzhledem k tomu, že nezletilý je státním příslušníkem Ukrajiny, musel se soud řídit ukrajinským právním řádem, konkrétně ukrajinským zákonem o rodině č. 2947-III ze dne 10. 1. 2002.

Podle čl. 122 odst. 1 a 2 ukrajinského zákona o rodině č. 2947-III ze dne 10. 1. 2002 dítě, které bylo počato a narodilo se v manželství, pochází od manželů. Narodí-li se dítě před uplynutím deseti měsíců od zániku manželství, považuje se, že pochází od manželů. Podle čl. 138 odst. 1, 2 a 3 cit. zákona žena, která porodila dítě jako vdaná, má právo popřít otcovství svého manžela. Žádosti matky o vymazání zápisu jejího manžela jako otce dítěte z knihy narození lze vyhovět jen v případě, že jiná osoba podá prohlášení o svém otcovství. K žádosti matky o vymazání zápisu osoby jako otce dítěte z knihy narození je stanovena

¹⁶² Předpis č. 123/2002 Sb. m. s. In: Sbírka mezinárodních smluv, ročník 2002, částka 54, ze dne 15. 11. 2002.

promlčecí doba v trvání jednoho roku, která začíná běžet dnem registrace narození dítěte. Lhůta matce k popření otcovství tedy zůstala zachována a soud o něm rozhodl na základě tvrzení matky, jejího bývalého manžela a svědectví muže, kterého matka za otce dítěte označila a který se k tomuto otcovství doznává. Domnívám se, že rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 8 o popření otcovství k nezletilému bylo vzhledem k tomu, že bylo prokázáno, že manželství matky s matrikovým otcem bylo pravomocně rozvedeno v roce 2016 a že k poslednímu intimnímu styku mezi nimi došlo v roce 2014, správné, jelikož matrikový otec tak nemůže být biologickým otcem dítěte narozeného v roce 2016. Zároveň jsem však toho názoru, že se soud ve svém rozhodnutí měl vypořádat i s pravomocí ve věci rozhodnout, kterou sice podle čl. 32 odst. 3 Smlouvy mezi ČR a Ukrajinou o právní pomoci v občanských věcech měl, avšak nikterak se k ní nevyjádřil.

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 19. 2. 2019, č. j. 0 Nc 26010/2018-53

Výše uvedeným rozsudkem soud výrokem I. kladně rozhodl o návrhu na popření otcovství k nezletilé a výrokem II. zastavil řízení o určení otcovství k nezletilé.

Soud tak rozhodl o návrhu matky nezletilé, která se svým návrhem podaným u Obvodního soudu pro Prahu 8 domáhala určení, že její bývalý manžel není otcem nezletilé a že tímto je jiný muž. Následně matka podáním vzala svůj návrh na určení otcovství k nezletilé zpět a trvala pouze na popření otcovství svého bývalého manžela. Matka dále uvedla, že manželství účastníků bylo rozvedeno pět měsíců před narozením nezletilé, avšak s manželem již několik let před rozvodem nevedla společnou domácnost, žili odděleně a neměli ani intimní styky. Vzhledem k tomu, že se bývalý manžel matky na území ČR dlouhodobě nezdržuje, je tedy vyloučeno, aby byl otcem nezletilé. Soud v dané věci přistoupil k vyhotovení znaleckého posudku z oblasti DNA, na jehož základě bylo zjištěno, že mezi odebranými vzorky DNA nezletilé a současného přítele matky existuje genetická shoda v přímé příbuzenské linii a ověřovaný vztah otec – dcera je prakticky prokázán, když statistická pravděpodobnost shody je více než 99,999 %.

Vzhledem k tomu, že všichni účastníci jsou státními občany Ukrajiny, jednalo se o řízení s mezinárodním prvkem a soud se tedy musel zabývat také otázkou, zda má pravomoc a příslušnost ve věci rozhodnout.

Shodně jako v předchozím citovaném rozhodnutí soud postupoval na základě mezinárodní smlouvy mezi ČR a Ukrajinou o právní pomoci v občanských věcech,¹⁶³

¹⁶³ Předpis č. 123/2002 Sb. m. s. In: Sbírka mezinárodních smluv, ročník 2002, částka 54, ze dne 15. 11. 2002.

konkrétně podle článků 32 odst. 1, podle kterého „*ve věcech týkajících se určení nebo popření otcovství se postupuje podle právního řádu té smluvní strany, jejíž občanství nabylo dítě narozením*“ a odst. 3 podle kterého „*při určení nebo popření otcovství je dána pravomoc justičnímu orgánu té smluvní strany, na jejímž území má dítě bydliště nebo pobyt.*“ Vzhledem k tomu, že nezletilá je státním příslušníkem Ukrajiny, musel se soud řídit ukrajinským právním řádem, konkrétně ukrajinským zákonem o rodině č. 2947-III ze dne 10. 1. 2002. Podle článku 122 odst. 2 ukrajinského zákona o rodině bývalému manželovi matky svědčí domněnka otcovství, neboť nezletilá se narodila před uplynutím devíti měsíců od rozvodu manželství svých rodičů, avšak před uplynutím devíti měsíců od zániku manželství. Vzhledem k tomu, že bývalý manžel matky je nekontaktní, nepodali rodiče ve smyslu § 122 odst. 3 cit. zákona společné prohlášení o popření otcovství bývalého manžela. Otcovství v daném případě však nnesvědčí ani příteli, v současné době již manželovi, matky (pravděpodobnému biologickému otci nezletilé), když nezletilá se narodila ještě před jejich sňatkem a není tedy možné uplatnit ani domněnku otcovství o určení původu dítěte podle čl. 124 odst. 1 ukrajinského zákona o rodině, dle kterého narodí-li se dítě před uplynutím devíti měsíců znovu provdané ženě poté, co dřívější manželství zaniklo, považuje se za otce manžel pozdější.

Obvodní soud pro Prahu 8 tedy musel postupovat podle čl. 138 odst. 1 a 2 ukrajinského zákona o rodině, podle kterého může žena, která porodila dítě jako vdaná popřít otcovství svého manžela, avšak této žádosti matky lze vyhovět jen tehdy, že jiná osoba podá prohlášení o svém otcovství. Navíc podle čl. 138 odst. 3 cit. Zákona je k podání žádosti matky stanovena promlčecí doba v trvání jednoho roku, která začíná dnem registrace narození dítěte. Vzhledem k tomu, že zákonné podmínky pro popření otcovství byly v daném případě splněny, když matka podala svůj návrh včas a její současný manžel prohlásil, že je otcem nezletilé (což prokázala i zkouška DNA), soud určil, že bývalý manžel matky není otcem nezletilé.

Domnívám se, že kdyby řízení o návrhu matky na určení otcovství k nezletilé nebylo zastaveno pro zpětvzetí (o kterém se lze domnívat, že jej matka učinila na základě neformálního poučení soudem), musel by jej soud zamítnout pro předčasnost, neboť o popření otcovství k nezletilé nebylo dosud pravomocně rozhodnuto a protože je ve věci určení otcovství rozhodování soudu indikováno pouze v případě, že nedojde k určení otcovství dítěte souhlasným prohlášením rodičů, které má přednost. Podle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2006, sp. Zn. 21 Cdo 2091/2005 však platí, že v případě zamítnutí pro předčasnost

(resp. „pro tentokrát“) není dána překážka věci rozhodnuté (res iudicata), vychází-li uplatnění nároku z jiných skutečností, které nastaly až po původním zamítavém rozhodnutí a které představují odstranění zjištěného důvodu předčasnosti.

**Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 19. 9. 2018, č. j. 0 Nc 10013/2016-110
a rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 0 Nc 10014/2016**

Ve výše uvedených rozsudcích soud určil, že navrhovatel není otcem nezletilé narozené 7. 6. 2015 a nezletilého narozeného 23. 7. 2016. Vzhledem k tomu, že se domnívám, že obě řízení měla být z důvodu hospodárnosti spojena ke společnému řízení (podle ust. § 112 odst. 1 o. s. ř.), jelikož spolu skutkově souvisí (o čemž svědčí i skutečnost, že oba rozsudky byly vyhlášeny ve stejný den), budu o nich referovat zároveň.

Navrhovatel ve svých návrzích na popření otcovství k nezletilým dětem uvedl, že s matkou dětí uzavřel v roce 2010 ve Vietnamu manželství, avšak jejich vzájemné vztahy se zhoršily poté, co si manželka v roce 2014 našla milence. Pokusy o obnovu manželství definitivně skončily poté, co manželka navrhovateli v roce 2015 oznámila, že není otcem dítěte, které v té době porodila. Vzhledem k tomu navrhovatel podal jak návrh na popření otcovství k dítěti, tak návrh na rozvod manželství. Až po podání návrhu na popření otcovství k nezletilému dítěti se manželce narodilo druhé dítě, o kterém rovněž manželovi sdělila, že není jeho otcem. Proto manžel následně podal i druhý návrh na popření otcovství.

Vzhledem k tomu, že navrhovatel, matka dětí i děti jsou státními příslušníky Vietnamské socialistické republiky, zabýval se soud nejprve otázkou, zda má pravomoc ve věci rozhodnout, když uvedený rodinně-právní vztah je vztahem s mezinárodním prvkem. Vzhledem k tomu, že mezi ČR a Vietnamskou socialistickou republikou byla uzavřena mezinárodní smlouva upravující rodinně-právní poměry¹⁶⁴, musel soud postupovat podle této smlouvy. Podle ustanovení čl. 22 odst. 1 a 2 cit. Smlouvy se *„uznání, popření nebo zjištění otcovství řídí právním řádem smluvní strany, jejímž občanem bylo dítě v době narození. Pokud jde o formu uznání otcovství, postačí, je-li vyhověno právnímu řádu smluvní strany, na jejímž území k uznání otcovství dochází“* Podle čl. 22 odst. 4 cit. Smlouvy, jsou příslušné k rozhodování o vztazích uvedených v předchozích odstavcích tohoto článku jak justiční orgány smluvní strany, jejímž občanem je dítě, tak justiční orgány smluvní strany, na jejímž území má bydliště. Na základě výše uvedeného Obvodní soud pro Prahu 8 tedy došel k závěru, že má pravomoc rozhodovat ve věci, jelikož je dána i jeho místní příslušnost

¹⁶⁴ Vyhláška č. 98/1984 Sb., ministra zahraničních věcí o Smlouvě mezi Československou socialistickou republikou a Vietnamskou socialistickou republikou o právní pomoci ve věcech občanských a trestních.

a že musí postupovat podle vietnamských právních předpisů, konkrétně podle vietnamského občanského zákoníku č. 33/2005/QH11 (dále jen „v. o. z.“) a podle zákona o manželství a rodině Vietnamu č. 52/2014/QH13 (dále jen „z. m. r. v.“). Podle čl. 43 odst. 2 v. o. z. má ten, kdo je uznaným otcem, matkou, dítětem, jiné osoby právo požádat příslušný státní úřad o rozhodnutí, že není otcem, matkou, dítětem této osoby. Podle § 21 odst. 1 a 3 z. m. r. v. dítě, které se narodí v době trvání manželství nebo se narodí manželce, která byla těhotná v době manželství, je určeno jako společné dítě manželů. V případě, že jeden z manželů neuzná dítě za jejich společné, musí k tomu podat důkaz a určení musí provést soud. Uvedeným důkazem v daných případech byl výslech matrikového otce, matky nezletilých dětí a svědka, který o sobě prohlásil, že je biologickým otcem obou nezletilých dětí, jelikož s jejich matkou udržuje několik let intimní poměr a poté, co bude otcovství navrhovatele popřeno, chce se nechat zapsat do rodných listů obou nezletilých jako jejich otec.

Uvedený postup Obvodního soudu pro Prahu 8 byl zcela v souladu s vietnamskými právními předpisy. Otázku v postupu soudu tak snad vzbuzuje pouze již zmiňované nespojení obou řízení do jednoho a délka řízení, když oba návrhy byly rozhodnuty až v roce 2018, aniž by k tomu byl zjevný důvod.

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 14. 6. 2018, č. j. 0 Nc 10005/2017-49

Výše uvedeným rozsudkem soud na návrh matky rozhodl, že nezletilý, který je státním příslušníkem ČR, není synem státního příslušníka Republiky Srbsko.

Ve svém návrhu matka uvedla, že v roce 2013 uzavřela v Srbsku manželství s matrikovým otcem nezletilého, které doposud trvá, avšak vzhledem k tomu, že od téhož roku přestala se svým manželem udržovat intimní styky, tento nemůže být otcem nezletilého narozeného v roce 2015. Matka dále uvedla, že otcem nezletilého je její současný přítel, se kterým chce po rozvodu svého manželství uzavřít manželství nové a který je ochoten své otcovství k nezletilému uzнат. Vzhledem k tomu, že matrikový otec nezletilého je státním příslušníkem Srbska, zabýval se soud nejprve otázkou, zda má pravomoc ve věci rozhodnout, když uvedený rodinně-právní vztah je vztahem s mezinárodním prvkem.

Česká republika i Republika Srbsko jsou dodnes vázány smlouvou mezi ČSSR a Socialistickou federativní republikou Jugoslávií o úpravě právních vztahů ve věcech občanských, rodinných a trestních.¹⁶⁵ Podle čl. 28 odst. 1 cit. Smlouvy se určení a popření

¹⁶⁵ Vyhláška č. 207/1964 Sb., ministra zahraničních věcí o Smlouvě mezi Československou socialistickou republikou a Socialistickou federativní republikou Jugoslávií o úpravě právních vztahů ve věcech občanských, rodinných a trestních.

otcovství, popřípadě mateřství, řídí právním řádem smluvní strany, jejímž občanem bylo dítě v době narození. Podle čl. 28 odst. 4 cit. Smlouvy k rozhodování o právních poměrech podle ustanovení odstavců 1 a 3 je příslušný jak orgán smluvní strany, jejímž občanem je dítě, tak i orgán smluvní strany, na jejímž území dítě žije. Vzhledem k tomu, že nezletilý měl v době narození státní příslušnost ČR a tuto státní příslušnost má i nadále a mimo to na území ČR i žije, je k rozhodnutí ve věci příslušný český soud a na vztah mezi účastníky se aplikuje český právní řád. Z výslechu matky, matrikového otce a domnělého biologického otce se podává, že matka nezletilého v čase před Vánocemi roku 2013 odjela do ČR, ale její manžel tak neučinil. K jejich poslednímu intimnímu styku tak došlo přibližně v říjnu roku 2013 a je tedy vyloučené, aby manžel matky byl otcem nezletilého, který se narodil v prosinci roku 2015. Soud dále zjistil, že manželství účastníků bylo na počátku roku 2018 v Srbsku rozvedeno a nyní se čeká na uznání tohoto rozhodnutí Nejvyšším soudem ČR.

Obvodní soud pro Prahu 8 tedy postupoval podle § 789 o. z. a § 786 odst. 1 o. z. a rozhodl o popření otcovství matrikového otce k nezletilému, když z provedeného dokazování vyplynulo, že je vyloučeno jeho otcovství k dítěti, neboť oba manželé popřeli, že by měli pohlavní styk v době rozhodné pro početí dítěte. Domnívám se však, že i v tomto případě měl soud nejprve rozhodnout o prominutí zmeškání lhůty k popření otcovství, což po celou dobu řízení neučinil.

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 16. 8. 2018, č. j. 0 Nc 26018/2016-77

Navrhovatel se svým návrhem domáhal určení, že není otcem nezletilého, jelikož to je na základě znalecm vypracovaného znaleckého posudku prakticky vyloučené, když mezi odebranými genetickými vzorky navrhovatele a nezletilého neexistuje shoda v přímé příbuzenské linii. Navrhovatel uvedl, že se domnívá, že biologickým otcem nezletilého je současný přítel matky, který je, v případě úspěšného popření otcovství navrhovatele, své otcovství ochoten uznat. Matka, která je státní příslušnicí Čínské lidové republiky, i opatrovník nezletilého s popřením otcovství navrhovatele vyslovili souhlas.

Vzhledem k tomu, že matka nezletilého je státním příslušníkem Čínské lidové republiky a navrhovatel a nezletilý jsou státními příslušníky ČR, rodinně-právní vztah mezi účastníky je vztahem s mezinárodním prvkem, a proto soud nejprve posuzoval, zda má pravomoc ve věci rozhodnout a příp. jakým právním řádem se vztah účastníků řídí. Vzhledem k tomu, že mezi ČR a Čínskou lidovou republikou nebyla uzavřena žádná dvoustranná či vícestranná smlouva upravující rodinně-právní vztahy, byl Obvodní soud pro Prahu 8

nucen postupovat podle ZMPS, konkrétně podle § 53 ZMPS, podle kterého žalobu na určení a popření rodičovství lze podat u obecného soudu žalovaného v České republice; nemá-li zde žalovaný obecný soud, pak u obecného soudu žalobce. Pravomoc českých soudů je dána i tehdy, nemá-li ani žalobce v České republice obecný soud, ale jeden z rodičů nebo dítě je státním občanem České republiky. Podle § 54 odst. 1 ZMPS se určení a popření rodičovství řídí právním řádem státu, jehož příslušnost nabylo dítě narozením. Jestliže dítě získalo narozením více než jednu státní příslušnost, rozhoduje se podle českého právního řádu. Jestliže je to v zájmu dítěte, použije se právního řádu státu, v němž měla matka dítěte obvyklý pobyt v době jeho početí. Vzhledem k tomu, že nezletilý nabyl narozením státní příslušnost ČR a má zde i obvyklý pobyt, je k rozhodnutí ve věci příslušný český soud a na vztah mezi účastníky se aplikuje český právní řád.

Vzhledem k tomu, že nezletilý se narodil v roce 2007, postupoval Obvodní soud pro Prahu 8 podle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen „ZOR“), konkrétně podle § 61 odst. 1 ZOR, podle kterého muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, může toto před soudem popřít jen tehdy, je-li vyloučeno, že by mohl být otcem dítěte, a dokud neuplyne šest měsíců ode dne, kdy bylo takto otcovství určeno; tato lhůta neskončí před uplynutím šesti měsíců od narození dítěte. Podle § 59 odst. 1 ZOR manžel má právo popřít otcovství vůči dítěti a matce, jsou-li oba na živu, a nežije-li jeden z nich, vůči druhému. Není-li na živu ani dítě, ani matka, toto právo manžel nemá. Vzhledem k tomu, že bylo bezpečně vyloučeno, aby navrhovatel byl otcem dítěte, bylo jeho otcovství k nezletilému soudem popřeno.

Domnívám se, že výše uvedené rozhodnutí je kromě cizího prvku zajímavé ještě i tím, že se v něm postupuje podle zákona o rodině, který v době vydání rozhodnutí byl již několik let zrušen. Je tomu tak z důvodu ust. § 3028 odst. 3 o. z., podle kterého *„není-li dále stanoveno jinak, řídí se ustanoveními tohoto zákona i právní poměry týkající se práv osobních, rodinných a věcných; jejich vznik, jakož i práva a povinnosti z nich vzniklé předem nabytí účinnosti tohoto zákona se však posuzují podle dosavadních právních předpisů.“*

Ustanovení § 3028 o. z. reaguje na skutečnost, že, aby se mohli adresáti právní normy podle ní chovat, musí mít možnost ji poznat. Z tohoto důvodu občanský zákoník zvolil pro právní poměry týkající se práv osobních, rodinných a věcných metodu tzv. nepravé retroaktivity, podle které právní skutečnosti, se kterými je spojen vznik a další právní následky výše uvedených právních poměrů, které nastaly před 1. 1. 2014, se posoudí podle předchozí právní úpravy. Výjimkou je situace, kdy má občanský zákoník jiné (zvláštní)

přechodné ustanovení, v takovém případě se bude postupovat podle něj. Oproti tomu právní skutečnosti, které nastaly od 1. 1. 2014 a dál a které působí změnu, zánik či jiné právní následky v těchto poměrech, se posoudí od tohoto data podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. Z toho tedy plyne, že jak práva rodinná, tak práva věcná se od nabytí účinnosti občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., řídí „novým“ právem, zatímco jejich vznik, jakož i práva a povinnosti z nich vzniklé před nabytím jeho účinnosti, se posoudí podle „starého“ práva, když pro určení konkrétní právní úpravy je rozhodující okamžik vzniku takového konkrétního vztahu. Určení okamžiku, kdy nastala rozhodující právní skutečnost, má tedy zásadní význam.¹⁶⁶

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 22. 3. 2018, č. j. 0 Nc 10006/2016-91

Výše uvedeným rozsudkem bylo určeno, že navrhovatel, jenž je státním příslušníkem Tuniské republiky, není otcem nezletilého, který je (stejně jako jeho matka) státním příslušníkem ČR.

Navrhovatel uvedl, že jeho manželství s matkou nezletilého již je rozvedeno, avšak v průběhu jeho trvání se narodil nezletilý, o kterém mu jeho bývalá manželka po podání návrhu na rozvod manželství sdělila, že jeho biologickým otcem je státní občan Izraele. Vzhledem k tomu, že navrhovatel je státním příslušníkem Tuniské republiky, rodinně-právní vztah mezi účastníky je vztahem s mezinárodním prvkem a soud tak musel posoudit, zda má pravomoc ve věci rozhodnout, případně jakým právním řádem se vztah účastníků řídí. Vzhledem ke skutečnosti, že mezi ČR a Tuniskou republikou nebyla uzavřena žádná dvoustranná či vícestranná smlouva upravující rodinně-právní poměry, bylo nutné postupovat podle § 53 a § 54 ZMPS. Nezletilý nabyl narozením státní příslušnost ČR a má zde i obvyklý pobyt, proto je k rozhodnutí ve věci samé příslušný český soud, který bude postupovat podle českého právního řádu.

Soud v dané věci provedl velmi podrobné dokazování, na jehož základě bylo zjištěno, že otcem označený biologický otec nezletilého má s nezletilým velmi dobrý vztah a ten jej považuje za svého otce. Oproti tomu navrhovatel, který s matkou nezletilého ukončil intimní soužití až cca pět měsíců před jeho narozením, nezletilého viděl prakticky pouze po jeho narození a až z fotografií umístěných na sociální síti Facebook si uvědomil, že syn mu není vůbec podobný.

¹⁶⁶ LAVICKÝ, P., HULMÁK, M. § 3028 [Základní přechodné ustanovení]. In: BÍLKOVÁ, J., ČERNÝ, M., ČUHELOVÁ, K., a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014. 2400 s. ISBN 978-80-7400-529-9, s. 2315.

Domnívám se, že v daném případě nebylo možné určit otcovství k dítěti pouze na základě tvrzení účastníků, jelikož v rozhodné době s matkou nezletilého měli intimní styky dva muži a u obou tedy byla stejná pravděpodobnost, že mohou být otcem nezletilého. Právě z důvodu množství mužů, s nimiž měla matka v rozhodné době intimní styky, soud ve věci ustanovil znalce z oboru molekulární genetiky, který na základě vědeckého zkoumání došel k závěru, že otcovství navrhovatele k nezletilému je prakticky vyloučené. Soud tedy rozhodl v souladu s ustanoveními § 789 a § 786 o. z. a otcovství navrhovatele k nezletilému popřel. Navrhovateli a matce nezletilého bylo navíc soudem uloženo zaplatit státu náklady znalečného ve výši 15 740 Kč, a to každý polovinu těchto, tedy 7 870 Kč.

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 15. 6. 2017, č. j. 0 Nc 8402/2014-120

Výše uvedeným rozsudkem Obvodní soud pro Prahu 8 rozhodl, že navrhovatel není otcem dvou nezletilých dětí (dívky a chlapce) a matce těchto dětí uložil povinnost zaplatit navrhovateli jeho náklady řízení, stejně tak jako zaplatit náklady řízení státu, a to ve splátkách.

Navrhovatel se u zdejšího soudu domáhal popření otcovství k nezletilým z důvodu, že byl ke zdejšímu soudu předvolán ve věci výchovy a výživy nezletilých dětí, když toto řízení bylo zahájeno na návrh matky. V rámci tohoto řízení navrhovatel zjistil, že je veden jako matrikový otec nezletilých dětí. Následným nahlédnutím do soudního spisu týkajícího se řízení ve věci výchovy a výživy nezletilých navrhovatel dále zjistil, že sama matka nezletilých vylučuje, že by byl biologickým otcem uvedených dětí, když tato označila jiné muže za možné otce dětí. Navrhovatel uvedl, že nikdy nebyl matkou dětí informován o tom, že by byla těhotná nebo že by se jí narodily děti. Vzhledem k tomu, že se v době rozhodné pro početí dětí s jejich matkou vůbec nestýkal, vylučuje (stejně jako ona sama), že by mohl být jejich otcem.

Matka dětí při ústním jednání soudu uvedla, že s navrhovatelem nikdy neměla intimní styk a pouze s ním uzavřela formální sňatek. Oproti tomu měla intimní styky s mužem, který je připraven uznat své otcovství k její nezletilé dceři. Co se týče otcovství k nezletilému synovi, o něm matka uvedla, že by jím měl být jiný muž. Ten byl soudem vyslechnut jako svědek a nevyločil, že by mohl být otcem tohoto dítěte, ale že počká na výsledek znaleckého posudku. Na základě znaleckého zkoumání provedeného znalcem z oboru molekulární genetiky bylo s pravděpodobností větší než 99,99999 % zjištěno, že navrhovatel není

biologickým otcem uvedených dětí, když jejich otci jsou muži, které manželka jako otce uvedla.

Vzhledem k tomu, že navrhovatel je občanem republiky Kazachstán, vyskytuje se v daném řízení mezinárodní prvek a soud musel (vzhledem k tomu, že neexistuje dvoustranná ani jiná mezinárodní smlouva upravující rodinně-právní poměry mezi ČR a Kazachstánem) postupovat podle § 53 a § 54 ZMPS na základě kterých rozhodl, že má pravomoc ve věci rozhodnout a že bude postupovat podle českého právního řádu, konkrétně podle § 785 a 789 o. z. a otcovství navrhovatele k nezletilým popřel.

Kromě toho, že je daná věc zajímavá z důvodu, že obsahuje mezinárodní prvek, je zajímavá i z důvodu, že matce nezletilých dětí byla uložena povinnost zaplatit navrhovateli náklady řízení, když standardně se postupuje podle § 23 z. ř. s. tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Domnívám se, že chování matky však bylo v daném případě natolik odsouzeníhodné, že soud postupoval podle § 142 odst. 1 o. s. ř. a matce náklady řízení navrhovatele nechal nahradit. Soud k tomu uvedl, že matka svým chováním zavinila, že žaloba na popření otcovství musela být podána, když v průběhu manželství navázala mimomanželské poměry, z kterých se narodily nezletilé děti. Toto odůvodnění však nepovažuji za zcela přiléhavé, když značné množství paternitních sporů se vede z důvodu mimomanželských poměrů a náklady řízení si v nich účastníci nesou sami.

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 18. 9. 2019, č. j. 0 Nc 26010/2019-59

Výše uvedeným rozsudkem Obvodní soud pro Prahu 8 zamítl návrh státního příslušníka Spojených států Mexických na určení jeho otcovství k nezletilému. Navrhovatel ve svém návrhu podaném u Okresního soudu v Jindřichově Hradci dne 29. 4. 2019 a postoupeném Obvodnímu soudu pro Prahu 8 dne 18. 7. 2019 uvedl, že s matkou nezletilého tvořil partnerskou dvojici a udržoval s ní intimní poměr od prosince 2016 do února 2017 a že z tohoto soužití se v roce 2017 narodil nezletilý, se kterým navrhovatel udržuje nepravidelný kontakt, avšak pravidelně na něj finančně i materiálně přispívá.

Obvodní soud pro Prahu 8 se tedy nejprve zabýval otázkou, zda má mezinárodní příslušnost ve věci jednat, když navrhovatel je státním příslušníkem Spojených států Mexických, načež došel k jednoznačnému závěru, že za situace, kdy je matka nezletilého českou státní občankou, má i nezletilý české státní občanství, a to narozením (podle § 3 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství ČR). Vzhledem k výše uvedenému tak Obvodní

soud pro Prahu 8 došel k závěru, že je dána příslušnost českého soudu a použito bude i českého práva.

Matka nezletilého požádala o zastavení řízení z důvodu, že otcovství k nezletilému bylo dne 12. 6. 2019 určeno na základě souhlasného prohlášení rodičů sepsaného před matričním úřadem. Obvodní soud pro Prahu 8 na základě tohoto důkazu dospěl k závěru, že důvod pro další vedení řízení není dán, když ke dni rozhodnutí soudu bylo otcovství k nezletilému určeno na základě druhé právní domněnky určení otcovství, a tedy nemůže nastoupit další domněnka – otcovství určené soudem.

Domnívám se, že vzhledem k časové posloupnosti musí být každému evidentní, že souhlasné prohlášení o určení otcovství k nezletilému bylo pouze účelovým krokem a že v dané věci měl v odůvodnění svého rozhodnutí Obvodní soud pro Prahu 8 odkázat na v této práci již citovaný nálezn Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3122/16 ze dne 16. 5. 2017 (viz kapitola 2.1.1) a uvést, že navrhovatel může alespoň podat návrh na určení příbuzenství (podle § 771 o. z.), na který by následně navazoval návrh na určení styku (podle § 927 o. z.), nebo přímo podal návrh podle § 927 o. z., když podle současné právní úpravy není možné, aby biologický otec popřel otcovství otce matrikového.

Usnesení Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 2. 4. 2019, č. j. 0 Nc 10001/2019-13 a usnesení Městského soudu v Praze ze dne 27. 9. 2019, č. j. 19 Co 166/2019-40

Výše uvedeným rozhodnutím Obvodního soudu pro Prahu 8, které nabylo právní moci ve spojení s rovněž výše uvedeným usnesením Městského soudu v Praze, nebylo otci prominuto zmeškání lhůty k podání návrhu na popření otcovství k nezletilé, která se narodila v roce 2015.

Navrhovatel ve svém návrhu uvedl, že s matkou nezletilé jsou manželé a z tohoto důvodu byl zapsán do rodného listu dítěte jakožto otec, ačkoliv v době rozhodné pro početí dítěte se svou manželkou vůbec neměl intimní styk. Otec k tomuto uvedl, že již v té době měl dlouhodobé problémy s alkoholem, které přetrvávají dodnes a že v minulosti měl i problémy s drogami. Vzhledem k uvedenému si neuvědomoval, „co se vlastně stalo“, a návrh na popření otcovství je spolu s žádostí o rozvod způsob, kterým si „chce dát svůj život do pořádku“. Soud konstatoval, že navrhovatel podal svůj návrh zjevně po uplynutí subjektivní lhůty dle § 785 odst. 1 o. z. k podání návrhu na popření otcovství, která činí šest měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost, že je otcem dítěte. I když navrhovatel o prominutí lhůty k podání návrhu nepožádal, soud

o prominutí lhůty může rozhodnout i bez návrhu. V daném případě se soud rozhodl, že k posouzení všech skutečností podstatných pro zjištění, zda je v zájmu dítěte i v souladu s veřejným pořádkem, aby bylo manželovi matky prominuto zmeškání lhůty, je třeba nařídít ústní jednání soudu, při kterém oba rodiče i kolizní opatrovník navrhli, aby soud zmeškání lhůty k podání návrhu na popření otcovství navrhovateli prominul. V rámci ústního jednání rodiče dále uvedli, že nezletilá bydlí sama se svou matkou, navrhovatel bydlí se svou přítelkyní, se kterou chce mít vlastní děti. Matka v rámci jednání uvedla, že v době okolo početí nezletilé rodiče asi na dobu půl roku přerušili soužití z důvodu nadměrného požívání alkoholu otcem. V té době spolu neměli pohlavní styk, a když společné soužití obnovili, byla již matka těhotná. K biologickému otci dítěte matka uvedla, že neví, kdo jím je, a v případě, kdy by bylo popřeno otcovství k nezletilé, nemá v úmyslu žádat o určení otcovství biologického otce. Navrhovatel k věci uvedl, že dřív své otcovství k nezletilé neřešil a pravděpodobně by tomu tak zůstalo i v případě, kdy by s její matkou nadále zůstal žít. Nyní však má novou partnerku, kterou si chce vzít a která na něj apeluje, aby před rozvodem popřel své otcovství k nezletilé a nebyl zapsán v jejím rodném listě. Soud dále zjistil, že otec matku i nezletilou občas navštěvuje, nezletilá jej má ráda, společně chodí na procházky. Otec na nezletilou sice neplatí výživné, vždy jí ale něco přinese.

Obvodní soud pro Prahu 8 zamítl prominutí lhůty navrhovateli k podání návrhu na popření otcovství s odůvodněním, že není možné, aby poměry dítěte byly destabilizovány pouze z důvodu ukončení soužití jeho rodičů a z důvodu, že si otec „chce dát svůj život do pořádku“ tím, že se „vymaže“ z jeho rodného listu. Obvodní soud pro Prahu 8 ve svém rozhodnutí dále zdůraznil, že žádný jiný muž se k otcovství k nezletilé nehlásí, změna v určení otcovství by tedy nepřinesla zlepšení poměrů nezletilé. V daném případě by tedy prominutí zmeškání výše uvedené lhůty nebylo v zájmu dítěte ani v souladu s veřejným pořádkem.

Proti tomuto rozhodnutí však podala matka včasné odvolání, ve kterém uvedla, že se objevily nové důkazy, které mohou způsobit odlišné právní posouzení projednávané věci. Tyto skutečnosti matka zjistila během komunikace se svým dlouhodobým partnerem, který matku „upozornil“ na to, že je skutečným otcem dítěte, a proto je ochoten podstoupit genetické vyšetření. Matka navíc doložila výsledky genetického vyšetření, kterým je test ověření otcovství na základě DNA analýzy a který bezpečně prokazuje, že uvedený partner matky skutečně je biologickým otcem nezletilé. Odvolací soud usnesení soudu prvního stupně potvrdil s odůvodněním, že v řízení o popření a následném určení otcovství je

bezpochyby v nejlepším zájmu dítěte soulad mezi biologickým, právním a sociálním rodičovstvím. Zájem dítěte je však podmínkou subjektivní a v případě, kdy není možný soulad biologického, sociálního a právního rodičovství, je třeba s ohledem na konkrétní okolnosti případu zvážit, který z uvedených aspektů rodičovství převažuje. Ustanovení § 792 o. z. však vyžaduje též naplnění objektivní kategorie podmínky rozporu s veřejným pořádkem. Z hlediska veřejného pořádku proto lze prominout zmeškání popěrné lhůty pouze v případě, kdy stávající stav vyvolává společensky nepřijatelné následky. Příkladem podle soudu odvolacího může být například situace, kdy prohlášení o určení otcovství bylo učiněno na základě podvodu.

V dané věci zcela souhlasím s postupem soudu prvního stupně. Zastávám názor, že prominutí zmeškání lhůty k popření otcovství představuje výjimečný postup, kterým je zasahováno do stabilních poměrů dítěte a měl by se uplatit pouze v případě, kdy je stávající stav zcela nepřijatelný, přiči se základním hodnotám společnosti a prominutí popěrné lhůty je v souladu se zájmem dítěte. Domnívám se však, že byt' byl postup soudu prvního stupně vzhledem k získaným informacím zcela správný, Městský soud v Praze jakožto soud odvolací měl postupovat jinak a využít možnosti nařít ve věci ústní jednání, v jehož rámci by nejprve podrobně zjišťoval, zda by na základě nových skutečností bylo v souladu se zájmem nezletilé, aby k popření otcovství navrhovatele došlo, když její biologický otec je nyní prokazatelně znám a má zájem na tom být zapsán do jejího rodného listu jako její otec. Z vyjádření matky totiž není vůbec jasné, zda s biologickým otcem nezletilé stále žije, zda jej nezletilá zná a zda s ním má nějaký vztah, přičemž se dle mého názoru těmito otázkami měl Městský soud v Praze zabývat v první řadě.

Podle rozhodnutí Nejvyššího správního soudu sp. zn. 6 As 65/2012 ze dne 10. května 2013 *„veřejný zájem musí být výslovně formulován ve vztahu ke konkrétní posuzované záležitosti a musí být přesvědčivě odlišen od zájmu soukromého. Je tomu tak bezpochyby z důvodu, že veřejný zájem je pojmem neurčitým, který tak musí vždy být konkretizován v rámci konkrétního případu, resp. ve vztahu k posuzované věci.“* Zastávám názor, že vzhledem k tomu, že se Městský soud v dané věci nepřesvědčivě vypořádal s tím, zda by bylo popření otcovství v zájmu nezletilé, nemohl tím pádem ani definovat veřejný zájem ve vztahu k posuzované záležitosti. Městský soud sice uvedl, že by bylo ve veřejném zájmu prominout zmeškání lhůty k popření otcovství v případě, kdy by prohlášení o otcovství bylo učiněno na základě podvodu, ale lze se domnívat, že v takovém případě by soud maximálně promíjel objektivní lhůtu šesti let, neboť muž, který by zjistil, že jej nějaká žena podvedla v otázce jeho

otcovství, by s největší pravděpodobností začal řešit nápravu ihned a nečekal by více než šest měsíců. V daném případě však soud rozhodoval o prominutí lhůtu subjektivní trvající právě šest měsíců a odvolací soud tak měl odůvodnění svého rozhodnutí vztáhnout konkrétně k této lhůtě, když dané odůvodnění souladu jeho rozhodnutí s veřejným pořádkem, domnívám se, není přesvědčivé.

8 Úvahy *de lege ferenda*

Sněmovním tiskem č. 201/0, částí 1/4, který byl poslancům rozeslán dne 13. června 2018, byla projednávána novela občanského zákoníku, s níž vláda na své schůzi dne 22. června 2018 vyjádřila souhlas.¹⁶⁷ V oblasti určování a popírání rodičovství se novela pouze lehce dotýká § 778 o. z., druhá je pak novela § 3020 o. z.

Ustanovení § 778 o. z., které v současné době zní takto: „*narodí-li se dítě, které je počato umělým oplodněním, ženě neprovdané, má se za to, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas*“, bude nově znít takto: **narodí-li se dítě, které je počato umělým oplodněním, ženě neprovdané nebo provdané za ženu, má se za to, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas.**

Ustanovení § 3020 o. z. se doplní o druhý odstavce, který zní takto: „*ustanovení § 776 a 777 se nepoužijí na určování rodičovství manželů, kteří jsou osobami stejného pohlaví.*“

Ač mezi odbornou veřejností koluje text i další novely občanského zákoníku, která obsahuje značné změny ohledně paternit (řízení o určení otcovství by již nebylo spojeno s řízením o výchovu a výživu) v současné době není možné dohledat její zdroj, proto se dále budu vyjadřovat pouze ke sněmovnímu tisku č. 201/0, částí 1/4, který byl poslancům rozeslán dne 13. června 2018.

Novela § 778 o. z. tak reaguje na stejnou novelou změněný § 655 o. z., podle kterého manželství není svazkem muže a ženy, ale svazkem dvou lidí. Hlavní účel manželství – založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc, se přitom nemění. Jak je z výše uvedeného patrné, novela praktický dopad pro určení rodičovství nemá. Otcem dítěte stále bude muž (a to i v případě manželského sňatku dvou žen), matkou dítěte bude žena, která dítě porodila. V případě stejnopohlavních sňatků tak bude (v případě zplození dítěte) osoba mající opačné pohlaví vystupovat jako jakýsi další prvek, čímž dítě takto narozené sice bude mít právně dva rodiče, fakticky však budou tři (dvě matky a otec nebo dva otcové a jedna matka). Byť se tento přístup může někomu zdát nesprávný, jde čistě o legitimizaci faktického stavu. Otázkám týkajícím se náhradního mateřství v uvedené novele občanského zákoníku nebyl dán prostor. To je do jisté míry škoda, neboť potřeba legislativního řešení situací, ve kterých bude náhradní matka vystupovat, bude dle mého názoru narůstat. Odpověď

¹⁶⁷ Viz Sněmovní tisk č. 201/1. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=201&CT1=1> [cit. 10. 1. 2020].

na otázku, jakým způsobem by měla tato problematika být řešena, jsem se snažila najít v rámci kapitoly 3.1, proto v daném případě nepovažuji za účelné ji znovu rozebírat.

Co se týče řízení o určení a popření rodičovství obsahujícího mezinárodní prvek, jsem toho názoru, že by bylo vhodné vytvořit harmonizující právní úpravu použitelnou v rámci EU.

Domnívám se, že pokud má být území EU prostorem svobody, bezpečnosti a práva, ve kterém je zajištěn volný pohyb osob, měl by existovat nadnárodní právní předpis, který by se zaměřil na ulehčení řešení otázek týkajících se určení a popření rodičovství u dětí zrozených v důsledku zvýšené migrace v rámci EU.

Domnívám se, že by mezi členskými státy EU nemusel panovat jednoznačný soulad týkající se otázek určování a popírání mateřství, jsem však toho názoru, že by bylo možné vytvořit právní úpravu, která by se týkala jednotného určování a popírání otcovství a která by tak minimálně zjednodušila postup soudních orgánů.

Co se týče vztahu nařízení a jiných mezinárodních smluv upravujících mezinárodní příslušnost a uznávání a výkonu rozhodnutí, pak je logickým krokem, aby nařízení od svého vstupu v platnost nahradilo dvoustranné a vícestranné smlouvy uzavřené mezi dvěma a více členskými státy, které se týkají věcí jím upravených.

Pokud by se na takové právní úpravě mezi členskými státy EU našla shoda, nabízí se otázka, jak by přesně takové nařízení mělo vypadat. Osobně se domnívám, že by bylo nutné vytvořit určitou sjednocující komisi složenou ze zástupců jednotlivých členských států, kteří by předložili své vnitrostátní úpravy týkající se určování a popírání rodičovství s cizím prvkem a následně by bylo vhodné zjistit, v čem jsou si tyto úpravy podobné a v čem naopak odlišné. Jak jsem již uvedla, nedomnívám se, že by bylo možné, aby se členské státy jednomyslně shodly na právní úpravě určování a popírání mateřství, ale pokud by se shodly alespoň většinově, bylo by možné domluvit pro tzv. nesouhlasící státy z této části nařízení výjimku. Oproti tomu jsem přesvědčená, že by mezi členskými státy mohla panovat mnohem větší shoda na určení a popření otcovství, když problematické instituty jako například aktivní věcná legitimace by měly být řešeny kompromisně.

Pokud by práce na takovém harmonizačním právním předpisu skutečně začaly, měly by si klást za cíl zjednodušit hlediska příslušnosti a vyjasnit nejasné a problematické body. Nařízení by mělo být přímo aplikovatelné a mít aplikační přednost před národním právem s tím, že by se samozřejmě aplikovalo pouze ve sporech obsahujících mezinárodní prvek.

Nařízení by se mělo zaměřit na posílení právní ochrany nezletilých dětí a biologických, matrikových i domnělých otců, kteří jsou usazeni na území smluvních stran

s tím, že za tímto účelem by měla být stanovena mezinárodní příslušnost soudů a usnadněno uznávání soudních rozhodnutí a veřejných listin.

Nejlepší zájem dítěte by měl být prvořadým kritériem při koncipaci jakéhokoliv právního předpisu týkajícího se dětí. Právě s ohledem na nejlepší zájem dítěte by důvody týkající se mezinárodní příslušnosti měly být stanoveny zejména na základě kritéria blízkosti, podle níž by příslušnost soudu měla být v první řadě v členském státě obvyklého pobytu dítěte, s případnou výjimkou, která by se týkala určitých případů změny jeho bydliště nebo na základě dohody rodičů. Domnívám se, že ani v tomto případě by však neměl být přesně vymezen obvyklý pobyt dítěte a měl by být ponechán výkladové praxi soudů vztahující se k jednotlivým (konkrétním) případům, stejně tak jako je výkladu soudu ponechán i zájem dítěte. Vzhledem k tomu, že může dojít k situaci, kdy by stejný případ byl projednáván u soudů v různých členských státech a mohlo by tak dojít k litispendenci, je zapotřebí snažit se riziko litispendence maximálně eliminovat, a to například pořadím, kdy bylo řízení zahájeno (kdy došel soudu návrh nebo kdy soud rozhodl o tom, že sám řízení zahájí).

Co se týče zájmu dítěte, mělo by uvedené nařízení obsahovat možnost výjimečně umožnit příslušným soudům, aby v zájmu dítěte věc postoupily soudu jiného členského státu, pokud je tento soud lépe připraven projednat věc, nedomnívám se však, že by bylo účelné, aby tento druhý soud měl možnost postoupit věc třetímu soudu, jelikož by toto mohlo způsobovat zbytečné průtahy.

Pokud by bylo dítě neoprávněně přemístěno nebo zadrženo na území některého z členských států, mělo by být neprodleně navráceno dle Haagské úmluvy ze dne 25. října 1980.

Byť se řízení o určení či popření rodičovství většinou týká dětí velmi malých, nemělo by nařízení opomenout právo dítěte být v odůvodněných případech slyšeno (dle nařízení Rady (ES) č. 1206/2001 ze dne 28. května 2001).

Pokud jde o uznávání a výkon soudních rozhodnutí vydaných v jednom členském státě jiným členským státem, domnívám se, že to by mělo být založeno na zásadě vzájemné důvěry. Z tohoto důvodu si myslím, že důvody pro případné neuznání takových rozhodnutí by měly být omezeny na požadované minimum a měly by být řádné odůvodněny.

S výše uvedeným dle mého názoru souvisí také spolupráce ústředních orgánů členských států např. v oblasti dožadání. Taková situace nastala u Obvodního soudu pro Prahu 8 v minulém roce například v případě, kdy slovenský soud požádal výše uvedený soud o provedení výslechu domnělého otce nezletilého dítěte. Zatímco matka i nezletilý jsou

občany Slovenské republiky, domnělý otec je občanem ČR. Při výslechu konaném u Obvodního soudu pro Prahu 8 domnělý otec nezletilého uvedl, že své otcovství k tomuto dítěti neuznává. Domnívám se, že by dožadující soud měl následně Obvodní soud pro Prahu 8 opětovně žádat ustanovení znalce z oboru molekulární genetiky k odběru vzorku DNA a k zaslání tohoto vzorku slovenským soudem předem ustanovenému slovenskému znalci, který by provedl odběr vzorků matky a dítěte a následně určil pravděpodobnost otcovství matkou označeného muže.

Domnívám se, že sjednocující (harmonizační) právní úprava týkající se určování a popírání rodičovství, či alespoň určování a popírání otcovství by byla vhodnou zejména pro lepší a rychlejší činnost soudů a mezinárodní spolupráci týkající se otázek otcovství a mateřství. Podle mého názoru je skutečně potřeba zamyslet se nad možností maximálního zjednodušení současné právní úpravy určování a popírání otcovství s cizím prvkem při zachování současných právních jistot, mezi něž můžeme zařadit například nejlepší zájem dítěte.

Závěr

Tématem této rigorózní práce byl popis platné právní úpravy ČR v oblasti určování a popírání rodičovství s cizím prvkem a její analyzování na konkrétních soudních rozhodnutích ESLP a Ústavního soudu tak, aby bylo upozorněno na některé problematické instituty, když byl popsán i postup konkrétního soudu prvního stupně v jednotlivých případech určování a popírání otcovství s cizím prvkem.

Z uvedeného je patrné, že aktuální právní úprava určování a popírání rodičovství neodpovídá dlouhodobému směřování společnosti ani vědeckému rozvoji.

Rigidní setrvávání na tezi, že matkou dítěte je vždy žena, která jej porodila, nelze hodnotit kladně a český zákonodárce se dříve či později bude muset vyrovnat s do budoucna pravděpodobně narůstajícím tlakem společnosti na přehodnocení tohoto jeho stanoviska tak, aby odpovídalo aktuálnímu stavu společnosti. Lze se domnívat, že v daném případě by bylo vhodné, aby se zákonodárce nad uvedenou otázkou zamyslel co nejdříve právě z důvodu, aby měl relativně dost času na to najít její vhodné právní řešení a nejednal například pod tlakem. Nutnost revize současné právní úpravy je o to aktuálnější, že v mnoha zemích již byla zásada *mater semper certa est* prolomena a že dřív či později budou tuzemské soudy postaveny před soudní řízení s cizím prvkem, ve kterém budou muset postupovat podle právního řádu cizího státu, který bude s námi stanovenou zásadou zcela v rozporu. Byť se tento argument může zdát v současné chvíli jako nepodstatný, je možné, že do budoucna bude cizí prvek v paternitních sporech uměle vytvářen právě za účelem snazšího dosažení určení mateřství, a to díky faktu, že v určitých případech musí v paternitních sporech český soud postupovat podle právního řádu cizího státu.

Ani právní úprava určování a popírání otcovství není aktuální, když na základě první domněnky otcovství je nadměru preferován manžel matky a biologický otec není ani aktivně legitimován k tomu, aby mohl otcovství matrikového otce popřít (to samé platí i u otcovství založeného druhou domněnkou).

Pokud se v současné době v paternitních řízeních objeví cizí prvek, pak soud musí nejprve zjistit, zda takový cizí prvek není z hlediska práva natolik bezvýznamný a zanedbatelný, že není možné rozumně z něj vycházet při úpravě právních poměrů a rozhodování ve věci (může jít např. o situaci, kdy dva čeští občané žijící v ČR počali dítě na dovolené v zahraničí). U rodinně-právních vztahů s cizím prvkem musí soud tedy nejprve posuzovat, zda má pravomoc ve věci rozhodnout a příp. jakým právním řádem se vztah

účastníků řídí. Nedostatek takové jeho pravomoci je neodstranitelnou podmínkou řízení a takové řízení musí být podle občanského soudního řádu zastaveno dle § 104 odst. 1 o. s. ř. Kromě pravomoci se soud musí zabývat i tím, zda je dána jeho příslušnost. Vzhledem k tomu, že věta druhá § 53 ZMPS sice stanoví, kdy je pravomoc českých soudů dána, ale nestanoví již, který soud bude příslušný, lze se pravděpodobně obrátit na kterýkoliv prvostupňový soud v ČR.

Pokud jde o komentovaná soudní rozhodnutí, práce se zaměřuje na postup ESLP a Ústavního soudu ČR, když citovaná rozhodnutí obou těchto soudů se zaměřovaly na zhodnocení, zda jim předkládaná rozhodnutí byla v souladu s lidskými právy, veřejným pořádkem, zájmem dítěte a právními zásadami. Rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 8 ukazují samotné řízení před soudem prvního stupně z hlediska procesních předpisů a nabízejí i drobný vhled do zahraničních právních úprav, přičemž v některých případech bylo nutné, aby Obvodní soud pro Prahu 8 postupoval právě podle zahraničních právních předpisů.

Pokud jde o postup Obvodního soudu pro Prahu 8, domnívám se, že největší problém dělala v minulosti délka řízení, která u paternitních sporů přesáhla i několik let. Za další problém považuji skutečnost, že se soud v mnoha případech vůbec nezabýval dodržováním lhůt k podání návrhu, resp. případnými prominutími jejich zmeškání. Pokud však jde o spory s cizím prvkem, nedomnívám se, že by došlo k závažným pochybením soudu týkající se například nezkoumání příslušnosti soudu, neboť tou se Obvodní soud pro Prahu 8 zabýval vždy. V souvislosti s tím se domnívám, že je vhodné podotknout, že jsem se nesetkala se situací, kdy by bylo potřeba nějakou problematiku paternitních řízení s cizím prvkem nějakým způsobem zvlášť upravit v rámci ZMPS či ZŘS. Pokud už nastala situace, kdy soud zvažoval možnosti svého postupu týkajícího se opatrovnického (v daném případě ne paternitního) řízení s cizím prvkem, šlo o otázku natolik specifickou, že by snad ani nebylo žádoucí, aby ji zákon zvlášť upravoval. V daném případě však velmi dobře zafungovala spolupráce mezi soudem, Mezinárodním odborem civilním, Ministerstvem spravedlnosti ČR a Úřadem pro mezinárodně-právní ochranu dětí, které nabídly vhled jak z hlediska mezinárodních smluv, tak z hlediska toho, jak obdobnou věc posoudil Krajský soud v Ostravě, který ji jako jediný doposud řešil.

Rigorózní práce se dále zabývala úvahami *de lege ferenda*, a to z důvodu předkládané novely občanského zákoníku, ve které se sice předpokládá, že manželství již není svazkem muže a ženy, ale svazkem dvou lidí, avšak hlavní účel manželství – založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc - se nemění. Otcem dítěte stále bude muž

(a to i v případě manželského sňatku dvou žen), matkou dítěte bude žena, která dítě porodila. Novela se tedy zabývá stejnopohlavními sňatky a jejich vlivem na rodičovství k dítěti, otázkám týkajícím se například náhradního mateřství však v uvedené novele občanského zákoníku prostor dán nebyl.

Dále se rigorózní práce v části *de lege ferenda* zabývá možným vznikem nařízení EU upravujícího určování a popírání rodičovství s cizím prvkem, a to z důvodu zjednodušení a zpřehlednění postupu soudů, když lze mít za to, že harmonizace by v dané problematice byla více než účelná, avšak musí být nejprve podrobena široké odborné diskuzi.

Seznam použitých zkratek

ABGB	Všeobecný zákoník občanský
ČNR	Česká národní rada
ČSR	Československá republika
ESD	Evropský soudní dvůr
ESLP/Soud	Evropský soud pro lidská práva
EU	Evropská unie
Listina ústavní	Zákon č. 2/1991 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů
o. s. ř.	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
Občanský zákoník/o. z.	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
SDEU	Soudní dvůr EU
Úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
ÚMPOD	Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí
ÚS	Ústavní soud
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR ve znění pozdějších předpisů
z. m. p. s./ZMPS	Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém
z. ř. s.	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

BURNS, S. *The Law of Assisted Reproduction*. Bloomsbury: Bloomsbury Professional, 2012. 618 s. ISBN 978-1-84766-695-6.

BURTON, F. *Family law*. Londýn: Cavendish Publishing Limited, 2003. 520 s. ISBN 1-85941-471-0.

CRETNEY, S. *Family law in the twentieth century: A History*. Oxford: Oxford University Press, 2003. 911 s. ISBN 0-19-826899-8.

ČERNOHUBÝ, M., MÁŠILKO, M. *Mezinárodní právo soukromé a procesní v praxi československých soudů a státních notářství*. Příručky právního ústavu ministerstva spravedlnosti. Svazek 23. Praha: SEVT, 1968. 218 s.

DIDUCK, A., KAGANAS, F. *Family Law, Gender and the State: Text, Cases and Materials*. 3. vydání. Oxford: Hart Publishing, 2012. 813 s. ISBN 978-1-84946-149-8.

DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. Hlava IV., Prameny občanského práva. 429 s. ISBN 978-80-7478-326-5.

GERLOCH, A. *Teorie práva*. 5. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 312 s. ISBN 978-80-7380-233-2.

GRYGAR, J. § 53 Pravomoc ve věcech určení a popření rodičovství. In: PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 7. 11. 2019]. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

GRYGAR, J. § 54 Pravomoc ve věcech určení a popření rodičovství. In: PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 7. 11. 2019]. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

GRYGAR, J. § 55 Pravomoc ve věcech určení a popření rodičovství. In: PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 7. 11. 2019]. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.

- HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, 2007. 751 s. ISBN 978-80-7201-668-6.
- HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 558 s. ISBN 978-80-7400-601-4.
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, 2006. 400 s. ISBN 80-210-3974-4.
- HRUŠÁKOVÁ, M., KUBÍČKOVÁ, G., RADVANOVÁ, S. a kol. *Rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. 160 s. ISBN 80-210-0598-X.
- KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1.
- KLÍMA, K. a kol. *Komentář k Ústavě a Listině: 1. díl*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3.
- KLÍMA, K. a kol. *Komentář k Ústavě a Listině: 2. díl*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3.
- LAVICKÝ, P., HULMÁK, M. § 3028 [Základní přechodné ustanovení]. In: BÍLKOVÁ, J., ČERNÝ, M., ČUHELOVÁ, K., a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C.H. Beck, 2014. 2400 s. ISBN 978-80-7400-529-9.
- MASSON, J., BAILEY-HARRIS, R., PROBERT, R. *Principles of family law*. 8. vydání. Londýn: Sweet and Maxwell, 2008. 917 s. ISBN 978-0421960107.
- PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 26. 9. 2019]. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.
- PFEIFFER, M. § 29 Fyzické osoby. In: PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 7. 11. 2019]. ASPI_ID KO91_2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN 2336-517X.
- ZUKLÍNOVÁ, M., DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý. Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 196 s. ISBN 978-80-7478-937-3.

Seznam použitých odborných článků

FRINTA, O. Otázky a odpovědi: Jak se určuje otcovství podle nové právní úpravy? *Rekodifikace & praxe*. 2014, č. 7. ISSN 1805-6822.

GROCHOVÁ, M. Přístup k rodičovství v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. *Jurisprudence*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, č. 3. ISSN 1802-3843.

HORNÍČKOVÁ, E. Právní postavení domnělého otce (2. část) – Aktivní věcná (ne)legitimace domnělého otce k podání návrhu na popření otcovství. *Právo a rodina*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, č. 9. ISSN 1212-866X.

HORNÍČKOVÁ, E. Právní postavení domnělého otce (3. část) – Právo na styk domnělého otce s dítětem. *Právo a rodina*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, č. 10. ISSN 1212-866X.

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C.H. Beck, 2005, roč. 13, č. 2. ISSN 1210-6410.

HUBÁLKOVÁ, E. Z judikatury ESLP. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora, 2015, č. 9. ISSN 1805-8280.

KRÁLÍČKOVÁ, Z. České rodinné právo po vstupu České republiky do Evropské unie. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C.H. Beck, 2005, č. 21. ISSN 1210-6410.

LOUDOVÁ, M., SIEGLOVÁ, Z., BRDIČKA, M. Naše zkušenosti s DNA analýzou při řešení otázek sporného otcovství. *Bulletin Advokacie*. Praha: Česká advokátní komora, 1996, č. 5, s. 35–46. ISSN 1805-8280.

MITLÖHNER, M. Některá trestněprávní rizika surrogátního mateřství. *Rodinné listy*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, č. 4. ISSN 1805-0824.

SKÁCEL, J. Est mater semper certa? *Bulletin advokacie*. 2011, roč. 4, č. 6, s. 26–32. ISSN 1210-6348.

ŠIMKOVÁ, H., ŠÍNOVÁ, R. Zjištění rozhodných skutečností v řízeních o určení a popření mateřství. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C.H. Beck, 2019, roč. 21, s. 741-751. ISSN 1210-6410. [cit. 2. 12. 2019]. Dostupné také z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhfpxa4s7giyv6427g42dc&groupIndex=0&rowIndex=0>.

TELEC, I. Kritický pohled na náleží Ústavního soudu: uznání kalifornského rodičovského statusu stejnopohlavního manžela. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C.H. Beck, 2017, č. 19, s. 670 a násl. ISSN 1210-6410.

Seznam použitých internetových zdrojů

Babiš rozšiřuje svůj byznys s umělým oplodněním a chystá se na pražskou burzu. In: *Irozhlas.cz* [online]. [cit. 23. 11. 2019]. Dostupný z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-z-domova/babis-rozsiruje-svuj-byznys-s-umelym-oplodnenim-a-chysta-se-na-prazskou-burzu_9904180750_ph

K žalobám o určení otcovství a popření otcovství, Cpj 41/79 [online]. [cit. 15. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/4/2241/1/2/stanovisko-rc-c-cpj-41-79-k-zalobam-o-urceni-otcovstvi-a-popreni-otcovstvi>

Nejvyšší soud České socialistické republiky, Cpj 41/79, [R 20/1980 civ.]. *K některým otázkám občanského soudního řízení o žalobách o určení otcovství a o popření otcovství* [online]. [cit. 22. 9. 2019]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptcojygbpxezszgbpwg2lw>

ROSSEN, L., HUTCHINSON, D., WILSON, J. a kol. Predictors of postnatal mother-infant bonding: The role of antenatal bonding, maternal substance use and mental health. [online]. *Archives of Women s Mental Health*, 2016, roč. 19, č. 4 [cit. 18. 09. 2019]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/290004161_Predictors_of_postnatal_mother-infant_bonding_The_role_of_antenatal_bonding_maternal_substance_use_and_mental_health

Soud ve zkratce. In: *Echr.coe.int* [online]. [cit. 08. 05. 2019]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_CES.pdf

The ECHR and the Czech Republic: Facts and Figures. In: *Echr.coe.int* [online]. [cit. 08. 05. 2019]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_Czech_ENG.pdf

Seznam použité judikatury

Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Ahrens proti Německu ze dne 22. 3. 2012, stížnost č. 45071/09.

Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Andrlé proti České republice ze dne 22. 1. 2013, stížnost č. 38633/06.

Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Canonne proti Francii ze dne 2. 6. 2015, stížnost č. 22037/13.

Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Jäggi proti Švýcarsku ze dne 13. 7. 2006, stížnost č. 58757/00.

Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Kroonová a ostatní versus Nizozemí ze dne 27. 10. 1994, stížnost č. 18535/91.

Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Mennesson proti Francii ze dne 26. 6. 2014, stížnost č. 65192/11.

Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Novotný proti České republice ze dne 7. 6. 2018, stížnost č. 16314/13.

Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Paulík proti Slovensku ze dne 10. 10. 2006, stížnost č. 10699/05.

Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Shofman proti Rusku ze dne 24. 11. 2005, stížnost č. 74826/01.

Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Tsvetelin Petkov proti Bulharsku ze dne 15. 7. 2014, stížnost č. 2641/06.

Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Znamenskaya proti Rusku ze dne 2. 6. 2005, stížnost č. 77785/01.

Nález Ústavního soudu ze dne 10. 3. 2015, sp. zn. II. ÚS 2499/14.

Nález Ústavního soudu ze dne 12. 03. 2019, sp. zn. I. ÚS 883/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 12. 4. 2012, sp. zn. II. ÚS 868/12.

Nález Ústavního soudu ze dne 13. 2. 2018, sp. zn. III. ÚS 178/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16.

Nález Ústavního soudu ze dne 17. 1. 2008, sp. zn. III. ÚS 1506/07.

Nález Ústavního soudu ze dne 18. 11. 2010, sp. zn. II. ÚS 405/09.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2011, sp. zn. I. ÚS 2503/11.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 568/06.
Nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 2013, sp. zn. II. ÚS 4160/12.
Nález Ústavního soudu ze dne 24. 3. 2015, sp. zn. II. ÚS 3628/14.
Nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2007, sp. zn. III. ÚS 289/07.
Nález Ústavního soudu ze dne 27. 11. 2018, sp. zn. II. ÚS 4118/16.
Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07.
Nález Ústavního soudu ze dne 29. 11. 2010, sp. zn. I. ÚS 2881/09.
Nález Ústavního soudu ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16.
Nález Ústavního soudu ze dne 7. 11. 2017, sp. zn. III. ÚS 2122/17.
Nález Ústavního soudu ze dne 8. 1. 2019, sp. zn. I. ÚS 2845/17.
Nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09.
Nález Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2005, sp. zn. I. ÚS 261/03.
Nález Ústavního soudu ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. II. ÚS 2964/12.
Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 1. 2020, sp. zn. 28 Ncu 177/2019.
Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11. 6. 2009, sp. zn. 25 Cdo 1651/2009.

Seznam mezinárodních smluv a pramenů práva EU

Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 známější jako Brusel II. bis v čl. 1 odst. 3 písm. a) výslovně stanoví, že toto nařízení se nevztahuje na určení a popření otcovství.

Předpis č. 123/2002 Sb. m. s. In: Sbírka mezinárodních smluv, ročník 2002, částka 54, ze dne 15. 11. 2002.

Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

Všeobecný zákoník občanský, vyhlášený patentem z 1. 6. 1811, č. 946/1811 Sb. zák. soud. znění účinného od 1. 1. 1917 do 31. 12. 1965.

Seznam podzákoných právních předpisů

Vyhláška č. 207/1964 Sb., ministra zahraničních věcí o Smlouvě mezi Československou socialistickou republikou a Socialistickou federativní republikou Jugoslávií o úpravě právních vztahů ve věcech občanských, rodinných a trestních.

Vyhláška 95/1983 Sb., ministra zahraničních věcí o Smlouvě mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o právní pomoci a právních vztazích ve věcech občanských, rodinných a trestních.

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 98/1984 Sb., o Smlouvě mezi Československou socialistickou republikou a Vietnamskou socialistickou republikou o právní pomoci ve věcech občanských a trestních.

Seznam ostatních zdrojů

Poradní stanovisko ESLP vyžádané kasačním soudem Francie ze dne 10. 4. 2019, přijaté ve Štrasburku.

Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

Sdělení č. 209/1992 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

Sdělení č. 47/2001 Sb. m. s., o přistoupení České republiky k Evropské úmluvě o právním postavení dětí narozených mimo manželství.

Zpravodaj kanceláře vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva, vydává Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva. Ministerstvo spravedlnosti, roč. 7, č. 2 (červenec), s. 64.

Seznam příloh

Příloha č. 1 Hlášenka matrice	97
Příloha č. 2 Graf paternitních sporů.....	98

Příloha č. 1 Hlášenka matrice

Úřad městské části Praha 8
Odbor živnostenský a správních činností
Oddělení matriky
Praha 8

Spisová značka:

Za účelem zápisu do knihy narození oznamujeme, že u zdejšího soudu při jednání konaném dne pod sp. zn. bylo popřeno a současně určeno otcovství k nezl.:
....., nar., souhlasným prohlášením matrikového otce:, nar.
ve, r.č., biologického otce:, nar. ve,
r.č., a matky nezl.:, roz., nar. ve, r.č.,
podle § 777 odst. 1 o.z. ve spojení s § 416 odst. 1, 2 z.ř.s.

popřeno a určeno otcovství:

k nezletilé:
narozené:
rodné číslo:
místo narození:

jejíž narození bylo zapsáno v knize narození vašeho matričního úřadu ve svazku roč.
strana/list poř. č.

Otcem dítěte není:

Jméno (jména):
Příjmení:
Rodné příjmení:
Datum narození:
Místo narození: stát:
Rodné číslo:
Státní občanství:
Trvalé bydliště:

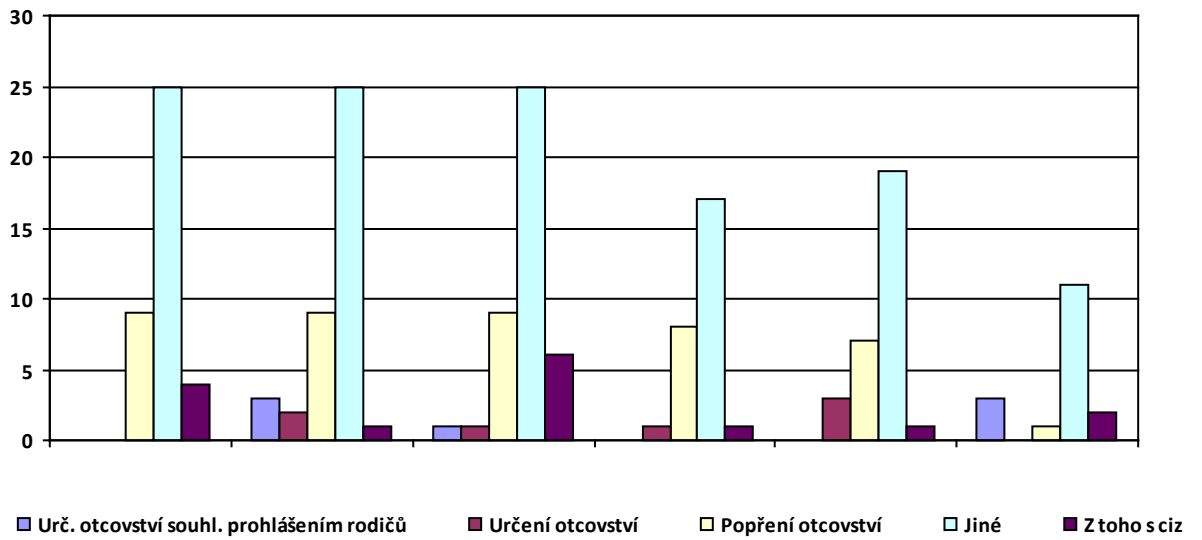
Otcem dítěte je:

Jméno (jména):
Příjmení:
Rodné příjmení:
Datum narození:
Místo narození: stát:
Rodné číslo:
Státní občanství:
Trvalé bydliště:
Rodiče se dohodli, že dítě bude mít toto příjmení:

V Praze dne

asistent soudce

Příloha č. 2 Graf paternitních sporů

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Urč. otcovství souhl. prohlášením rodičů	0	3	1	0	0	3
Určení otcovství	0	2	1	1	3	0
Popření otcovství	9	9	9	8	7	1
Jiné	25	25	25	17	19	11

Určování a popírání rodičovství s cizím prvkem

Abstrakt

Rigorózní práce pojednává o významném, stále aktuálním a všeobecně známém institutu rodinného práva, kterým je určování a popírání rodičovství, a to i v souvislosti s cizím prvkem. Cizí prvek se totiž v tzv. paternitních sporech (v souvislosti s nárůstem cestování a turismu obecně) objevuje stále častěji a řadí se tak mezi jedno z úskalí, která se mohou při určování a popírání rodičovství objevit (mezi další mohou patřit například otázky spojené s umělým oplodněním).

Rigorózní práce se zabývá historickým vývojem určování a popírání rodičovství od římského práva až po popis a zároveň i analýzu současné platné právní úpravy ČR v oblasti určování a popírání rodičovství, tak zkoumáním, zda řízení o určení a popření rodičovství vykazují určitá specifika v případech, kdy se v nich objevuje cizí prvek (a jaká tato případná specifika jsou). V předkládané práci jsou z těchto důvodů analyzována jednotlivá rozhodnutí ESLP i Ústavního soudu, a to z důvodu, že významně ovlivňují postupy obecných soudů. Dále jsou v práci popisována rozhodnutí soudu prvního stupně – konkrétně Obvodního soudu pro Prahu 8, která se věnují paternitním řízením s cizím prvkem.

Předkládaná práce se dále krátce zabývá úvahami *de lege ferenda*, a to jak v případě vnitrostátní právní úpravy promítnuté do občanského zákoníku, tak v případě nadnárodní úpravy, která by mohla vzniknout v rámci Evropské unie pro její jednotlivé členské státy.

Podle předkládané novely občanského zákoníku manželství již nebude svazkem muže a ženy, ale svazkem dvou lidí. Hlavní účel manželství – založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc, však zůstane beze změny. Otcem dítěte stále bude muž (a to i v případě manželského sňatku dvou žen), matkou dítěte bude žena, která dítě porodila. V části týkající se úvah *de lege ferenda* se práce dále zabývá možným vznikem nařízení EU upravujícího určování a popírání rodičovství s cizím prvkem, a to z důvodu zjednodušení a zpřehlednění postupu soudů, když lze mít za to, že harmonizace by v dané problematice byla více než účelná, a to jak pro lepší a rychlejší činnost soudů, tak pro mezinárodní spolupráci týkající se otázek otcovství a mateřství. Maximálního zjednodušení současné právní úpravy určování a popírání otcovství s cizím prvkem při zachování současných právních jistot by bylo účelné jak pro zjednodušení a zrychlení činnosti soudů, tak pro zvýšení právní jistoty rodičů a dětí.

Klíčová slova:

Otcovství, mateřství, rodičovství

Determination and denial of parenthood with a foreign element

Abstract

This thesis deals with a significant, still current and well-known institute of family law, which is the determination and denial of parenthood, even in connection with a foreign element. Foreign element in so-called paternal disputes (in connection with the increase in travel and tourism in general) appears more and more often and is one of the pitfalls that may occur in determining and denying parenthood (others may include issues related to artificial insemination).

This thesis deals with the historical development of the determination and denial of parenthood from Roman law to the description and analysis of the current legislation in the Czech Republic in the area of the determination and denial of parenthood, as well as examining whether there is a foreign element in them (and what are these possible specifics). For this reason, the individual decisions of the ECHR and the Constitutional Court are analyzed in this thesis because they significantly influence the procedures of the courts of first instance. Furthermore, the thesis describes the decisions of the Court of First Instance – specifically the District Court for Prague 8, which deals with paternal disputes with a foreign element.

Thesis also briefly describes *de lege ferenda* considerations, both in the case of national legislation reflected in the Civil Code and in the case of transnational regulation that could arise within the European Union for its individual Member States. According to the proposed amendment to the Civil Code, marriage will no longer be a union of a man and a woman, but a union of two people. However, the main purpose of marriage – the establishment of a family, the proper upbringing of children and mutual support and assistance will remain unchanged. The father of the child will still be the man (even in the case of the marriage of two women), the mother of the child will be the woman who gave birth to the child. In the section on *de lege ferenda* considerations, the work also discusses the possible emergence of an EU regulation governing the determination and denying of parenthood with a foreign element, for the sake of simplifying and streamlining the judicial process when it can be considered that harmonization would, both for better and faster judicial work and for international cooperation on paternity and maternity issues. Simplifying the current legislation on determining and denying paternity with a foreign element while

maintaining current legal certainty would be useful both to simplify and speed up the work of the courts and to increase legal certainty for parents and children.

Keywords:

Fatherhood, motherhood, parenthood